

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM İKTİSADI VE FİNANSİ ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İSLAM İKTİSADI AÇISINDAN
TEKÂFÜL SİGORTACILIĞINDA VAKIF MODELİ

Muhammet ELLULU

2501201758

TEZ DANIŞMANI

Dr. Öğr. Üyesi Hatice KÜBRA KAHYA

İSTANBUL 2024

ÖZ

İSLAM İKTİSADI AÇISINDAN

TEKÂFÜL SİGORTACILIĞINDA VAKIF MODELİ

Muhammet Ellulu

Bu araştırma, İslam iktisadı açısından yenilikçi bir yaklaşım olan vakıf modeline dayalı Tekâfül sigortasını incelemektedir. Bu araştırma, vakıf prensiplerinin Tekâfül sigortasıyla entegrasyonunu ele alarak, mevcut Tekâfül sigortası modellerinde karşılaşılan fıkhi sorunlara çözüm sunabilecek alternatif bir model geliştirmeyi amaçlamaktadır. Vakıf modeline dayalı Tekâfül sigortası üzerine sınırlı sayıda akademik çalışma bulunmasına rağmen, bu çalışma bu alanda önemli bir literatür incelemesi sunmaktadır.

Bu tez, sigortanın ortaya çıkışını ve İslam iktisadı çerçevesindeki gelişimini genel bir bakış açısıyla ele almakta ve İslam hukukuna uyumlu alternatif çözümler geliştirme çabaları çerçevesinde İslam hukukçularının sigorta üzerine yaptığı çalışmalara değinmektedir. Bu bağlamda, İslam hukukçuları tarafından benimsenen Tekâfül sigortası modelleri ve bu modellerin fıkhi açıdan karşılaştığı sorunlar detaylı bir şekilde incelenmiştir. Ayrıca, bu çalışma vakfın Tekâfül sigortasındaki rolünü ve önemini vurgulayarak, vakıf temelleri ile Tekâfül sigortası sektörü arasındaki temel benzerliklere dikkat çekmektedir. Bu tezde, vakıf modelinin Tekâfül sigortası uygulamalarında karşılaşılan fıkhi zorluklara çözüm sunma potansiyeline sahip olduğunu ve İslam iktisadı açısından daha uyumlu bir yapıya sahip olduğunu ortaya konmuştur. Vakıf modelinin, Tekâfül sigortasının temel dayanağı olarak kullanılması durumunda, mevcut uygulamalardaki birçok sorunun aşılabileceği ve bu modelin daha etkin bir şekilde uygulanabileceği sonucuna varılmıştır.

Bu araştırma, Pakistan ve Güney Afrika'daki vakıf modeline dayalı Tekâfül sigortası uygulamaları incelenmiş ve bu modelin diğer modellerde karşılaşılan birçok zorluğun üstesinden gelmede daha etkili olduğunu göstermiştir. Bu çalışma, vakıf modeline dayalı Tekâfül sigortasının daha geniş çapta benimsenmesi ve uygulanması yönünde önemli bir adım olarak değerlendirilebilir. Ayrıca, vakıf modelinin hem fıkhi hem de ekonomik açıdan önemli avantajlar sağlayabileceği sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tekâfül Sigortası, Vakıf Modeli, İslam İktisadı, Teberru Taahhüdü, Mudarebe, Münâhede, İvaz şartıyla hibe.

ABSTRACT

TAKAFUL INSURANCE BASED ON THE WAQF MODEL

ACCORDING TO ISLAMIC ECONOMICS

Muhammet Ellulu

This study analyzes the Takaful insurance based on the Waqf model, an innovative concept within Islamic economics.. The study aims to develop an alternative model that can address the jurisprudential issues currently facing Takaful insurance models by integrating the principles of Waqf with Takaful insurance. Despite the limited academic research available on Takaful insurance based on the Waqf model, this study provides a significant literature review in this field.

The thesis offers a comprehensive overview of the emergence of insurance and its development within the context of Islamic economics, discussing the efforts of Islamic jurists in developing alternative solutions that comply with Islamic law. In this context, it critically examines the Takaful insurance models adopted by Islamic jurists and the jurisprudential issues these models face. Moreover, the study highlights the role and significance of Waqf in achieving Takaful insurance, drawing attention to the fundamental similarities between the principles of Waqf and the Takaful insurance sector. The thesis argues that the Waqf model has the potential to offer solutions to the jurisprudential challenges encountered in the implementation of Takaful insurance and that it is more compatible with the principles of Islamic economics. It concludes that by adopting the Waqf model as the foundation of Takaful insurance, many of the existing issues can be overcome, leading to a more effective application of this model.

This research also analyzes the Takaful insurance applications based on the Waqf model in Pakistan and South Africa, showing that this model is more effective in overcoming many challenges encountered in other models. The study can be considered an important step towards the broader adoption and application of Takaful insurance based on the Waqf model. Additionally, it has been concluded that the Waqf model offers significant advantages from both a jurisprudential and economic perspective.

Keywords: Takaful Insurance, Waqf Model, Islamic Economics, Donation Commitment, Mudarabah, Munahada, Hiba with Condition of Compensation.

İÇİNDEKİLER

ÖZ	II
ABSTRACT	III
KISALTMALAR	VI
GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	8
TEKÂFÜL SİGORTACILIĞI: ORTAYA ÇIKIŞI, TÜRLERİ, TANIMI VE MEŞRUIYETİ	8
1.1. Ortaya Çıkışı ve Türleri.....	9
1.1.1. Sigortanın Ortaya Çıkışı ve Yayılışı	9
1.1.2. Sigorta Türleri.....	13
1.2. Tekâfül Sigortası, Meşruiyeti, Hükmü ve İslam Hukukundaki Örnekleri	17
1.2.1. Tekâfül Sigortacılığının Tanımı	17
1.2.2. Tekâfül Sigortasının Meşruiyeti ve Hükmü.....	19
1.2.3. İslam Hukukunda Tekâfül Sigortasına Benzer Örnekler ve Bunların Delilleri	26
1.2.4. Tekâfül Sigortası Şirketleri ile Konvansiyonel sigorta Şirketleri Arasındaki Farklar:	32
İKİNCİ BÖLÜM	36
VAKIF, MAHİYETİ VE TEKÂFÜL SİGORTASI İLE İLİŞKİSİNİN TEMELLERİ....	36
2.1. Vakıf Kavramı, Meşruiyeti ve Amaçları.....	37
2.1.1. Vakıf Kavramı, Ortaya Çıkışı ve Vakfa Benzeyen Batılı Kurumlar	37
2.1.2. Vakfın Meşruiyeti ve Delilleri	47
2.1.3. Vakıf Kurmanın Şer’i Maksatlar ve Ekonomik Açıdan Önemi:	50
2.2. Vakıf Sistemi, Rükünleri, Şartları, Türleri ve Tekâfül Sigortasıyla İlgili Temel Esasları ve Hükümleri.....	54
2.2.1. Vakıf Akdinin Rükünleri, Şartları ve Tekâfül Sigortası Akdine Model Teşkil Etmesi.....	54
2.2.2. Vakfın Türleri ve İslam Hukukunda Dayanışmanın Sağlanması Hususundaki Etkisi.....	60
2.2.3. Vakfın Tekâfül Sigortasıyla İlgili Temel Esasları ve Hükümleri	62
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	68
İSLAM İKTİSADI AÇISINDAN VAKIF MODELLİ TEKÂFÜL SİGORTASININ KURULUŞU	68
3.1. Vakıf Modelini Esas Alan Tekâfül Sigortası Kuruluşu ve Uygulaması.....	69
3.1.1. Tekâfül Sigortası Sözleşmelerinin Dayandığı Modeller.....	69

3.1.2. Vakıf Modeli Tekâfûl Sigortasının Oluşumu	81
3.1.3. Vakıf Modeli Tekâfûl Sigortası Fonunun Hükümleri.....	83
3.2. Vakıf Modeli Tekâfûl Sigortasının Uygulamalı Örnekleri.....	96
3.2.1. Vakıf Modeli Tekâfûl Sigortasının Güney Afrika'daki Uygulamalı Örneği... 96	
3.2.2. Vakıf Modeli Tekâfûl Sigortasının Pakistan'daki Uygulamalı Örneği	98
3.2.3. Vakıf Modelini Esas Alan Tekâfûl Sigortası Uygulamalarının Değerlendirilmesi	102
SONUÇ	104
KAYNAKÇA.....	107

KISALTMALAR

AAOIFI	: Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial Institutions
SECP	: Securities and Exchange Commission of Pakistan
AIC	: Absa Insurance Company
SA	: South Africa
Sav	: Sallallâhu aleyhi ve selem
H.	: Hazret
b.	: Bin
bkz.	: Bakınız
bs.	: Basım
c.	: Cilt
s.	: Sayfa
ed.	: Editör
md.	: Madde

GİRİŞ

Tezin Konusu:

Sigorta sektörü, hem bireyleri hem de toplumu etkileyen önemli bir ekonomik konuma sahiptir. Teknolojik devrim ve çağdaş medeniyet gelişmeleri, bireylerin ve kurumların ekonomik ve kalkınma sürecindeki rollerini aksatabilecek yeni riskler doğurmuştur. Bu noktada, sigorta, güvenliği sağlamak ve risklerle başa çıkmak için temel bir kurum olarak ortaya çıkar ve yaşamın her alanında, isteğe bağlı ya da zorunlu olarak, vazgeçilmez bir dayanak haline gelir. Buna karşılık, hükümetler, vatandaşları için bu sektörü düzenleyen yasalar ve yönetmelikler oluşturmuştur. Ancak, kapitalist sistemler içinde gelişen konvansiyonel sigorta uygulamaları, garar ve faiz gibi fıkhi sorunlarla ilişkilendirilmiş ve bu durum, İslam hukukçularını konvansiyonel sigortayı incelemeye ve İslam hukuku prensipleriyle uyumlu alternatifler aramaya sevk etmiştir. Bu perspektiften, tekâfül sigortası, teberru taahhüdü, mudarebe, münâhede ve ivaz şartıyla hibe gibi çeşitli fıkhi tanımlamalara dayanan modeller ortaya çıkmıştır. Bu gelişmelere rağmen, bu modellerin İslam hukukuna uyumluluğu konusunda tartışmalar devam etmiş ve yeni çerçeveler keşfetme gerekliliği doğmuştur. Bu bağlamda, bu araştırma ilk olarak 2005 yılında Şeyh Muhammed Takî Osmanî tarafından ortaya konan vakıf modeline dayalı tekâfül sigortasını incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırma, vakfın, İslam iktisadı ilkeleriyle tutarlı bir sigorta sistemi inşası için kullanılmasının imkanına ve önceki tekâfül modelleriyle ilgili zorlukların bu yolla nasıl aşılabileceğine odaklanmaktadır.

Tezin Planı:

Bu araştırma, giriş ve sonuç bölümlerine ek olarak üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm, sigortanın ortaya çıkışını Orta Çağ Avrupasından başlayarak Osmanlı dönemine, oradan da 20. yüzyılın gelişmelerine ve İslam dünyasına yayılışına kadar olan süreci ele almaktadır. Ayrıca, sigorta türleri, tanımları ve uygulama çeşitleri üzerinde durulmaktadır. Ardından, tekâfül sigortasının tanımı, meşruiyeti ve hükmü tartışılmakta, İslam tarihi ile İslam hukuku mirasında mevcut olan tekâfül sigortasına benzer uygulamalı örnekler incelenmektedir. Bu örnekler arasında, âkile, muvâlat sözleşmesi, Ebû Ubeyde b. Cerrah'ın ordusunun savaştaki dayanışması ve münâhede gibi kavramlar yer almaktadır. Son olarak, tekâfül sigorta şirketleri ile konvansiyonel sigorta şirketleri arasındaki temel farklar sunulmaktadır.

İkinci bölümde, İslam hukuku çerçevesinde vakıf kurumunun genel bir çerçevesi sunulacaktır. Bu kapsamda vakfın tanımı, tarihi gelişimi, benzer Batı kurumları ve bunların ortaya çıkışı ele alınacaktır. Ayrıca, vakfın İslam hukukundaki meşruiyeti, şer'i maksatları ve

ekonomik önemi üzerinde durulacaktır. Vakıf, sözleşmesinin unsuru, şartları ve türleri açısından bir bütün olarak ele alınmıştır. Ardından, tekâfûl sigortasına uygulanabilirliği açısından vakıfla ilgili temel hususlar, örneğin para vakfı, vakfedenin vakıftan yararlanması, vakfa yapılan bağışların vakfa ait mal hükmünde olması ve vakfın kesintisiz bir amaca yönelik olmasının gerekliliği gibi konular incelenecektir.

Üçüncü bölümde vakıf modeline dayalı tekâfûl sigortasının nasıl kurulacağına dair teorik ve pratik bir çerçeve sunulacaktır. İlk olarak, tekâfûl sigortası modelleri sunulacak ve bu modellerin fıkhi tanımları, İslam hukukçularının görüşleri doğrultusunda analiz edilecektir. Ardından vakıf modeline dayalı tekâfûl sigortasının, diğer modellere alternatif olarak nasıl yapılandırılacağı ele alınacaktır. Daha sonra, Vakıf modeline dayalı Tekâfûl sigortası fonunun hükümleri açıklanacak; fonun tüzel kişiliği, fon yönetimi, fon kaynakları, fon giderleri, fon fazlası, fon açığı, fonun sona erdirilmesi ve tasfiyesi gibi hususlar detaylı olarak açıklanacaktır. Ayrıca, vakıf modelli tekâfûl sigortasının en ideal modelini ortaya koyabilmek amacıyla, Güney Afrika ve Pakistan'daki vakıf modeline dayalı tekâfûl sigortası uygulamaları incelenecek ve İslam iktisadî ilkeleri doğrultusunda değerlendirilecektir.

Tezin Amaçları:

Bu tezin temel amacı, İslam iktisadî açısından vakıf modeline dayalı tekâfûl sigortasını incelemektir. Tezin ikincil hedefleri arasında şunlar yer alır:

- Konvansiyonel sigorta ve tekâfûl sigortasını tanıtmak, bunların tarihsel gelişimlerini incelemek ve konvansiyonel sigorta ile tekâfûl sigortasının fıkhi ve ekonomik çerçevelerini analiz ederek, İslam iktisadî ilkeleri temelinde aralarındaki farkları ve zorlukları açıklığa kavuşturmak.
- İslam tarihi boyunca vakıf, toplumun zarar görmesini önlemeye ve toplumun durumunu iyileştirip geliştirmeye yönelik her türlü faaliyeti yerine getirerek bir tür sigorta işlevi görmüştür. Bu nedenle, bu çalışmanın amacı, vakfın bir şer'i ve ekonomik araç olarak nasıl anlaşılabileceğini ve önceki tekâfûl sigortası modellerini nasıl geliştirebileceğini anlamayı amaçlamaktadır.
- İslam hukukunun vakıf mirasını öne çıkararak, vakfın tekâfûl sigortası konularını çözme yeteneğini vurgulamak ve sigorta fonu ile vakıf arasındaki büyük benzerlikten dolayı vakfın bu konuda ne kadar etkili olduğunu göstermek.
- Önceki tekâfûl sigortası modellerinde karşılaşılan zorlukları ele alarak açıklığa kavuşturmak.

- Güney Afrika ve Pakistan'daki vakıf modeline dayalı tekâfûl sigortası uygulamalarını analiz ederek, bunların etkinliğini ve İslam ekonomisi ilkelerine ne kadar uygun olduğunu değerlendirmek.

Tezin Önemi:

Tekâfûl sigortası, İslam iktisadı çerçevesinde finansal sistemin temel bir unsuru olarak, bankacılık uygulamalarıyla eşdeğer bir öneme sahiptir. Bu araştırmanın önemi, İslami değerler ve prensiplerle uyumlu bir sigorta modelinin geliştirilmesi ve uygulanabilirliğinin incelenmesi bağlamında ortaya çıkmaktadır. Özellikle garar, faiz ve kumar gibi İslam finansının temel yasaklarından kaçınmayı hedefleyen bu model, İslam hukukuna uygun bir sigorta sistemi sunarak, hem teorik hem de pratik katkılar sağlamaktadır.

Vakıf modeline dayalı tekâfûl sigortası üzerine yapılan bu çalışma, vakıf kavramını güçlendirmek ve özellikle sigorta gibi günümüz ekonomik sisteminin temel kurumlarından biri üzerindeki rolünü etkinleştirmek açısından önemli bir yere sahiptir. Vakıf modeli, İslami finansal yapıların temel ilkeleriyle uyumlu bir çözüm sunarak, ekonomik istikrarın sağlanmasında önemli bir rol oynamaktadır.

Ayrıca, bu çalışmanın önemi, vakıf modelli tekâfûl sigortası üzerine yapılan sınırlı sayıdaki araştırmalar arasında yer alması bakımından önemlidir. Bu alanda mevcut çalışmaların büyük bir kısmı, genellikle konferans ve sempozyumlarda sunulan kısa makalelerden oluşmaktadır. Bu bağlamda, araştırma, vakıf modelli tekâfûl sigortasının kapsamlı bir analizini sunarak, bu alandaki bilgi birikimine önemli katkılar sağlamaktadır.

Tezin Araştırma Sorusu:

Tekâfûl sigortası, son yıllarda birçok araştırmacının ilgisini çeken önemli konulardan biri olmuştur. Bununla birlikte, tekâfûl sigortasının İslam hukukuna göre uygun bir model olarak tanımlanması konusundaki fıkhi tartışmalar devam etmektedir. Teberru taahhüdü modeli, fıkhi açıdan en çok öne çıkan modellerden biridir. Ancak, yapılan titiz araştırmalara rağmen, teberru yükümlülüğünün modeli konusunda İslam hukukçuları arasında bir uzlaşma sağlanamamıştır. Bu durum, mevcut sorunlardan çıkış yolu olabilecek alternatif bir temel arayışını zorunlu hale getirmiştir. Bu bağlamda, son dönemde bazı İslam hukukçuları tarafından vakıf modeline dayalı tekâfûl sigortası önerilmiştir. Vakıf, İslam hukukunda toplumu koruma ve destekleme açısından etkili bir araçtır. Ancak, vakıf modelli tekâfûl sigortası, sigorta şirketlerinin uygulamalarında yararlanabileceği yeni bir model olup, daha fazla araştırma ve açıklamaya ihtiyaç duymaktadır. Vakıf modelli tekâfûl sigortası, sigorta ve vakıf gibi iki farklı sözleşmeden oluşan bir karma sözleşmedir. Bu sebeple, bu yeni modelin ne olduğunu açıklamak, analiz etmek ve İslam iktisadı açısından düzenlemek amacıyla derinlemesine bir çalışmaya ihtiyaç duyulmuştur. Böylece, bu çalışma tekâfûl sigortası şirketlerinin vakıf modelini uygulamalarında yol gösterici olmayı hedeflemektedir.

Tezin Araştırma Yöntemi:

Bu çalışmada, çok boyutlu bir yöntem benimsenmiş olup, endüktif, tanımlayıcı-analitik, istinbat ve mukayeseli yaklaşımlar kullanılmaktadır. Öncelikle, İslam hukukunda tekâfûl sigortası ve vakıf ile ilgili önceki literatürler taranmış, bu literatürler analiz edilerek bunlardan yöntemler çıkarılmıştır. Araştırılacak konu, teorik ve pratik unsurları bir araya getirerek titizlikle ele alınmış ve böylece çalışmanın amacına ulaşması sağlanmıştır. Ayrıca, İslam hukukunda dört büyük mezhep arasından Hanefî mezhebi esas alınmıştır. Ele alınan konular, ilgili hükümler, fıkhi tanımlamalar ve uygulama örnekleriyle birlikte sunulmuştur. Bunun yanı sıra, konular, kaynaklarından ve özgün referanslarından alınarak belgelendirilmiştir. Herhangi bir konunun delili sunulduğunda, bu delilin dayanak noktası da açıklanmıştır.

Literatür İncelemesi:

Vakıf modeliyle yapılan tekâfûl sigortası nispeten yeni bir yaklaşım olduğundan, bu konu hakkındaki çalışmalar oldukça sınırlı olmakla birlikte pek çoğu Arapça olarak kaleme alınmıştır. Ayrıca, bu çalışmaların büyük bir kısmı, vakıf modeliyle yapılan tekâfûl sigortasını inceleyen konferanslar ve sempozyumlar için yazılmış kısa makalelerden oluşmaktadır. Bu etkinlikler arasında, 2005 yılında düzenlenen 36. *Albaraka Sempozyumu* ve 2008 yılında Kuala Lumpur'da Malezya Uluslararası İslam Üniversitesi'nde gerçekleştirilen *Vakıf Modeline Dayalı İslami Tekâfûl Sigortası Uluslararası Sempozyumu* dikkat çekmektedir. Bu sempozyumda sunulan araştırmalar, vakıf modeliyle yapılan tekâfûl sigortasının bağımsız bir akademik çalışma olarak incelenmeye değer bir konu olduğunu vurgulamıştır.

Bu bağlamda sunulan ilk akademik çalışmalardan biri, 2002 yılında Kuveyt Üniversitesi'nde Heyfa Bint Ahmed el-Heci el-Kurdi tarafından yazılan *el-Vakfû'l-Bedilü's-Şer'î lit-Ta'min* başlıklı yüksek lisans tezidir. Bu tez, konvansiyonel sigortaya şer'i bir alternatif olarak vakıf konusunu ele almaktadır. Bu çalışmada araştırmacı, risklerin önlenmesinde kolektif sorumluluk, vakıf hükümleri ve vakfın sigorta sisteminde nasıl etkili bir rol oynayabileceği konularını ele almış, özellikle de sigorta amacıyla bir vakıf fonunun kurulmasına odaklanmıştır. Araştırmacı bu çalışmada, tanımlayıcı, analitik ve istinbat yöntemlerini kullanmıştır. Fıkhi mezheplerin görüşlerini ele alarak, Hanefî mezhebi lehine tercihlerde bulunmuştur. Bu tez, vakfın sigorta sektöründeki rolünü ortaya koyan ilk akademik çalışmalardan biri olarak kabul edilmektedir. Ancak bu çalışma, vakfı sigortaya tamamen alternatif olarak ele almış olup, tekâfûl sigortası ve vakfı tek bir sistemde birleştirmeyi amaçlayan çalışmalardan farklıdır. Araştırmacı, tezini sigortayı, ister konvansiyonel olsun ister

tekâfûl, tamamen yasaklama üzerine kurmuş ve çözüm olarak sigorta yerine geçebilecek bir vakıf fonu oluşturmayı önermiştir. Bu bağlamda, araştırmamızın konusu bu çalışmadan farklılık göstermektedir. Zira çalışmamız, tekâfûl sigortası ile vakfı tek bir sistemde birleştirerek "İslam iktisadı açısından Vakıf Modeli Üzerine Tekâfûl Sigortası" başlığı altında incelenmektedir.

Vakıf modeline dayalı tekâfûl sigortası teorisini oluşturan ilk öncülerden biri, Şeyh Muhammed Taki Osmani'dir. Osmani, 2005 yılında düzenlenen Albaraka Sempozyumu'nda sunduğu *Ta'sîl et-Ta'mîn et-Tekâfûlî 'Ala Esas el-Vakf Ve el-Hâce ed-Dâ'îye İleyhi* başlıklı makalesinde bu konuya kapsamlı bir bakış açısı getirmiştir. Bu makale, önünüzdeki çalışmaya da ilham kaynağı olmuştur. Zira makale, tekâfûl şirketleri ile konvansiyonel sigorta şirketleri arasındaki temel farkları ve vakıf modelinin fıkhi açıdan bir alternatif olarak kullanım potansiyelini analiz etmekte, vakıf modelinin diğer modellerde karşılaşılan fıkhi sorunlardan arınmış olduğunu göstermektedir. Ayrıca, vakıf modeli, İslam hukukunda hayır ve işbirliği alanlarında köklü bir geçmişe sahiptir. Dolayısıyla, tekâfûl sigortasının oluşturulmasında vakıf modelinin kullanılması, henüz fıkhi açıdan olgunlaşmamış diğer modellere kıyasla daha uygun bir tercih olarak görülmektedir.

Ardından Dr. Abdussattar Ebu Gudde, 2008 yılında Malezya Uluslararası İslam Üniversitesi'nde düzenlenen *Vakıf Sistemi ile Tekâfûl Sigortası Uluslararası Sempozyumu*'nda sunduğu *Nizam et-T'amin et-Tekâfûlî Min Hilal el-Vakf (bedilen an et-T'amin Min Hilal İltizam et-Teberru)* başlıklı makalesi ile bu teoriyi yeniden ele almıştır. Ebu Gudde, tekâfûl sigortasının İslam iktisadı açısından daha fazla teorik çalışmaya ve fıkhi temellendirmeye ihtiyaç duyduğunu kanıtlamış, konuya ilişkin tartışmaların devam ettiğini vurgulamıştır. Ayrıca, tekâfûl sigortası uygulamalarının nispeten yeni olduğunu ve henüz yeterince yaygınlaşmadığını belirtmiştir. Tekâfûl ve konvansiyonel sigortaların prosedür, organizasyon ve sigortalıya sağladıkları koruma açısından büyük benzerlikler taşıdığını ifade etmiştir. Ancak, her iki sistemin temelleri ve doğası bakımından önemli farklılıklar gösterdiğini ileri sürmüştür. Ebu Gudde bu makalede, tekâfûl sigortasının iki temel dayanağı olarak bağış taahhüdü ve vakıf olduğunu savunmaktadır. Ancak, bu iki modelin, tekâfûl sigortasının gerçek mahiyetinin açıklığa kavuşturulması için daha fazla çaba harcanması gerektiğini belirtmiştir. Bu makalenin başlığı vakıf modelini bir alternatif olarak öne sürse de, Ebu Gudde, tekâfûl sigortasının iki temel dayanağı olan bağış ve vakfı açıklamaya çalışmıştır. Bu noktada çalışmamız, diğer modellerin yerine vakıf modelini önererek bu makaleden farklılık göstermektedir.

Önceki iki makaleye benzer şekilde, Dr. Yusuf eş-Şübeili, 2009 yılında Riyad'da İslam İktisadı ve Finansı Küresel Kurumu tarafından düzenlenen *Tekâfûl Sigortası Toplantısı*'nda

sunduğu *et-T'amin et-Tekâfûli min Hilal el-Vakıf* başlıklı makalesinde, vakıf modeline dayalı tekâfûl sigortasını ele almıştır. Bu çalışma, para vakfı, fonun mülkiyeti, fonun zekatı, fon ile yönetim şirketi arasındaki ilişki ve fon ile sigortalılar arasındaki ilişki gibi konulara dair detaylı bir inceleme sunmuştur.

Daha sonra, Dr. Marzuk Amal, 2016 yılında el-Beşâir Ekonomi Dergisi'nin altıncı sayısında yayımlanan *et-T'amin et-Tekâfûli el-Islami bi-Sığat el-Vakıf* başlıklı makalesini yazmıştır. Bu makalede, İslami sigorta sektöründeki teorik ve uygulamalı çalışmaların durumu ele alınmış, vakıf gelirlerinin tekâfûl sigortasında nasıl değerlendirilebileceği incelenmiş ve son olarak tekâfûl sigortasının vakıf modeli üzerinden yeniden yapılandırılması önerilmiştir. Ancak, Amal'ın çalışması, daha önce bahsedilen çalışmalara kıyasla ek olarak yeni bir şey sunmamaktadır.

Akademik tezlere gelince, bu konuda yazılan ilk yüksek lisans tezi, Suudi Arabistan'daki Kral Suud Üniversitesi'nde Ali Muhammed Nur tarafından hazırlanan *et-T'amin et-Tekâfûli min Hilal el-Vakıf* başlıklı tezdır. Araştırmacı, çalışmasını bir giriş, yedi bölüm ve sonuç kısmından oluşacak şekilde düzenlemiştir. Tezde, vakıf ve sigorta hükümleri detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Ancak, konvansiyonel sigortanın detaylarına fazlasıyla yer vermiş ve bu nedenle araştırmanın asıl konusu ve amacından uzaklaşma eğilimi göstermiştir. Ayrıca, diğer tekâfûl sigortası modellerine vakıf modeli aleyhine ağırlık verilmiştir. Araştırmacı, endüktif, analitik ve istinbat yöntemlerini kullanarak, tekâfûl sigortasının fihhi tanımlamasını, tekâfûl sigortası şirketlerinin kurulmasına yönelik fihhi kriterleri ve tekâfûl sigortası şirketlerinin karşılaştığı fihhi ve hukuki sorunları incelemiştir.

Türkçe literatüre gelince, tekâfûl sigortası genellikle farklı açılardan ve bu tezin konusundan farklı bir yaklaşımla ele alınmıştır. Bazı çalışmalar, tekâfûl sigortasının belirli bir ülke bağlamında analizine odaklanmakta, bazıları ise idari ve organizasyonel bakış açılarıyla tekâfûl sigortasını değerlendirmektedir. Ayrıca, bazı çalışmalar konvansiyonel sigorta ile tekâfûl sigortasını genel hatlarıyla karşılaştırmış veya tekâfûl sigortasının fihhi boyutlarını sunmuş, ancak bu boyutların sorunlarını derinlemesine ele almamıştır.

Örneğin, Yasin Şahin'in 2019 yılında tamamladığı *Tekâfûl Sigortacılığında Malezya Uygulaması* adlı yüksek lisans tezi Malezya'daki tekâfûl deneyimini ve uygulamalarını ele alarak Türkiye için bir model olabileceğini savunmuştur. Benzer şekilde, Dana Fawaz'ın 2024 yılında *Katılım Sigortacılığı* adıyla kaleme aldığı yüksek lisans tezi, İstanbul'daki tekâfûl sigortası sektörünü idari ve organizasyonel açıdan analiz etmeye odaklanmıştır. Yine,

Mohamed Alfadoul Abdallah Mohamed'in 2020 yılında savunduğu *Tekâfûl Sigortası Açısından Sudan Örneği* başlıklı yüksek lisans çalışması, Sudan'daki tekâfûl sigortasını analiz etmiştir.

Hakan Aslan'ın 2021 yılında tamamladığı *"Factors Affecting the Development of Takaful (Islamic Insurance) System in Turkey: A Mixed Method Study"* başlıklı doktora tezi, temel olarak Malezya ve Türkiye bağlamında tekâfûl sistemini analiz etmektedir. Bu çalışma, iki ülkenin deneyimlerini karşılaştırarak Türkiye'deki tekâfûl uygulamalarını geliştirmeyi hedeflemektedir. Ancak, çalışmamız, önceki tekâfûl modellerine alternatif olarak vakıf modelini önererek bu modellerin fıkhi sorunlarını ele almayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda, vakıf modelinin İslam hukukuna uygun olarak nasıl bu sorunları çözebileceğini incelenmektedir. Öte yandan bu tez, tekâfûl sistemini pratik ve organizasyonel bir perspektiften ele alarak, sistemin sigorta piyasasında daha etkili olabilmesi için operasyonların ve düzenleyici çerçevenin nasıl iyileştirilebileceğine odaklanmaktadır. Buna karşın, çalışmamız, tekâfûl sigortası modelleriyle ilgili fıkhi sorunları vakıf modelini uygulayarak ele almakta ve bu modellerdeki tartışmalı noktalara fıkhi çözümler sunmaktadır.

İbrahim Ünal'ın Necmettin Erbakan Üniversitesi'nde 2019 yılında yazdığı *İslami Sigortacılık Sisteminin Türkiye'de Uygulanması Hakkında Ampirik Bir Analiz* başlıklı yüksek lisans tezi, temel olarak Türkiye'deki tekâfûl uygulamalarının pratik ve organizasyonel yönlerine odaklanmaktadır, oysa çalışmamız daha derinlemesine bir fıkhi boyut içerir. Ayrıca, Abdullah Onur'un, *Tekâfûl Sisteminde Vekalet ve Mudarabe Modelleri* başlıklı yüksek lisans çalışması, tekâfûl sistemini İslami bir alternatif olarak incelemiş ve sistemde kullanılan vekalet ve mudarabe modellerini fıkhi açıdan değerlendirmiştir. Çalışmamız ise, bu modellerin ötesinde, vakıf modelini bu tür tartışmalara yeni bir çözüm olarak sunmaktadır. Son olarak, Şanbaz Yıldırım'ın 2020 yılında yazdığı *Ticari ve Katılım (Tekâfûl) Sigortacılığında Tarafların Fıkhi Durumunun İncelenmesi* başlıklı yüksek lisans tezi, ticari sigorta ile tekâfûl sigortasında, taraflar arasındaki fıkhi ilişkileri analiz etmeye odaklanmıştır.

Genel olarak, Türkçe literatürdeki çalışmaların çoğu, tekâfûl sigortası modellerini incelerken alternatif olarak yeni bir model sunmamakta, mevcut sistemi diğer ülkelerden alınan en iyi uygulamalarla iyileştirmeye ve bunları Türkiye bağlamına uyarlamaya odaklanmaktadır. Bu noktada, araştırmamız, önceki tekâfûl modellerini tartışarak ve vakıf modelinin bu sorunları nasıl çözdüğünü göstererek, tekâfûl sigortasının vakıf modeli üzerine kurulmasına odaklanması açısından farklılaşmaktadır. Ayrıca, İslam hukuku çerçevesinde daha derinlemesine bir analiz yaparak, vakıf modelinin mevcut modellerdeki sorunları aşan kapsamlı bir çözüm sunduğunu ortaya koymaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM
TEKÂFÜL SİGORTACILIĞI: ORTAYA ÇIKIŞI, TÜRLERİ, TANIMI VE
MEŞRUIYETİ

Sigorta, bireylerin ve kurumların karşılaşılabilecekleri mali risklere karşı istikrar ve güvenlik sağlamaya katkıda bulunan temel ekonomik ve sosyal kavramlardan biridir. Vakıf modeline dayalı tekâfûl sigortasının incelenmesi bağlamında, bu bölüm, sigorta kavramı, ortaya çıkışı ve çeşitli türleri hakkında net bir bakış açısı sunmayı ve İslam iktisadı açısından konvansiyonel sigorta ile tekâfûl sigortası arasındaki temel farkları açıklamayı amaçlamaktadır. İlk olarak, sigortanın ortaya çıkışı ve zaman içindeki gelişimi üzerinde durulacaktır. Bu kapsamda, sigortanın Orta Çağ Avrupa'sında ortaya çıkışından başlayarak, modern dünyada yayılmasına kadar geçen süreçte yaşanan değişimler ve bu değişimlerin çağın ihtiyaçlarına uygun hale gelmesi için geçirilen evrim ele alınacaktır. Ardından, tekâfûl sigortanın dilbilimsel ve terimsel tanımları yapılacak, konvansiyonel sigorta ile tekâfûl sigortası arasındaki farklar, uyum ve ayrışma noktaları açıklığa kavuşturulacaktır. Ayrıca, sigortanın farklı türleri, sözleşmenin niteliği, konusu ve amacı doğrultusunda incelenecektir. Son olarak, Tekâfûl Sigortasının meşruiyeti, hükmü, İslam hukukundaki tekâfûl örnekleri ve tekâfûl sigortası şirketleri ile konvansiyonel sigorta şirketleri arasındaki farklar ele alınacaktır.

1.1. Ortaya Çıkışı ve Türleri

1.1.1. Sigortanın Ortaya Çıkışı ve Yayılışı

İnsanların çeşitli riskler neticesinde maruz kaldıkları mali kayıpların çokluğu, kişiyi risklerden korumayı amaçlayan sigorta düşüncesinin ortaya çıkmasına neden olmuş ve zamanla bu düşünce gelişerek sigorta işlem ve sözleşmeleri, koşullara ve ihtiyaçlara göre şekillenmiştir.¹

Sigorta ilk olarak gemilerin karşılaştığı riskler nedeniyle 15. yüzyılda Avrupa'da deniz sigortası olarak ortaya çıkmış bir kavramdır. Sözleşmenin her iki tarafının da yarar sağlaması neticesinde ise bu kavram önem kazanmıştır. Zira bu sayede tüccarlar mallarını korurken, sigorta şirketleri de yüksek kârlar elde etmiştir. Daha sonraları Londra'da çıkan ve çok sayıda konutu kül ederek halkın büyük kayıplara uğramasına yol açan bir yangın nedeniyle 1666 yılında kara sigortası ortaya çıkmıştır. Bu yangın, birçok sigorta şirketinin deniz sigortasından, kara sigortalarının ilk türü olarak kabul edilen yangınlara karşı sigorta işine yönelmesinde belirgin bir etken olmuştur. Bu sigorta türü, kısa zamanda yayılmış ve Amerika'ya dek ulaşmıştır.²

¹ Suad Sathî, “Akdi't-Tâmîn (et-Tarif, en-Neş'e, el-Ahdâf, el-Unsur, el-Hâssiyât)”, 2007, s. 177.

² Muhammed Osman Şebîr, *el-Mu'âmelâtü'l-Mâliyye el-Muâsıra fî'l-Fıkh el-İslâmî* (Ürdün: Dâr en-Nefâ'is, 2007), s. 88; Sevim, ed., *Güncel İşletmecilik Araştırmaları - 5*, 1. bs (Ankara: Eğitim Yayınevi, 2023), s. 47-48.

Denizciler ve yolcular için düzenlenen hayat sigortaları, deniz sigortası ile gemi ve yüklerinin sigortalanmasının bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. İlerleyen yıllarda müstakıl bir sigorta türü haline gelen hayat sigortalarının, 18. yüzyılda tüm Avrupa’da geniş çapta yaygınlık kazandığı bilinmektedir. Bu sigorta türünün ilk bakışta insanların hayatları üzerine oynanan(mugamarah) bir bahis gibi algılanması birtakım tepkilere yol açtığından, hayat sigortaları 19. yüzyılın sonlarına dek insanların temkinli yaklaştığı bir sigorta türü olmuştur. Bir başka sigorta türü olan sorumluluk sigortası ise başkalarına zarar veren hata ve kazalar nedeniyle deniz sigortasına bağlı olarak ortaya çıkmıştır. Bu sigorta türü de ilerleyen zamanlarda bağımsız bir sigorta türüne dönüşmüştür. 19. yüzyılda yaygınlık kazanan bir sigorta türü de fabrika ve trafik kazalarına karşı sigortalardır ve bu tür sigortalar sonraları zorunlu hale gelmiştir.³

19. yüzyıldan sonra ise başta makine sanayii olmak üzere ticaret ve sanayinin gelişmesi, ulaşım ve iletişimin yaygınlaşması nedeniyle sigortaya duyulan ihtiyaç artmış ve diğer sigorta türleri ortaya çıkmıştır. Nitekim kara ve hava taşımacılığı sigortası, modern makinelerin sigortalanması, yangın ve hırsızlık sigortaları, sağlık sigortası ve benzeri sigorta türleri bu sürecin sonunda doğmuştur. Günümüzde ise sigorta, bireylerin, kurumların ve devletlerin risk ve ihtiyaçlarına geniş bir yelpazede cevap veren temel bir unsur haline gelmiş durumdadır.

Yukarıda bahsedilen farklı sigorta türleri ve uygulamalarının ortaya çıkışı, konvansiyonel sigorta temeline dayanmaktadır. Tekâfûl sigortası düşüncesi ise erken İslam dönemindeki bazı mesele ve uygulamalarla benzerlik göstermektedir. Bu açıdan tekâfûl sigortası düşüncesini, hataen adam öldürme durumunda diyet parasının bizzat suçu işleyen tarafından ödenmeyip, âkile arasında paylaştırılması meselesiyle ilişkilendirmek mümkündür⁴. Konvansiyonel sigorta form ve uygulamalarının yayılışı, Batı’nın Müslüman ülkelerini işgaliyle eş zamanlı olarak gerçekleşmiş ve İslam hukukçularının sigorta ile ilk teması, haşiyesinde sigortanın hükmüne dair bir bölüm bulunan İbn Âbidîn ile olmuştur⁵.

Bu bağlamda, Osmanlı döneminde sigortanın ilk kez ortaya çıkışını ele almak önemlidir. Osmanlı Devleti’nde sigorta faaliyetleri, 19. yüzyılın ortalarından itibaren Osmanlı ekonomisinin dünya ekonomisiyle bütünleşme sürecinde ortaya çıkmıştır. Bu dönemde,

³ Süleyman b. İbrâhîm b. Sennân, *et-T’amin ve Ahkâmuhu*, 1. bs (Beyrut - Kıbrıs: Dâr el-Avâsım el-Müttehîde, 1993), s. 51.

⁴ Rafik Yûnus el-Mısırî, *el-Hatru ve’t-Tâmin: Hel et-Tâminu’t-Ticârî Câizun Şer’an* (Dimaşk: Dâr el-Kalem, 2001), s. 44.

⁵ Muhammed Emin İbn Abîdîn, *Hâşiyetü Reddi’l-Muhtâr, ‘alâ’d-Durri’l-Muhtâr: Şerhu Tenwîrî’l-Ebsâr* (Mısır: Matba’atu Mustafa el-Bâbî el-Halebi, 1966), c. 4, s. 170.

Osmanlı ekonomisi, geleneksel, içe dönük bir yapıdan kapitalist dünya ekonomisine entegre olan dışa açık bir yapıya evrilmiştir. Bu dönüşüm, Tanzimat reformları ve Batı ile imzalanan serbest ticaret anlaşmaları ile hızlanmıştır. Özellikle deniz taşımacılığında buharlı gemilerin yaygınlaşması, ticaret hacmini artırmış ve nakliye sigortası ihtiyacını doğurmuştur.⁶

Osmanlı Devleti'nde sigorta faaliyetleri de ilk olarak deniz taşımacılığı ve ticaretle başlamıştır. Osmanlı liman şehirlerinde, özellikle İzmir ve İstanbul'da, Avrupalı tüccarların sigorta uygulamalarının etkisiyle deniz taşımacılığına yönelik sigorta talepleri artmıştır. Zamanla yangın ve hayat sigortası da yaygınlaşmıştır. 1870 yılında Beyoğlu'nda meydana gelen büyük yangın, sigortanın Osmanlı topraklarında daha da yayılmasına neden olmuştur. Bu yangın, özellikle Avrupalılar ve yerli gayrimüslim toplum üzerinde büyük bir etki yaratmış ve malların yangına karşı sigortalama talebinde önemli bir artışa yol açmıştır.⁷

Osmanlı Devleti'ndeki sigorta piyasası, yabancı sermayenin ilgisini çekmiştir. Özellikle Duyun-ı Umumiye İdaresi'nin kurulmasıyla birlikte, Avrupa sermaye grupları Osmanlı topraklarında sigorta faaliyetlerine daha fazla yönelmiştir. Ancak, artan rekabet yerli sermayenin sigortacılık sektörüne girmesini sınırlamış ve yabancı şirketler piyasada baskın hale gelmiştir. Osmanlı Devleti, bu süreçte sigorta piyasasını düzenlemek için bazı adımlar atmış olsa da, bu girişimlerin etkisi sınırlı kalmıştır. Özellikle yabancı konsoloslukların itirazları ve yabancı şirketlerin sahip olduğu ayrıcalıklar, bu düzenlemelerin etkinliğini azaltmıştır. Bununla birlikte, dini inançlardan kaynaklanan çekinceler ve geleneksel dayanışma ilişkilerinin devam etmesi, sigorta fikrine karşı direnci artırmış ve bu da sigorta piyasasının gelişimini sınırlamıştır.⁸

1916 yılında kurulan Milli Sigorta Şirketi ve 1918 yılında kurulan İttihad-ı Milli Sigorta Şirketi gibi yerli ve yabancı sermayenin ortak olduğu şirketler, Osmanlı sigorta piyasasında yerli sermayeyi de barındırarak faaliyet göstermiştir. Ancak, tüm bu gelişmelere rağmen, Osmanlı Devleti'nde sigortacılık sektörünün tam anlamıyla olgunlaşması mümkün olmamış ve piyasanın gelişimi, dini ve ekonomik sebepler nedeniyle sınırlı kalmıştır.⁹

Tüm bu gelişmelerin bir sonucu olarak 20. yüzyıl başlarında, İslam dünyasında sigortanın hükmü üzerine tartışmalar ve araştırmalar hız kazandı. İlk veriler, İstanbul ve Kahire'den gelen resmi fetvalarla ortaya çıktı. Mısır müftüsü Râfî gibi bazı âlimler, İbn Âbidîn'in sigorta şirketlerinin İslam ülkelerine girişiyle ilgili görüşünden farklı bir bakış açısı

⁶ Murat Baskıcı, "Osmanlı Anadolu'sunda Sigorta Piyasası: 1860-1918" 57, sy 4 (2002): s.2-3.

⁷ Baskıcı, s.4-6.

⁸ Baskıcı, s.7-8.

⁹ Baskıcı, s.8-10.

benimsemişlerdir. Ancak Râfî'nin ölümünden sonra, sonraki Mısır müftüsü Bahît el-Mutiî, bu konuda İbn Âbidîn'in görüşünü yinelemiştir. Osmanlı Devleti'nde, sigortayı meşru kılan ilk fetvanın 1870'te Beyoğlu'nda meydana gelen büyük bir yangın sonucunda Şeyhülislamlık makamından çıktığı bilinmektedir. Ancak bu fetvanın metni yayınlanmamış ve nerede olduğu bilinmemektedir. 1911'de Şeyhülislamlık makamına "Union" sigorta şirketinin teşvikiyle bir Müslüman müşteri tarafından hayat sigortasının hükmü sorulduğunda verilen fetvada, sigorta şirketi, İslam ülkesi dışında ise ve sigorta tazminatını gönüllü olarak sunuyorsa sigortanın kabul edilebileceği hükmü verilmiştir.¹⁰

İslam dünyasında sigorta konusunda en meşhur fetva, 1901 yılında Şeyh Muhammed Abduh tarafından verilmiş ve hayat sigortasını meşru kılmıştır. Bu fetva, geniş tartışmalara yol açmış ve özellikle Arap dünyasında yoğun bir şekilde tartışılmıştır. Sonraki yıllarda resmi fetva kurumları ve çeşitli ulema tarafından sigortanın meşruiyeti konusunda farklı görüşler ortaya atılmıştır. 1960'lara gelindiğinde, İslam dünyasında çeşitli bilimsel toplantılar, konferanslar ve seminerler aracılığıyla sigorta konusunda önemli tartışma platformları oluşturulmuş ve konu üzerinde uzun soluklu araştırmalar ve tartışmalar gerçekleştirilmiştir. 1970'lerin sonlarına doğru, İslam ülkelerinde Batı modeline benzer işleyen kooperatif sigorta şirketleri kurulmaya başlanmış ve bunlara "Tekâfûl" ya da "İslami sigorta" adı verilmiştir. Bu dönemde, tekâfûl sigortası uygulamaları konvansiyonel sigortaya bağlı olarak geliştirilmiş ve geniş çapta yaygınlık kazanmıştır. Bu sigorta türü, sigorta hakkındaki fikhî tartışmalara yeni bir boyut kazandırmıştır. Bu bağlamda çağdaş uygulamaları ile tekâfûl sigortasının ortaya çıkışı, İslam hukukunun ilke ve hükümlerine uyumlu bir sistem elde etmek amacıyla son derece yaygın olan konvansiyonel sigorta uygulamalarına alternatif yaratmaya yönelik doğal bir çaba olarak değerlendirilebilir.¹¹

21. yüzyılın başlarına gelindiğinde, tekâfûl sigortasını İslam hukuku ilkeleriyle uyumlu hale getirme tartışmaları devam ederken, vakıf modelini tekâfûl sigortasına alternatif olarak benimseme çağrıları öne çıkmıştır. Bu çağrılar, diğer bağış modellerinin yol açtığı fikhî sorunları çözmeye yönelik bir girişimin parçası olarak ortaya çıkmıştır. Bu öneri, İslam hukuku

---

¹⁰ Hasan Hacak, "İslam Hukukunda Sigorta ve Fıkıh Bilginlerinin Sigortaya Yaklaşımının Genel Bir Değerlendirmesi", sy 30 (2006): s.35-38.

¹¹ Hasan Hacak, "İslam Hukukunda Sigorta ve Fıkıh Bilginlerinin Sigortaya Yaklaşımının Genel Bir Değerlendirmesi", sy 30 (2006): s.35-38.

açısından uygun yenilikçi bir çözüm sunmayı ve İslam dünyasında tekâfûl sigortasının kabulünü artırmayı amaçlamaktadır.¹²

1.1.2. Sigorta Türleri

Sözleşmenin niteliği, konusu, amacı ve menfaate göre birbirlerinden ayrılan pek çok sigorta türü bulunmaktadır. Bu türleri, anlamlarını ve sınıflandırmalarını açıklayarak sıralayacağım. Ancak vakıf formülüne dayanan tekâfûl sigortasının hükümlerinin detaylarına girmeden önce, genel anlamda sigorta türlerinin ve uygulamalarının basit bir tasvirini yapmak gerektiğini düşünüyorum. Bunu yaparken amacım her birinin hükmünü belirtmekten ziyade, İslam hukuku hükümlerine uygun alternatif uygulamalar gerçekleştiren tekâfûl sigortası şirketlerinin hedefledikleri mevcut sigorta uygulamalarını tanımaktadır.¹³ Sözleşmenin niteliğine göre sigortalar konvansiyonel sigorta ve kooperatif sigorta olmak üzere ikiye ayrılırken, sözleşmenin konusuna göre deniz, hava ve kara sigortaları olarak üç kategoriye ayrılmaktadır. Sigortanın amacına göre, hayat sigortası ve hasar sigortası olarak iki tür bulunmaktadır. Menfaate göre ise sigorta türleri özel sigorta ve sosyal sigorta olarak sınıflandırılmaktadır.

1.1.2.1. Konvansiyonel sigorta

Sigortacı şirketin sigortalılar arasında bir dayanışma olmaksızın olası riskleri üstlenmesi karşılığında sigortalılardan alınan sabit prim esasına dayanan bir sigorta türüdür. Bu sigorta türü, sigortalının kaza durumunda tazminat alabilmek adına sigorta şirketine prim ödediği bir kâr ilkesine dayanmaktadır. Konvansiyonel sigorta şirketi ise öncelikli olarak hem kâr marjını hem tazminat ve giderlerin yol açacağı masrafları karşılayacak şekilde sigorta primlerini hesaplayarak kâr elde etmeyi amaçlamaktadır¹⁴. Bir başka ifadeyle konvansiyonel sigorta sözleşmesi, sigortalının sigorta primlerini ödemesi, sigortacının da sigorta konusu riziko gerçekleştiğinde sigorta bedelinin ödemesi esasına dayanan bir ivazlı sözleşmedir. Sözleşme tarafları arasındaki ilişki bağışa değil ivaza dayanmaktadır. Konvansiyonel sigorta, bireylerin ve kurumların ihtiyaçlarına ve koşullarına bağlı olarak pek çok riski kapsayan bir yapıdadır:

- Hayat Sigortası: Sigortalının ölümü halinde ailesine tazminat sağlar.

---

¹² Hasan Hacak, “İslam Hukukunda Sigorta ve Fıkıh Bilginlerinin Sigortaya Yaklaşımının Genel Bir Değerlendirmesi”, sy 30 (2006): s.35-38.

¹³ Garîb el-Cemâl, *et-Tâmînü 't-Ticârî ve 'l-Bedîlu 'l-İslâmî*, 1. bs (Kahire: Dâr el-I'tisâm, 1979), s. 62.

¹⁴ Abdürrezzâk es-Sanhûrî, *el-Vasîf fi Şerhi 'l-Kanûni 'l-Medenî el-Cedîd* (Dâr en-Nahdati'l-'Arabiyye, 1964), c. 7, s. 1156-1158.

- Ferdi Kaza Sigortası: Sigortalının yaralanması veya sakatlanması durumunda tazminat sağlar.
- Sağlık Sigortası: Sigortalının tıbbi tedavi masraflarını karşılar.
- Kasko Sigortası: Sigortalının aracının hasar görmesi veya çalınması durumlarında tazminat sağlar.
- Konut Sigortası: Sigortalının evinin zarar görmesi veya soyulması durumlarında tazminat sağlar.
- Gemi Sigortası: Sigortalının gemisinin hasar görmesi veya batması durumlarında tazminat sağlar.
- Seyahat Sigortası: Sigortalının seferinin iptali veya bagajının kaybolması durumlarında tazminat sağlar.
- İşletme Sigortası: Sigortalının finanslar kayıplara uğraması durumunda tazminat sağlar.¹⁵

1.1.2.2. Kooperatif Sigorta

Bireyler veya belirli bir topluluk arasındaki yardımlaşma ve dayanışma ilkesine dayanan bir sigorta türüdür. Bu sigorta türü, riskleri dağıtmayı ve üyeler arasında finanslar ve sosyal koruma sağlamayı hedeflemektedir. Kooperatif sigortası, sermayesiz bir sigorta türüdür ve sabit prim yerine değişken aidat esasına dayanmaktadır. Bu türde tazminatların belirlenmesi de ortaklardan birinin kaza veya kayıp yaşaması durumunda riskin fiilen gerçekleşmesine bağlı olarak belirlenir. Bu türün bir diğer özelliği de katılıma açık olması ve katkı miktarına bakılmaksızın tüm üyelerin eşit oy hakkına sahip olmasıdır. Fonda bir fazlalık oluşması halinde üyelere iade edilir. Paranın iade edilmeyip rezerv oluşturmak için kullanılması durumunda ise para kamu ve hayır kuruluşlarına harcanır¹⁶.

Bu tür kooperatif sigortalarının iki alt türü bulunmaktadır. Bunlardan ilki basit kooperatif sigortalarıdır. Basit kooperatif sigortası, belirli bir zanaat ya da ticaret dalı ile meşgul olan bir grup veya kooperatif birliği temsil edilir. Bu grup veya birlik, kendilerini tehdit eden bir riskin doğurabileceği zararları önlemek amacıyla oluşturulmuştur. Bu bağlamda grubu oluşturan her birey belirli bir miktar prim ödemekte ve bu primler grubun bir üyesi elinde toplanarak, herhangi bir kayıp meydana geldiğinde zarar görenlere ödenmektedir.

¹⁵ Hüseyin Hamit, *Hüküm-ü Şer'i'l-İslamiye fî Üküdi't-Tâmin*, 1. bs (Kahire: Dâr el-I'tisâm, 1979), s. 39-40.

¹⁶ Mustafa Zerkâ, *Nizâmü't-Tâmin: Hakikatuhu ve'r-Râ'yu's-Şer'î fîhi*, 1. bs (Beyrut: Müesseses el-Risâle, 1984), s. 19.

İkincisi ise karma kooperatif sigortasıdır. Bu türde kooperatif sigortası alanında uzmanlaşmış özel bir şirket kurulur ve sigortalıların tamamı bu şirketin hissedarı yani üyesi olur. Söz konusu üyelere bir kısmı da şirketin genel kurulunu oluşturur ve bu kurulda her üyenin bir oy hakkı vardır. Ardından üyeler şirket işlerini yönetme sorumluluğunu üstlenecek olan yönetim kurulunu seçerler. Yönetim kurulu da ödenecek primlerin miktarının belirlenmesi adına bir komite oluşturur ve ödenen primler tazminatlara uygun olarak tespit edilir. Sigortanın giderleri için yapılan harcamalardan sonra toplanan primlerde bir bakiye olması halinde ise bu bakiye sigortalılara iade edilir. Bu sigorta türüne “Karşılıklı sigorta” da denilmektedir. Zira sigorta kurulu üyeleri arasında birbirlerine yardım etme ve riskleri paylaşma durumu mevcuttur. Bu türün özelliklerinden biri de kooperatif sigortasının bir sermayeye sahip olmamasıdır. Nitekim bu sigorta türü, kâr amacı gütmeyen bir dernek olup, iş birliği ve yardımlaşma odaklıdır¹⁷.

1.1.2.3. Deniz Sigortası

Deniz taşımacılığı esnasında malların, gemilerin ve yolcuların karşılaşılabilecekleri riskleri kapsayan bir sigorta türüdür. Bu sigorta türünün amacı, sigortalıların deniz seyahatleri sırasında uğrayabilecekleri kayıpları karşılamaktır.

1.1.2.4. Hava Sigortası

Hava yolculuğu esnasında uçak, yolcu ve malların maruz kalabilecekleri riskleri karşılamayı hedefleyen bir sigorta türüdür. Hava yolculuğu sırasında herhangi bir kaza ya da kayıp meydana gelmesi halinde yolcuların ve uçak şirketlerinin kayıplarını tazmin etmeyi amaçlamaktadır.

1.1.2.5. Kara Sigortası

Deniz ve Hava Sigortacılığı kapsamına girmeyen riskleri karşılamayı hedefleyen bir sigorta türüdür¹⁸.

1.1.2.6. Hayat sigortası

İnsanlarla ilgili olup kişinin hayatını, vücut bütünlüğünü, sağlığını ve çalışma kapasitesini tehdit eden riskleri kapsayan bir sigorta türüdür. Bu türde sigorta şirketi, primler karşılığında, herhangi bir kaza yaşanması halinde veya ölüm, yaralanma veya hastalık

---

¹⁷ el-Cemâl, *et-Tâminü 't-Ticârî ve 'l-Bedîlu 'l-İslâmî*, s. 62-63.

¹⁸ Ahmed Şerefüddin, *Ahkâmü 't-Tâmin fi 'l-Kanun ve 'l-Kada* (Kuveyt: Câme'atu'l-Kuveyt, 1983), s. 32-34.

hallerinde öngörülen sürenin bitiminde sigortalıya veya lehtara sigorta bedelini ödemeyi taahhüt eder. Hasarın kanıtlanması veya belirlenmesi gerekmez. Kaza sigortası, sağlık sigortası, hayat sigortası, ölüm hali sigortası, aile sigortası ve işçi sigortaları bu tür sigortalardandır¹⁹.

1.1.2.7. Hasar Sigortası

Risklerin gerçekleşmesi neticesinde meydana gelebilecek kayıp ve zararları karşılamayı hedefleyen bir sigorta türüdür. Söz konusu riskler sigortalının şahsı ile değil malı ile ilgilidir ve bu tür kendi içerisinde iki alt türe ayrılır: Bunlardan ilki, yangın, hırsızlık ve hasar sigortaları gibi malların maruz kalabileceği maddi kayıpların tazminini amaçlayan sigortalardır. Son örnekleri arasında satış bedelinin peşin olarak alınmadığı durumlarda satıcının, müşterinin iflas etmesi veya ödeme güçlüğü yaşamasına karşı sigortalanması, ihracatın teşvik edilmesini amaçlayan ihracat sigortası ve kamulaştırma, müsadere ve para birimi dönüşümünün engellenmesi riskine karşı yatırımı garanti altına alan kredi sigortası sayılabilir. Bu türün diğer alt türü ise sorumluluk sigortasıdır. Bu sigorta türü, doğrudan sigortalı ürüne verilen veya üçüncü şahısların taleplerinden kaynaklanan zararları kapsayan bir sigorta türüdür. Malların sigortalanmasından farklı olarak sorumluluk sigortası, sigortalının borcuna yönelik bir sigortadır. Mallar üzerindeki sigorta ise sigortalının sahip olduğu bir malın sigortalanmasını ifade eder. İkinci alt türün örnekleri arasında, bina sahiplerinin asansör kazalarına karşı yaptırdıkları sorumluluk sigortaları ve araç kazalarına karşı yapılan sigortalar sayılabilir²⁰.

1.1.2.8. Özel Sigorta

Sigortalının kişisel çıkarlarını belirli risklere karşı korumayı amaçlayan bir sigorta türüdür. Bu sigorta türü, gelecekteki risklere karşı bir önlem olarak sigortalının kişisel çıkar ve ihtiyaçları doğrultusunda kendi inisiyatifiyle uygulanmaktadır. Ayrıca diğer bazı sigorta türleri gibi zorunlu değildir.

1.1.2.9. Sosyal Sigorta

Genel olarak bireyleri ve toplumu sağlık ve çalışma ile ilgili ekonomik risklerden korumayı amaçlayan bir sistemdir. Emeklilik sigortası, sosyal güvenlik sigortası ve sağlık sigortası bu türe örnek olarak zikredilebilir. Bu sistem, belirli kazalar yaşamaları halinde veya yaşamlarının belirli evrelerinde bireylere finansal ve pratik güvence sağlanmasıyla

---

¹⁹ Abdülvedud Yahya, *Et-Tâminü ale'l-Eşhâs* (Kahire: Dâr en-Nahdah, 1964), s. 6; Hamit, *Hüküm-ü Şer'i'l-İslamiye fi Üküdi't-Tâmin*, s. 34.

²⁰ es-Sanhûrî, *el-Vasîf fî Şerhi'l-Kanûni'l-Medenî el-Cedîd*, c. 7, s. 1614; Ahmed Şerefüddin, *Üküdü't-Tâmin ve Üküdü'-Damâni'l-İstithmâr* (Dâr en-Nahdati'l-'Arabiyye, 1986), s. 15.

gerçekleştirilir. Zorunlu bir sigorta türüdür ve bireylerin iradesine bağlı değildir. Devletler tarafından kanun ve mevzuatla düzenlenir ve özel sigorta sözleşmelerini düzenleyen kurallara tabi değildir²¹.

Tüm bu sigorta türleri birbirlerinden farklı ve ayrı olmayıp, bu türlerden bazılarının birleşik ya da ikili olarak bir arada bulundukları görülebilir. Dolayısıyla bireylere yönelik konvansiyonel sigorta, mallara yönelik kooperatif sigortası ve hasarlara karşı konvansiyonel deniz sigortası mevcuttur.

1.2. Tekâfûl Sigortası, Meşruiyeti, Hükmü ve İslam Hukukundaki Örnekleri

1.2.1. Tekâfûl Sigortacılığının Tanımı

Tekâfûl (تكافل) kelimesi, Arapça kökenli olup garanti anlamına gelen “kefalet” kökünden türemiştir. Bir kişinin bir şeyi garanti etmesi veya kefil olması anlamında kullanılan كفل الرجل ifadesi bu kökten gelir. Aynı kökten gelen “kefil” kelimesi ise bir başkasını garanti eden kişiyi ifade eder. Tekâfûl kelimesi ise dayanışma anlamını taşır.²² İslami sigorta kavramı, tekâfûl sigortası kavramıyla eşanlamlı olarak kullanılmaktadır. Arapçada sigorta (تأمين) kelimesi, vefa anlamına gelen “emânet” ve tasdik etmek anlamına gelen “iman” kelimeleri gibi, korkunun zıttı olan güvenlik anlamındaki “el-emn” kökünden türemiştir.²³ İbn Fâris, Arapçada bu kelimenin birbirine yakın iki manayı ifade ettiğini belirtmiştir. Bunlardan ilki, hıyanetin zıttı olan eminlik, diğeri ise tasdik yani imandır.²⁴ Bu iki anlam, kalp huzuru yani güven hali ve korkunun ortadan kalkması şeklinde özetlenebilecek bir temelde buluşmaktadır²⁵. *el-Mu’cem el-Vasît*, te’mîn kelimesinin “kişinin hayatını, evini veya arabasını sigortalatması” şeklindeki yeni anlamını da kabul etmiş; ayrıca “أَمَّنَ عَلَى الشَّيْءِ” ifadesinin, üzerinde anlaşmaya varılan bir miktar para veya kaybedilen şeyin tazmini için belirli bir miktar para ödemek anlamına geldiğini de belirtmiştir.²⁶

Ayrıca sigorta teriminin İngilizce karşılığı “insurance” ve Fransızca karşılığı “assurance” olup, her iki terim de güvenliği sağlama anlamına gelir. Arapçada “güvenlik” anlamına gelen “el-emân” kelimesi ise İngilizcede “security”, Fransızcada ise “sécurité” olarak

²¹ Şerefüddin, *Üküdü’t-Tâmin ve Üküdü’l-Damâni’l-İstithmâr*, s. 32.

²² Mecidüddin Muhammed b. Yakub Feyruzâbâdî, *el-Kâmûs el-Muhît* (Beyrut: Müesseses el-Risâle, 2005), s. 1053.

²³ Feyruzâbâdî, s. 1518; 2. Cemâleddîn Muhammed b. Mukrım İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab* (Beyrut: Dâr Sâdır, t.y.), c. 13, s. 21.

²⁴ Ahmed b. Fâris b. Zekeriyâ Ebû’l-Hüseyin İbn Fâris, *Mu’cem Makâyis el-lüğa*, ed. Abdüsselam Hârûn (Dâr el-Fikr, 1979), c. 1, s. 134.

²⁵ Ebû’l-Kasım Hüseyin b. Muhammed Ragıb el-İsfahani, *El-Müfredat fî Garibi’l-Kur’an*, ed. Muhammed Seyyid Kilânî (Beyrut: Dâr el-Ma’rife, t.y.), s. 90.

²⁶ İbrahim Mustafa vd., ed., *el-Mu’cem el-Vasît* (Kahire: Mecma’u’l-Lugati’l-Arabiyye, 1972), c. 1, s. 28.

ifade edilir. Bu yabancı terimden hareketle “sigorta” kelimesi hem Arapçaya hem de Türkçeye girmiştir. Bu terimi, fıkıh edebiyatında ilk kullanan kişi, *Reddû'l-muhtâr 'ale'd-Dürri'l-muhtâr* adlı eseriyle 19. yüzyılın meşhur Hanefî fakihî İbn Âbidîn olmuştur. İbn Âbidîn, sigorta hükümlerine dair yazısının önemli bir bölümünde tüccarların “sigorta” denilen meblağı ödemeleri karşılığında, gemi yolculuğu esnasında zarar gören mallarını gayrimüslim nakliyecilere tazmin ettirebilmelerinden söz etmiştir.²⁷ Görüldüğü üzere tekâfûl veya sigorta kavramları, muhtemel korku ve tehlikelerden korunarak güven ve huzurun sağlanması işlemini ifade etmektedir.

Ekonomi biliminde sigorta kavramına yönelik pek çok tanımlama bulunmaktadır ve bu tanımlamaları, risk altındaki yeterli sayıda birimin bir araya getirilmesiyle riski azaltmayı amaçlayan sosyal bir sistem şeklinde özetlemek mümkündür. Böylece gerçekleşmesi muhtemel kayıplar belirlenebilir hale gelir ve orantılı bir şekilde tüm katılımcılar arasında paylaştırılır.²⁸ Ancak ekonomi alanında sigorta kavramına yönelik tanımlamaların büyük bir kısmı sigorta sözleşmesinden kaynaklanan yükümlülük tarafına değinmemiştir. Bu yön, ekonomik bir sistem olarak sunduğu sigorta tanımına Mustafa Zerkâ tarafından eklenmiştir: “*Sigorta, istatistiksel temellere ve kurallara dayanan teknik esaslara göre sözleşmelerini yürüten sistemli kurumlar aracılığıyla beklenmedik risklerin yol açabileceği zararları onarma hususunda iş birliği yapma amacını taşıyan ve karşılıklı muavazayı esas alan sözleşmeye dayalı bir sistemdir.*”²⁹ Bu tanım, ekonomik ve sosyal açıdan genel bir anlayış sunması ve bu kavramın İslam hukuku açısından özel hükmünü içermemesi sebebiyle hem konvansiyonel sigorta hem de tekâfûl sigortası kavramını kapsamaktadır. Bu bağlamda sigortanın bir sistem olarak, sözleşme türü olan sigorta kavramından farklı olduğunu belirtmemiz gerekir. Ayrıca sistem olarak sigorta düşüncesi ve teorisinin İslam hukuku hükümleri nazarında tartışmasız kabul gördüğünün de altını çizmeliyiz. Zira sigorta teorisi, ortak bir risk altında olan bireylerin organize iş birliğini temsil etmektedir. Buna göre bireyler riskin gerçekleşmesi halinde doğabilecek büyük kayıpları telafi etmek için küçük maliyetleri üstlenerek birbirleriyle iş birliği yaparlar. Toplum üyeleri arasında iş birliği ve dayanışma gibi hedefleri gerçekleştirmesi sebebiyle sigorta teorik açıdan övülen bir kavramdır.³⁰

²⁷ Zerkâ, *Nizâmü't-Tâmin: Hakikatuhu ve'r-Râ'yu's-Şer'î fîhi*, s. 21; İbn Âbidîn, *Hâşiyetü Reddî'l-Muhtâr, 'alâ'd-Dürri'l-Muhtâr: Şerhu Tenwîrû'l-Ebsâr*, c. 4, s. 170.

²⁸ es-Seyyid Abdülmüttâlîb Abde, *Mebâdi'u't-Tâmin*, 1. bs (Dâr en-Nahdati'l-'Arabiyye, 1998), s. 40.

²⁹ Zerkâ, *Nizâmü't-Tâmin: Hakikatuhu ve'r-Râ'yu's-Şer'î fîhi*, s. 19.

³⁰ es-Sanhûrî, *el-Vasîf fî Şerhi'l-Kanûni'l-Medenî el-Cedîd*, c. 7, s. 1086-87.

İslam iktisadı açısından tekâfûl sigortası, belirli risklere maruz kalan kişilerin, bu risklerin yol açabileceği zararları önlemek amacıyla bağış taahhüdü esasına bağlı olarak katkı payı ödemeyi kabul ettikleri bir anlaşmadır. Bu sayede tüzel bir kişiliğe ve bağımsız bir mali varlığa sahip olan bir sigorta fonu oluşturulur ve sigorta altına alınan risklerin gerçekleşmesi halinde katılımcılara bu fondan zarar tazminatı ödenir. Bu işlemler, yönetmelik ve resmi belgeler doğrultusunda gerçekleştirilir. Fonu yönetmek üzere sigorta sahiplerinden seçilen bir kurul veya bağımsız bir şirket görevlendirilir. Bu yönetim, vekil veya kâr ortağı olarak fonun varlıkları ile yatırımlarda bulunması karşılığında bir ücret veya kârdan bir pay almasının yanı sıra sigorta çalışmalarını yönetmesi sebebiyle de belirli bir ücret alır.³¹

Konvansiyonel sigorta ise sigortanın kendisinden kâr elde etmeyi amaçlayan finansal bir sözleşme olup belirsiz durumlardan etkilenen finansal mübadele hükümlerine tabidir. Konvansiyonel sigorta sözleşmelerinde bulunan bu garar sebebiyle de İslam hukukuna göre konvansiyonel sigorta caiz değildir.³² Zira sözleşmenin her iki tarafı da başlangıçta ne alacaklarını ve ne vereceklerini bilmemektedir ve bu, ivazlı akitleri geçersiz kılan bir durumdur. İslam hukukuna göre garar, sözleşmenin sonunun bilinmemesi anlamına gelir.³³ Ayrıca konvansiyonel sigorta sözleşmelerinde, sigortalı kişinin belirli primler ödemesi ancak karşılığında tazminat alıp almayacağını bilmemesi sebebiyle bir tür bahis ve kumar mevcuttur. Üstelik konvansiyonel sigorta sözleşmesi, sigortalının nakit olarak ödediği paranın riskin ortaya çıkması halinde kendisine ödediği paraya göre daha fazla veya daha az olarak geri dönebilme ihtimali sebebiyle fazlalık faizi ve veresiye faizi şeklinde iki tür faiz içermektedir.³⁴

Tekâfûl sigortası ise konvansiyonel olan sigortaya alternatif olarak ortaya çıkmış ve sigortanın ivazlı akitler esasına değil teberru esasına dayalı olmasını hedeflemiştir. Zira araştırmanın ilerleyen bölümlerinde açıklanacağı üzere ivazlı akitlerdeki haram olan garar, İslam hukukuna göre bağışa dayalı sözleşmelerde haram değildir.

1.2.2. Tekâfûl Sigortasının Meşruiyeti ve Hükümü

1.2.2.1. Tekâfûl Sigortasının Meşruiyeti

---

³¹ Bkz; *Faizsiz Finans Standartları*, 10. bs (Bahreyn: Faizsiz Finans Kuruluşları Muhasebe ve Denetleme Kurumu (AAOIFI), t.y.), blm. Tekâfûl Standardı.

³² Bkz; *Faizsiz Finans Standartları*, blm. Tekâfûl Standardı.

³³ Es- Sıddık Muhammed El Emin ed-Darîr, *el-Garar ve eseruh fi'l ukud fi'l-Fıkh el-İslâmî*, 2. bs (Cedde: Silsilat Salih Kamil fi'l-iktisad el-İslâmî, 1995), s. 54.

³⁴ b. Sennân, *et-T'amin ve Ahkâmuhu*, s. 216-217.

Tekâfûl sigortası düşüncesi ve sistemi genel olarak şeriatın teşvik ettiği iyilik ve takvada dayanışma ve yardımlaşma ilkelerine dayanmaktadır. Bu manaya işaret eden pek çok ayet ve hadis mevcuttur. Söz konusu ayetlere örnek olarak Allah-u Teâlâ'nın "İyilik ve takvâ hususunda yardımlaşın, günah ve haksızlık yolunda yardımlaşmayın."³⁵ zikredilebilir. Ayrıca Allah-u Teâlâ bu hususta "Hep birlikte Allah'ın ipine sımsıkı yapışın; bölünüp parçalanmayın."³⁶ ve "Onlar da kendilerini besleyip açlıklarını gideren ve her çeşit korkudan emin kılan şu evin rabbine kulluk etsinler."³⁷ buyurmuştur. Ebû Hureyre'den rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber (sav) de "Kul, kardeşinin yardımında olduğu sürece, Allah da onun yardımcısı olur."³⁸ buyurmaktadır. Nu'mân b. Beşir'in rivayet ettiği bir hadiste ise Hz. Peygamber (sav), "Müminler, birbirlerini sevmeye, birbirlerine merhamet ve şefkat göstermeye, tıpkı bir organı rahatsızlandığında diğer organları da uykusuzluk ve yüksek ateşle bu acıyı paylaşan bir bedene benzer."³⁹ buyurmuştur. Tüm bu şer'i metinler, özellikle ihtiyaç anında iş birliğinde bulunmayı, yardımlaşmayı ve karşılıklı merhamete teşvik etmektedir. Bu da bizlere dayanışma ve yardımlaşmanın İslam hukukunda asli kavramlar olduğunu gösterir. Dolayısıyla söz konusu ilkeleri, ihtiyaç ve gereksinimlere bağlı olarak gerçekçi bir şekilde hayata geçirmek gerekmektedir. Bu uğurda gerekli tedbirleri almak, prosedürleri yerine getirmek ve lazım olan yöntem ve araçları geliştirmek ise son derece önemlidir. O halde sigortanın bireylerin ve kurumların karşılaşabileceği risk ve zararların giderilmesi için temel bir gereksinim olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca bu durum, çağın gelişmelerine uygun olarak dayanışma ve yardımlaşmanın gerçekleşmesine de katkı sağlamaktadır. Öte yandan sigorta düşüncesinin kökeni ve ortaya çıkış nedeni, sigortalıyı korumaktır. Zira sigorta, olası riskleri gidermek ve sigortalının uğrayabileceği zararı telafi etmek için kullanılan bir araçtan ibarettir. Bu amacın gerçekleştirilmesi neticesinde sigorta düşüncesinin, yarar sağlama ve zararı giderme, mümkün mertebe zararı önleme ve zararın izale edilmesi gibi geçerli şer'i kaidelerle uyumlu olduğu da söylenebilmektedir⁴⁰. Tüm bunların yanı sıra İslam şeriatı, birey ve toplum için sigorta halini sağlayan pek çok hükmü içeren bir sistem getirmiştir. Bu hükümler arasında zekât, sadaka, infak, vasiyet, vakıf, adak ve kefaretlar ile âkilenin diyeti üstlenmesi gibi hükümler yer

---

³⁵ Kur'an; V/2.

³⁶ Kur'an; III/113.

³⁷ Kur'an; CVI/2.

³⁸ Ebû'l-Hüseyin Müslim bin el-Haccâc el-Kuşeyrî en-Nisâburî Müslim, *Sahîhu Müslim*, ed. Fuâd Abdü'l-Bâkî (Beyrut: Dâr İhyâ et-Turâs el-'Arabi, t.y.), blm. Zikir ve'd-dua ve't-tevbe ve'l-istiğfâr, 6853.

³⁹ Müslim, blm. Birr ve's-sıla ve'l-edeb, 6586.

⁴⁰ Bkz; Ahmed ez-Zerka, *Şerhu'l-Kawa'idi'l-Fıkhîyye*, 2. bs (Dimaşk: Dâr el-Kalem, 1989), s. 179-205-207.

almaktadır. Söz konusu hükümlerin başlıca amacı, yoksulların ihtiyaçlarını karşılamak ve yoksulluk eşiğini aşmasını sağlayacak şekilde fakirlere yardım etmektir⁴¹.

Yukarıda zikredilenlerden hareketle sigorta düşüncesinin, İslam hukukunun ilke ve kaidelerine uygunluğu kabul edilebilir bir düşünce olduğu sonucuna varırız. Sözleşmenin yapısı ve uygulanmasına ilişkin pratik yönüne ise bir sonraki bölümde değinilecektir.

1.2.2.2. Tekâfül Sigortasının Hükümü

Sigortanın bireyler, kurumlar ve devletler düzeyinde geniş bir uygulama alanı bulduğu ve çağdaş dünyada bir ihtiyaç haline geldiği bilinen bir durumdur. Nitekim bu durum, İslam dünyasındaki uzman araştırmacıları tüm dünyada gün geçtikçe daha da yaygınlaşan sigorta kavramını derinlemesine incelemeye sevk etmiştir. Zira bir usul-i fıkıh kaidesinde de belirtildiği üzere “Bir hususta hüküm vermek önce onu doğru bir şekilde anlamayı zorunlu kılar.”⁴² Dolayısıyla sigorta sözleşmeleri kapsamlı bir şekilde araştırılmalı ve şer’i tanımlamaları zikredilerek meseleye dair tüm sorunlar ele alınmalıdır. İslam hukukunun hükümlerine uygun, bireyleri ve toplumu sömürden, garardan ve faizden koruyan bir formül elde edilmesi yolundaki hedefe ancak böyle ulaşılabilir. Tam da bu sebeple konvansiyonel sigorta uygulamaları alanında ortaya konulan birçok çalışma, araştırma ve fetva iki ana eğilim üzerinde yoğunlaşmıştır: Bu eğilimlerden ilki, konvansiyonel sigortanın haram olduğunu, ikincisi ise caiz olduğunu iddia etmektedir. Meseleye dair ayrıntılar bu çalışmanın konusu olmadığından çalışmamız dahilinde her iki görüş de genel olarak açıklanacaktır. Çünkü çalışmamız temelde, İslam hukukçularının tekâfül modelleri üzerine ihtilaflarını ele alarak tekâfül sigortasını vakıf modeli üzerine inşa etmeyi hedeflemektedir.

Konvansiyonel sigorta sözleşmelerinin haram olduğunu ifade eden birinci eğilimi savunanların başında, İslam İşbirliği Teşkilatı’ne bağlı İslam Fıkıh Akademisi⁴³ ile Şeyh Muhammed Ebû Zehrâ⁴⁴ gelmektedir. Söz konusu görüşü savunanlar bu tür sözleşmelerin haram oluşunu birkaç nedene dayandırır:

1. Konvansiyonel sigorta sözleşmeleri, şer’an yasaklanmış olan garar unsurunu içermektedir. Zira Ebû Hureyre tarafından rivayet edilen bir hadis-i şerifte Hz. Peygamber (sav)

⁴¹ el-Mısıfî, *el-Hatru ve t-Tâmin: Hel et-Tâminu t-Ticârî Câzun Şer’an*, s. 40.

⁴² Muhammed Mustafa ez-Zühylî, *el-Vecîz fî Usûl el-Fıkh el-İslâmî*, 2. bs (Dimaşk-Beyrut: Dâr el-Hayır, 2006), c. 1, s. 668.

⁴³ *Kararâtü’l-Mecma’i’l-Fıkhî’l-İslâmî fî Devretühü’l-Evvelâ*, 2. bs (Mekke’l-Mükerrreme: Rabîtatü’l-‘Âlemî’l-İslâmî, 1977), s. 33-41.

⁴⁴ Zerkâ, *Nizâmü t-Tâmin: Hakikatuhu ve r-Râ’yu ş-Şer’î fihi*, s. 8.

“beyu'l-hasâtı (çakıl taşı atma yoluyla olan satışı) ve garar garar içeren satışları yasaklandığını”⁴⁵ söylemiştir. Garar, varlığı veya yokluğu kesin olmayan, azlığı veya çokluğu belirsiz olan bir malın teslim edilmeden satılması gibi durumları ifade eden cehalet, risk ve aldatma demektir⁴⁶. Cürcânî, gararı, “Sonucu bilinmeyen, olup olmayacağı belli olmayan iş” olarak tanımlamıştır⁴⁷. Garar, bizzat kendisi bir risk unsuru olan konvansiyonel sigorta sözleşmesinin konusunda da mevcuttur. Çünkü bu tarz sözleşmelerin konularının varlığı kesin değildir. Bu sebeple de balıkçı ağından ne çıkacağını bilmeden balık satışı ya da hayvanın karnındaki yavruyu satmak gibi ihtimale bağlıdır. Neticede sözleşme yapıldığı esnada sigorta şirketi, riskin gerçekleşip gerçekleşmemesine bağlı bir mesele olduğundan ne kadar para alacağını veya ödeme yapacağını bilmemektedir. Aynı şekilde sigortalı da ödediği primlerin karşılığını alıp almayacağını bilmediğinden bu şekilde sözleşme yapmak su içerisindeki balığı satmak gibi riskli bir iştir. Bu durumda sigorta sözleşmesinde her iki taraf için ödemelerin miktarı belirsizdir. Bu da sözleşmeyi geçersiz kılar. Ayrıca vadeler konusunda garar bulunması sebebiyle sözleşmenin geçersiz olmasının yanı sıra sigorta sözleşmesindeki cehalet de sözleşmeyi geçersiz kılan bir nedendir⁴⁸.

2. Konvansiyonel sigorta sözleşmesi dahilinde iki tür faiz gerçekleşmektedir. Çünkü sigorta şirketinin aldığı primler ile sigortalıya ödediği miktarın eşit olmaması fazlalık faizini gündeme getirir. Ayrıca sigortalının prim ödemesine karşılık verilen sigorta bedelinin geç ödenmesi sebebiyle de bu sistem veresiye faizi içermektedir⁴⁹.

3. Sözleşme bir bakıma şans meselesi olduğundan kumar ve şans oyunlarına benzer bir sistem üzerine kuruludur. Çünkü sigortalı sözleşme süresince prim ödemekte ve bu süreçte herhangi bir tehlike meydana gelmediği takdirde parası boşa gitmektedir. Riskin gerçekleşmesi halinde ise şirket karşılıksız olarak, primlerin kat be kat fazlasını ödemek durumundadır⁵⁰.

⁴⁵ Müslim, *Sahîhu Müslim*, blm. Buyû' 3808.

⁴⁶ Sa'di Ebu Cib, *el-Kâmusu'l-Fıkhî*, 2. bs (Dimaşk: Dâr el-Fıkr, 1988), c.1, s. 272.

⁴⁷ Ali el-Cürcani, *et-Ta'rîfât*, 5. bs (Mısır: Dâr el-Fıkr, t.y.), c.1, s. 161.

⁴⁸ Ali Kara Dağı, *Et-Tâminü'l-İslami* (katar: Vizaratu'l-Awkâf ve's-Şuûnü'l-İslamiye, 2010), s. 143.; ed-Darîr, *el-Garar ve eseruh fi'l ukud fi'l-Fıkh el-İslâmî*, s. 662.

⁴⁹ amad Abdulaziz el Hammad, *Üküdü't-Tâmin: Hakikatüha ve Hükmüha*, 2. bs (Riyad: Dâr Sakif, 1988), c.1, s. 78.

⁵⁰ Şevket Alyan, *et-T'amin*, 1. bs (Riyad: Dâr Râşid, 1993), s. 170.

4. Tüm konvansiyonel sigorta türleri ve uygulamaları, insanların mallarını haksız yere ele geçirme anlamına gelmektedir. Zira kendilerinden alınan primlerle kıyaslandığında sigortalılara ödenen miktar oldukça azdır⁵¹.

Sonuç olarak, konvansiyonel sigorta düşüncesi ve sistemi caizdir ve İslam şeriatının ilkeleriyle uyumludur. Ancak bilinen sigorta sözleşmeleri, garar, faiz, kumar, mürâhene, cehalet ve haksız kazanç gibi şer'an haram kılınmış hususları göz ardı ettiğinden caiz değildir. Zira bu durum, söz konusu sözleşmelerin ve uygulamaların İslam hukuku hükümlerine göre gayri meşru sayılmasına neden olmaktadır. Nitekim İslam hukukuna göre bir sözleşmenin meşruiyeti, sözleşmenin konusu, aracı ve amacının meşru olmasını gerektirir. Bu nedenle herhangi bir iş, ilkeleri itibarıyla caiz olsa da konusu ve aracı gibi hususlar nedeniyle caiz olmayabilir. Buna örnek olarak yapısı itibarıyla helal olan, ancak faiz, garar ve zarar içeren bir araca bağlı olması nedeniyle haram hale gelen ticareti zikretmek mümkündür⁵². Tüm bu açıklamalardan, mevcut haliyle konvansiyonel sigortanın İslam hukukuna göre caiz olmadığı ve sözleşmesinin geçersiz olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü bu sistem garar ve benzeri şeriat kurallarına aykırı bazı unsurlar içerir.

Konvansiyonel sigorta sözleşmelerinin caiz olduğunu ifade eden ikinci eğilimi savunanların başında ise Mustafa ez-Zerkâ ve Ali el-Hafif gelmektedir. Bu görüşü savunanlar, sigorta sözleşmesini yaygın sözleşmelerle bir ilişkisi bulunmayan yeni bir sözleşme ve sistem olarak değerlendirmişlerdir. Onlara göre bir sözleşme şer'an yasaklanmış bir hususu içermediği sürece aslen mubahtır. Ez-Zerkâ, konvansiyonel sigortayı “muvâlât” sözleşmesiyle kıyas etmiştir⁵³. Muvâlât sözleşmesi, iki kişinin suç işledikleri takdirde birbirlerinin diyetlerini ödemeyi ve vefatları halinde birbirlerine mirasçı olmayı kabul ettikleri bir anlaşmadır⁵⁴. İslam'dan önce var olan bu sözleşme türü, nesebi bilinmeyen bir kimsenin bir başkasına, “Sen benim velimsin. Bir suç işlersem benim yerime diyet öder ve öldüğümde bana mirasçı olursun.” demesi suretiyle gerçekleşir. Sözleşmenin meydana gelmesini sağlayan bir diğer yol ise Arap olmayan bir kimsenin Müslüman olduğunda, Arap bir Müslüman ile anlaşma yapmasıdır. Bu anlaşmaya göre, Arap olmayan kişinin suç işlemesi halinde Arap olan kişi diyeti ödemeyi taahhüt eder. Arap olmayan kişi de varisi yoksa Arap olan kişinin onun mirasını almasını kabul

⁵¹ el Hammad, *Üküdü't-Tâmin: Hakikatüha ve Hükmüha*, c.1, s. 75.

⁵² Zerkâ, *Nizâmü't-Tâmin: Hakikatuhu ve'r-Râ'yu's-Şer'i fihî*, s. 31.

⁵³ Zerkâ, s. 57.

⁵⁴ Zekerîya el-Biri, *el-Vâsıtü fî Ahkâmil-Terâket ve'l-Mevâris* (Dâr en-Nahdati'l-'Arabiyye, t.y.), s. 50.

eder. İslam bu sözleşme türünü kabul etmiş, İbn Abbâs ve İbn Mes'ûd da bunu dile getirmiştir⁵⁵. Sigorta ile bu sözleşme arasındaki benzerlik, Arap olan kişinin miras karşılığında Arap olmayan kişi için diyet ödeme sorumluluğunu üstlenmesine dayanmaktadır. Zira benzer şekilde sigorta şirketi de sigortalının ödediği primler karşılığında onun başına gelebilecek risklerin sorumluluğunu üstlenmiştir. Buna göre her iki sözleşme de sözleşmenin taraflarından birinin sorumluluğundan doğan mali yükümlülüğü üstlenme halini içerdiğinden sigorta sözleşmesi ile muvâlat sözleşmesi arasında bir benzerlik söz konusudur. Ez-Zerkâ, sigortanın caiz oluşuna dair düşüncesini, hatayla adam öldürme halinde geçerli olan âkile sistemine de benzetmektedir. Zira ona göre sigorta sistemi de bu sistem gibi iş birliği, kayıpların azaltılması, güvenliğin sağlanması ve başkalarına yardım edilmesi gibi amaçlara hizmet eder. Ayrıca kendisi bu tür sözleşmelerin günümüzde ticaret ve sanayinin bir gereği haline geldiğini düşünmektedir⁵⁶. Abdulvehhab Hilaf ise konvansiyonel sigorta sözleşmesini, mudârabe sözleşmesine benzetmiştir. Ancak bu kıyas doğru değildir. Çünkü mudârabe sözleşmesinde sermaye, sahibinin mülkiyetinden çıkmaz. Oysa sigorta sözleşmesinin bir gereği olarak sigortalının ödediği prim, sigorta sisteminin öngördüğü şekilde sigorta şirketinin mülkiyetine geçer. Aynı şekilde mudârabede mal sahibinin vefat etmesi halinde sermaye varislere geçer. Sigortada ise varisler, sigortalı sadece tek bir prim ödemiş olsa bile sigorta bedelini alabilir veya lehtarın sigortalı kişi veya mirasçıları dışında bir kimse olması halinde hiçbir hak iddia edemeyebilirler. Ayrıca sigortanın aksine mudârabede kâr taraflar arasında yüzdelik oranlarla paylaşılır. Sigortada ise kâr ve zarar sigorta şirketine aittir ve sigortalıya sadece sigorta bedeli ödenir⁵⁷. Sonuç olarak konvansiyonel sigortanın caiz olduğuna hükmedenler, bu sözleşmeye eşlik eden faiz, garar ve kumar gibi unsurları helal görüyor değillerdir. Onlar bundan ziyade konvansiyonel sigorta sözleşmesinde söz konusu unsurların yer almadığını düşünürler. Bu kimselerin görüşüne göre konvansiyonel sigorta sözleşmesi yaparak kâr elde etmek prensipte bir sorun teşkil etmemektedir. Ancak sigorta şirketlerinin uygulamalarında faiz gibi şeriata muhalif unsurlar bulunması halinde sözleşme, özü itibarıyla değil bu şartlar nedeniyle geçersiz ve haram olur⁵⁸.

Sözü edilen bu delillerin detaylı bir şekilde tartışılması araştırmamızın konusu değildir. Bu yüzden burada, ivazlı konvansiyonel sigorta sözleşmelerinde açık bir şekilde garar, faiz ve kumar bulunmasının, bu tür sigortaların batıl ve geçersiz kabul edilmesi için yeterli gerekçeler

---

⁵⁵ Abdurrazak bin Hammam es-San'ani, *El-Musannef*, ed. Habiburrahman el-A'zamî (Beyrut: el-Mektebü'l-İslami, t.y.), c. 9 s. 107.

⁵⁶ Zerkâ, *Nizâmü't-Tâmin: Hakikatuhu ve'r-Râ'yu's-Ser'î fihî*, s. 60-61.

⁵⁷ ez-Zarka, c. 62.

⁵⁸ Zerkâ, c. 53-54.

olduğunu söylemek kafidir. Zira bunlar, İslam'ın yasakladığı, ticari sözleşmeleri geçersiz kılan ve bireyler ve toplum arasında anlaşmazlık ve çatışma yaratan hususlardır. Mekke'de gerçekleştirilen 1. Uluslararası İslam Ekonomisi Konferansı'nda sigorta konusunu tartışılırken, günümüzde konvansiyonel sigorta şirketleri tarafından yürütülen haliyle konvansiyonel sigortanın İslam'ın öngördüğü iş birliği ve dayanışma şartlarını sağlamadığını belirtilmiştir. Çünkü bu sigorta sözleşmeleri, geçerli olmaları için gereken şartları taşımamaktadır⁵⁹. Konvansiyonel sigorta sözleşmelerini muvâlat sözleşmelerine benzeten görüşün öne sürdüğü delillere gelince, bunlar yeterince güçlü deliller değildir. Bu durumun başlıca sebebi ise konvansiyonel sigortanın kâr elde etme amacı güden ivazlı bir sözleşme olması, muvâlat sözleşmesinin ise diğer sözleşmelerde tolere edilmeyen hususları tolere eden bir teberru sözleşmesi olarak maddi bir kazanç amaçlamamasıdır⁶⁰.

İkinci tür sigorta olan kooperatif sigortasının hükmü ise sözleşmenin doğası açısından tekâfül sigortasının hükmüne tabidir. Zira ikisi arasındaki teknik ve idari yapıda görülen farklar, sözleşmenin hükmünü etkilemez. Aynı zamanda bu sigorta türünde sözleşmenin yapısı, ivaza değil iş birliği ve dayanışma esasına dayanmaktadır. Üstelik teberru sözleşmelerinde garar sözleşmeyi geçersiz kılmaz. Dolayısıyla faiz ve başka bir şer'i ihlal içermediği müddetçe kooperatif sigorta sözleşmeleri caizdir. İslam Fıkhı Akademisi'nin aldığı kararlar da şirket veya kurullar faiz gibi haram unsurlarla işlem yapmadıkları sürece kooperatif sigortasının caiz olduğunu göstermektedir⁶¹. Nitekim Uluslararası İslam Fıkhı Akademisinin bu husustaki dokuz sayılı kararı, "İslami işlem ilkelerine özen gösteren sözleşmelerin, teberru ve iş birliği esasına dayalı kooperatif sigortaları olduğunu" ifade etmektedir. Ayrıca Akademi, İslam ekonomisinin sömürü ve İslam hukukuna yönelik ihlallerden kurtulması adına kooperatif sigortacılığı kurumlarının kurulması için çalışmayı da teşvik etmiştir⁶².

Konvansiyonel sigorta ve kooperatif sigortasına dair hükümlerden, İslam hukuku ahkâmı ve kaidelerine uygun bir alternatif olarak tekâfül sigortası formülü ve uygulama mekanizması çıkarılmıştır. Buna göre herhangi bir sigorta türünün veya uygulamasının, tekâfül sigortası olarak adlandırılabilmesi için beş temel ilke ve kuralı gözetmesi gerekir:

⁵⁹ "Tavsiyâtü'l-Âmmeh", içinde *Kaimetü'l-Bühûs el-Mukademe li'll-Mu'temerü'l-Âlemî'l-Evvel li'l-İktisâdî'l-İslâmî* (Mekke'l-Mükerrreme: el-Merkezi'l-Âlemî li-Ebhâsî'l-İktisâdî'l-İslâmî, 1976), s. 553-554.

⁶⁰ el Hammad, *Üküdü't-Tâmin: Hakikatüha ve Hükmüha*, c. 1, s. 79.

⁶¹ "Karârât ve Tevsiyât Devretih-il üula", içinde *Karârât ve Tevsiyât-ı Mecma'i'l-Fıkhî'l-İslâmî'l-Dövlî*, 2. bs (Mekke'l-Mükerrreme: Rabitatü'l-Âlem-il-İslâmî, 1977), s. 37-39.

⁶² "Karârât ve Tevsiyât Devret-i Sâniye", içinde *Karârât ve Tevsiyât-ı Mecma'i'l-Fıkhî'l-İslâmî'l-Dövlî*, 4. bs (Münezzametül 't-Te'âvün'il-İslâmî, 2020), md. 9, s. 55.

1. Sigorta, iş birliği ve dayanışma amacıyla kurulmalıdır. Sigorta sözleşmesi ise tazminat ödenmesi karşılığında katılımcıların sigorta hesabına bağış yapma taahhüdüne dayanmalıdır. Bu noktada garar söz konusu değildir. Zira garar, teberru sözleşmelerini değil ivazlı sözleşmeleri geçersiz kılar.

2. Sigorta fonu, sigortalılar arasından seçilmiş bir heyet veya sigorta hizmeti veren anonim bir şirket tarafından kurulmalıdır. Buna bağlı olarak sigortalılar, sigorta primlerini katılım mevzuatı ve seçilen heyet veya anonim şirket tarafından ilan edilmiş olan ve sisteme göre bu fona bağışlarlar. Daha sonra tazminatlar bu fondan, mevzuatta kararlaştırılan şartlara göre sigortalılara ödenir.

3. Fona ait varlıklar şirketin mülkiyetinde değildir ve şirketin asıl rolü bu fonu yönetmektir. Bu kapsamda şirket, -her biri bağımsız bir finansal yükümlülüğe sahip- iki ayrı hesap oluşturur. Bu hesaplardan biri şirketin parası, hakları ve yükümlülükleri, diğeri ise fonun varlıkları, gelirleri, giderleri, ödenen tazminatlar ve bakiyeler ile ilgilidir.

4. Sigorta şirketi, sigorta fonunun yönetimine vekil olarak tayin edilmiştir. Bu yüzden sunduğu hizmetler karşılığında fondan belirli bir ücret alma hakkına sahiptir. Şer'i mudârebe esasına göre şirketin, fonun parasının yanı sıra kendi parası ile de yatırım yapması sebebiyle mudârib sıfatıyla ek bir kâr elde etmek hakkı da bulunmaktadır.

5. Sigortalılara ödenen tazminatlardan sonra arta kalan bakiye, mevzuatta kararlaştırılmış olan şartlara bağlı olarak faydalı amaçlar doğrultusunda kullanılmalıdır. Bu amaçlara örnek olarak eldeki bakiyeyi yedek akçeye ayırmak, primlerin düşürülmesi için kullanmak, hayır kurumlarına bağışlamak veya sigortalılara dağıtmak gibi eylemler zikredilebilir. Bu bakiye, sigortalıların primlerinden arta kalan bir meblağ olabileceği gibi sigorta şirketi ile mudârebe veya vekâlet yoluyla yatırımdan elde edilen bir gelir de olabilir. Şirket, bu bakiye üzerinde herhangi bir hak talep edemez. Sigorta şirketinin tasfiye edilmesi halinde ise sigorta fonuna ayrılan ödenekler ve bakiye hayır işlerine bağışlanmalıdır⁶³.

1.2.3. İslam Hukukunda Tekâfül Sigortasına Benzer Örnekler ve Bunların Delilleri

Bu bölümde İslam hukukunda kabul gören ve tekâfül sigortacılığına benzeyen çeşitli konu ve örnekler sunulacaktır. Bu konular, risklerin bölüşülmesi ve İslam toplumunu oluşturan bireyler arasında dayanışma sağlanması gibi hususlarda tekâfül sigortası sistemine benzer amaçlar taşımaktadır. Ayrıca deliller zikredilirken belirtildiği üzere bunlar, konvansiyonel sigortanın

---

⁶³ Bkz; *Faizsiz Finans Standartları*, blm. Tekâfül Standardı.

caiz olduğu savunan kimselerin kullandığı ve hakkında kıyas yaptığı delillerdir. Ancak bu kıyas, birçok yönden geçersiz bir kıyastır. Bu yönlerin başında ise konvansiyonel sigorta sözleşmesinin kâr amaçlı ivazlı bir sözleşme olması gelmektedir. Aşağıda bu konular delilleri ile birlikte açık bir şekilde ele alınmıştır:

1.2.3.1. Âkile'nin Diyet Ödemeyi Üstlenmesi

“Âkile” kasıt unsuru bulunmayan bir öldürme ve yaralama halinde suçlu adına diyet “ödemeyi üstlenen topluluk anlamına gelen bir terimdir. Bu topluluğun “âkile” şeklinde isimlendirmesi ise diyet olarak verilen develerin mağdurun velilerinin avlusuna getirilip “bağlanmasına”⁶⁴ dayanmaktadır. Âkile, aynı askeri divana bağlı, aralarında bir yardımlaşma ve dayanışma anlaşması bulunan hür ve akıl baliğ bir grup adamın oluşturduğu bir topluluktur. Bu kimselerin isimleri Hisâb Divanı'nda yazılıdır ve kendilerine beytûlmalden bir pay verilmektedir. Dolayısıyla diyet, bizzat bu kimselerden değil, onlara verilen paylardan tahsil edilir⁶⁵. Ayrıca diyet ödemelerinin yakın ve uzak tüm âkile üyeleri arasında eşit olarak taksim edilmesi gerekmektedir. Zira diyetin taksimi, diyetin ödenmesi için yardım talebi anlamına gelir ve bu hususta yakınlık veya uzaklığın bir önemi bulunmaz⁶⁶. Diyetin ödenmesine suç işleyen kimse de katılır⁶⁷.

Ebû Hureyre'den rivayet edilen bir hadis-i şerifte Hz. Peygamber'in verdiği hükmün de gösterdiği üzere diyeti ödemek âkile üzerine vaciptir. Söz konusu hadisin metni şöyledir: “Huzeyl kabilesinden iki kadın birbirleriyle kavga ettiler ve biri diğerine bir taş atarak hem kadını hem de karnındaki çocuğu öldürdü. Bunun üzerine davalasma için Hz. Peygamber'e (sav) gittiklerinde, Hz. Peygamber (sav) ceninin diyeti olarak bir köle veya cariye verilmesine, ölen kadının diyetini de öldüren kadının âkilesinin ödemesine hükmetti.”⁶⁸ Ayrıca Cessâs lakabıyla tanınan Ebû Bekir er-Râzi de bu hususta “Ümmet, hata ile adam öldürenin diyetini âkilenin üstlenmesi hususunda icma etmiştir.” buyurmaktadır⁶⁹. Aynı şekilde İslam öncesi Arap

⁶⁴ Ebû'l-Ferec Abdurrahman el-Cevzî, *Garibü'l-Hadîs*, ed. Abdülmü'tî el-Kal'acî, 1. bs (Beyrut: Dâr el-Kütüb el-İlmiye, 1985), c. 2, s. 177.

⁶⁵ Alâeddin Ebû Bekir el-Kâsânî ve Ali Mu'avid, *Bedâi'u's-Sanâi' fi Tertibi'sh-Şerâi'*, 2. bs (Beyrut: Dâr el-Kütüb el-İlmiye, 2003), c. 10, s. 314.; Zeyneddin İbnü Necîm ve Ahmed Afanah, *el-Bahrü'r-Râik Şerhü Kenzi'd-Dakâik*, 1. bs (Dâr İhyâ et-Turâs el-'Arabi, 2002), c. 10, s. 312.

⁶⁶ Mahmûd Bedrüddin el-Aynî, *el-Binâye Şerhu'l-Hidâye*, ed. Aymen Şaban, 1. bs (Beyrut: Dâr el-Kütüb el-İlmiye, 2000), c. 13, s. 371.

⁶⁷ el-Kâsânî ve Mu'avid, *Bedâi'u's-Sanâi' fi Tertibi'sh-Şerâi'*, c. 10, s. 312.

⁶⁸ Ebû 'Abdillâh Muhammed bin İsmâ'il bin İbrâhîm el-Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî* (Kahire: ez-Zehrâ lil-İ'lâm el-Arabî, 2006), Diyât, 6910.; Müslim, *Sahîhu Müslim*, Kasâme ve'l-Muhâribîn, 1681.

⁶⁹ Ebû Bekir Ahmed el-Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, ed. Muhammed kemhavi, 1. bs (Beyrut: Dâr el-Kütüb el-İlmiye, 1994), c. 2, s. 282.

toplumunda da diyetlerin âkile tarafından üstlenilmesi bilinen bir uygulamadır. Bu durumun İslam hukuku tarafından meşru görülmesinin hikmeti ise kasten işlenen cinayetlerde diyetin suçu işleyen tarafından tazmin edilmesi gerektiği prensibinden kaynaklanmaktadır. Zira bu hususta hüküm verilirken, hataların meydana gelebileceği ve suç işleme niyeti bulunmayan kimseleri bu durumda mazur görülebileceği ihtimali göz önünde bulundurulmuştur. Nitekim suçlu ağır bir ceza olan diyeti -ki bu genellikle yüz deve ödemeyi ifade eder- tek başına karşılayamayabilir. Üstelik kasten işlemediği bir suça karşılık bu diyeti tek başına üstlenmesi kişi için büyük bir zarardır. Bu sebeple akrabaların maddi yükümlülüklerini üstlenmek babından suç işleyeni teselli etmek, ona yardım etmek ve yükünü hafifletmek adına, diyeti âkilenin üstlenmesi vaciptir⁷⁰.

Âkile, sigorta sistemine benzeyen bir sisteme sahiptir. Zira her iki sistemde de kaza meydana geldiğinde büyük bir tazminat küçük katılımlarla kalabalık bir topluluktan toplanmaktadır. Bununla birlikte âkile sistemi akrabalık bağları esasına dayanırken, sigorta sistemi gönüllü insanların kendi iradeleriyle bir araya gelmelerini temel alır. Ayrıca her iki sistem de büyük bir sıkıntının dağıtılması ve riskin bölüşülmesini amaçlamaktadır. Buna binaen âkilenin diyeti üstlenmesi ile sigorta sistemini kıyas eden kişiler, bu uygulamayı konvansiyonel sigortanın meşruiyeti ve cevazına bir delil olarak görmüşlerdir. Ancak hakikatte âkile sistemi ile sigortayı kıyas etmek mümkün değildir. Çünkü âkile sistemi sözleşme olmaksızın yerine getirilmesi gereken şer'i bir hükümdür. Sigorta ise sözleşme yoluyla yükümlülük haline gelen bir iştir. Üstelik âkilenin diyeti üstlenmesinin başlıca sebebi akrabalık bağları ve yardımlaşma ilkesidir. Bu nedenle de kâr amacı güden ivazlı bir sözleşmeye benzetilmesi mümkün değildir. Zira sigorta sözleşmesi, meydana gelmesi muhtemel bir riskin üstlenilmesi için prim ödenmesi karşılığında iki tarafın iradesiyle gerçekleştirilmiştir. Âkile sistemi ise karşılıksız bir şekilde yardımlaşma ve gönüllülük esasına dayanmaktadır. Üstelik âkile sisteminde suçludan bir bedel de alınmaz⁷¹. Ancak tekâfül sigortasını âkile sistemi ile kıyaslamak mümkündür. Çünkü her ikisi sistem de ticari amaçlardan uzak bir şekilde risklerin bölüşülmesi için gönüllülük ve yardımlaşma esaslıdır. Ayrıca günümüzde tekâfül sigortası, âkile sistemine güzel bir alternatif olarak kabul edilmektedir. Bu durumun sebeplerinin başında ise akrabalık bağlarının kopması ve böylece hem kan parasının toplanması hem de İslam âleminde âkile sisteminin varlığını sağlamanın zorlaşması gelmektedir.

⁷⁰ Şemsüddin es-Serahsî, *El-Mebsût*, 1. bs (Beyrut: Dâr el-Kütüb el-İlmiye, 1993), c.27, s. 124-125.

⁷¹ Abdullah Nâsîh 'Alvan, *Hüküm-ü 'l-İslâm fi 't-Tâmin* (Dâr es-Selâm, 1983), s. 7.

1.2.3.2. Muvâlat Sözleşmesi

İslam dininde miras, tarafların irade ve seçiminden bağımsız bir şekilde Allah'ın emri gereğince akrabalık esasına dayanmaktadır. Bu hususta diyeti ödeme yükümlülüğünün âkıleye yüklenmesine benzer bir durum söz konusudur. Muvâlât ise taraflar arasındaki sözleşmeye dayanan bir uygulamadır. Buna göre taraflardan biri, diğerinin kazara adam öldürmesi halinde diyeti üstlenmek karşılığında diğerine mirasçı olur. Nesebi bilinmeyen bir kimsenin, nesebi bilinen birine, “Sen benim velimsin. Öldüğümde bana mirasçı olursun ve cinayet işlediğimde diyeti benim yerime ödersin.” demesi bu tür sözleşmelere dair bir örnektir⁷².

Muvâlât sözleşmesi, İslam öncesinde var olan ve İslam'ın da kabul ettiği bir sözleşme türüdür. Hanefî mezhebi de “Anne, baba ve akrabanın geride bıraktıklarından her biri için yakın vârisler belirledik. Antlaşma yoluyla yakınlık bağı kurduğunuz kimselere de paylarını verin. Bilin ki Allah her şeyi görmektedir.” ayeti gereğince bunun caiz olduğuna hükmetmiştir⁷³. Cessâs, bu hükmün İslam dininde sabit bir hüküm olduğunu ve muâkade ve muvâlât yoluyla miras anlamına geldiğini söylemiştir⁷⁴. Konvansiyonel sigortanın caiz olduğunu savunan bir grup da bu sözleşme türünü delil olarak öne sürmektedir. Bu kimselerin kıyasa delil olarak gösterdikleri husus, her iki sistemde de geçerli olan yardımlaşma ve iş birliği halidir⁷⁵. Ancak sigorta sözleşmesini, muvâlât sözleşmesine benzetmek mümkün değildir. Zira sözü edilen delil, yardımlaşma değil kâr amaçlı ivazlı bir sözleşme olan konvansiyonel sigortada bulunmamaktadır. Hem sigorta sözleşmesinin taraflar arasında muvâlâta bağlı manevi bir bağ oluşturduğu da söylenemez. Bu sözleşme türünün tekâfül sigortası ile kıyas edilmesi de yanlıştır. Çünkü muvâlât sözleşmesi, sözleşme yapılan velinin miras hakkını, kan bağı olan akrabalarından ve diğer mirasçılardan sonra gelen hısımların bulunmaması durumunda sağlamaktadır. Sigorta ise tamamen farklı bir şekilde katılımcıya sigorta bedelini öder. Bu bağlamda iki sistemin birbirine kıyas edilmesi doğru değildir. Çünkü kıyasın geçerli olması için gereken şartlardan biri de esas unsur üzerinde fikir birliği bulunmasıdır⁷⁶.

⁷² *el-Mevsûatü'l-fıkhiyye el-Kuveyyiyye*, 2. bs (Kuveyt: Vizaratu'l-Awkâf ve's-Şuûnü'l-İslamiye, 2006), c.45, s. 131.

⁷³ Kur'an; IV/33.

⁷⁴ el-Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, c. 2, s. 185.

⁷⁵ Bkz; Zerkâ, *Nizâmü't-Tâmin: Hakikatuhu ve'r-Râ'yu's-Şer'i fîhi*, s. 57-58.

⁷⁶ Muhammed eş-Şavkânî, *İrşâdu'l-Fuhûl İlâ Tahkiki'l-Hakkı min 'İlmi'l-Usûl* (Beyrut: Dâr el-Fikr, 1992), s. 351.

1.2.3.3. Tenâhüd ve Muhârace

Tenâhüd, birlikte yolculuğa çıkan bir grup insanın yol masraflarını ortaklaşa karşılamalarını ifade eden bir uygulamadır. Buna göre herkes kendi parasını ortaya koyar ve bu paralar bir araya getirilerek her bir kişi diğerinin payından ihtiyaç duyduğu oranda yararlanır. Grup üyeleri, grubun harcama ve ihtiyaçlarını karşılamak üzere ellerinde bulunan para veya yiyecekleri paylaşırlar. Söz konusu uygulamanın kökeni, Ebû Musa el-Eş'ârî'nin rivayet ettiği bir hadisle, Eş'ârîlerin bir fiiline dayanmaktadır. Hadis-i şerifte Hz. Peygamber (sav), “Eş'ârîler, savaşta azıkları tükenmeye yüz tuttuğu veya Medine’de ailelerinin yiyeceği azaldığı zaman, yanlarında ne varsa getirip bir yaygıya dökerler. Sonra bunu bir kapla aralarında eşit olarak paylaşırlar. İşte bu sebeple Eş'ârîler bendendir, ben de onlardanım.”⁷⁷ buyurmuştur. Eş'ârîlerin bu yüce fiili, fedakârlık ve dayanışmanın en üst düzeyine işaret etmektedir. Zira bu fiil, ihtiyaç fazlası olan bir malı sadaka olarak vermenin ötesinde, sahip olunan her şeyin bir araya getirilmesi ve eşit olarak bölüşülmesi şeklinde kendini gösteren bir dayanışma halini ifade eder. Neticede krizler ve zor zamanlar, Eş'ârîlerin buldukları bu çözüm gibi benzersiz ve dahiyaneye çözümler gerektirmektedir.

Ödenen primler ve geri alınan miktarlar eşit veya farklı farklı olsa da Hz. Peygamber'in (sav), Eş'ârîlerin yaptığı bu dayanışmayı onaylaması, bu akdin geçerli olmasını sağlar. Bu durum, iş birliği esasına dayalı bir teberru sözleşmesi olduğundan faiz veya garar olarak kabul edilmez. Bu nedenle tenâhüd uygulamasına dayanılarak tekâfül sigortasının meşruiyetinden söz edilebilir. Buhârî bu hadisle ilgili olarak “Yemekte, Nevalde ve Ticaret Mallarında Ortaklık, Hacim Ölçüsüyle veya Tartılarak Ölçülen Şeylerin Nasıl Paylaşılacağı” başlığını atmış ve Müslümanların yolcuların nevalelerini belirli bir ölçüyü esas almaksızın paylaşmalarında bir sakınca görmediklerini söylemiştir.⁷⁸ İbn Hacer ise tenâhüd uygulamasının sefer dışındaki hallerde de uygulanabileceğini ifade ederek şöyle demiştir: “Anladığım kadarıyla bu uygulamanın aslı seyahat halinde iken uygulanmasıdır. Ancak Eş'ârîlerin yaptığı gibi ikamet halinde iken de yapılabilir.”⁷⁹ Bu bağlamda tenâhüd uygulaması, tekâfül sigortası ile kıyas edilebilir.

⁷⁷ el-Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî*, Şerike, 2486.

⁷⁸ Şemsüddîn el-Kirmânî, *El-Kevâkibü'd-Derari fi Şerhi Sahih el-Buhari*, ed. Muhammed Abdü'l-Latîf (Mısır: el-Matba'atu'l-Bahîyye el-Mısriye, 1937), c.11, s. 51.

⁷⁹ Şihabüddin Ahmed İbn Hacer el-'Askalânî, *Fethü'l-Bârî* (Kahire: el-Matba'atu's-Selefiyye, t.y.), c.6, s.55.

1.2.3.4. Ebû Ubeyde b. Cerrah Ordusunun Savaşta Dayanışması

İslam tarihinde dayanışmaya dair en büyük örneklerden biri de Ebû Ubeyde b. Cerrah komutasındaki ordunun erzaklarını paylaşması olayıdır. Câbir b. Abdullah'ın (ra) rivayet ettiği hadis-i şerifte bu olay şöyle anlatılmıştır: “Hz. Peygamber (sav) sahil tarafına bir birlik göndermiş, başlarına da Ebû Ubeyde b. Cerrah'ı komutan tayin etmişti. Bu ordu üç yüz kişiden oluşuyordu ve ben de onlardan biriydim. Yola çıktıktan bir süre sonra azığımız bitti. Bunun üzerine Ebû Ubeyde orduda bulunan tüm azıkların getirilmesi emretti ve azıkları bir araya topladı. Böylece iki kap dolusu hurma elde edildi. Ebû Ubeyde bize ondan azar azar veriyordu. Derken o da tükendi. Artık kişi başına sadece bir hurma almaya başlamıştık. Bunun üzerine ben, “Bir hurma neye yeter ki?” dedim. Ancak hurmalar tamamen tükenince çok zorluk çektik. Bundan bir süre sonra ise sahile ulaştık ve orada adeta küçük bir dağ büyüklüğünde bir balina ile karşılaştık. Ordu o balinadan tam on sekiz gün beslendi.”⁸⁰

Ebû Ubeyde b. Cerrah komutasındaki ordunun dayanışması ve zikredilen diğer örneklerin tekâfül sigortası hakkında delil olarak öne sürülmesinin başlıca nedeni, tüm örneklerde bir grup insanın ortak bir amaç için kendi paylarını bir araya getirmeleridir. Ayrıca yapılan bir işin temel amacının tam bir iş birliği, dayanışma ve birbirlerinin ihtiyaçlarını giderme olması da örnekler arasındaki ortak noktalardan biridir. Bu nedenle tenâhüd sırasında olduğu gibi insanların imkânları el verdiği vakitlerde eşit paylarla veya Eş'ârîler ve Ebû Ubeyde hadisinde görüldüğü üzere kıtlık, yolculuk veya savaş gibi zorlu koşullarda eşit olmayan paylarla bir fona katılmaları caiz görülmüştür. Ayrıca her iki durumda da elde edilen fon, önceki hadislerde işaret edildiği gibi eşit bir şekilde dağıtılabileceği gibi tenâhüd örneğindeki şekliyle eşit olmayan paylar halinde de dağıtılabilmektedir.

Tüm bu durumlarda, garar veya faiz gibi ivazlı sözleşmeleri geçersiz kılabilecek hususlardan söz etmek mümkün değildir. Zira tekâfüle dayalı bir ortaklık kurmanın başlıca amacı, topluluğun iyilik ve takva üzerine yardımlaşmasını sağlamak ve güçsüz kimselerin ihtiyaçlarını karşılamaktır. Eş'ârîler ve Ebû Ubeyde'nin ordusuyla ilgili hadislerden açıkça anlaşılacağı üzere bu örneklerde katkı payları eşit olmasa da her bir ortağın aldığı pay eşittir. Tenâhüd örneğinde ise katkı payları eşittir ancak ortak fondan alınan paylar birbirinden farklılık gösterir. Fakat tüm bu durumlar, şirketlerin standartlarıyla ve sermayeyi, kişisel kazancı ve ticareti artırmaya yönelik işlemlerde geçerli olan paylaşım ile kıyas edilemez. Nevevî tam da bu nedenle, “Bu, faizli mallara yönelik bilinen taksimi veya eşitlik koşulunu hedefleyen bir

⁸⁰ el-Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî*, Meğâzî, 4360.

uygulama değildir. Burada maksat, topluluk üyelerinin birbirlerine ortak fondan yararlanmaları hususunda izin vermeleri ve mevcut olan varlık hususunda yardımlaşmalarıdır.” Demiştir.⁸¹ Söz konusu uygulamanın, teberrü sözleşmeleri ile kıyas edilmesi ise doğrudur. Zira Şâtîbî şöyle buyurmaktadır: “Belirli bir şer’î metinle tasdik edilmese de şeriatın tasarruflarına uygun olan ve delillerine dayanan her hukuk ilkesi geçerlidir. Bu ilkeye dair delillerin tamamı kesin hale geldiği takdirde ise bu ilkeden hareketle hüküm çıkarmak ve ona müracaat etmek mümkündür.”⁸². Nitekim, bu örneklerin tamamı tekâfûl sigortasıyla benzerlik göstermektedir. Zira tekâfûl sigortasında da sözleşme, herkesin belirli oranlarda katkı da bulunması yoluyla bireylerin ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla yardımlaşmak üzere kuruludur. Ayrıca bu uygulamada da kişilere verilen meblağ ile onlardan alınan arasında bir eşitlik söz konusu değildir. Üstelik Eş’ârîler ve Ebû Ubeyde ordusu örneklerinde görülen yardımlaşma ve dayanışma amacı, tekâfûl sigortasında da geçerlidir. Tüm bu hususlarda açık bir şekilde ortakların verdikleri ile aldıkları arasında eşitlik bulunmaması ise bir fark yaratmamaktadır. Sonuç olarak yukarıdaki örneklerde de görüldüğü üzere kâr elde etme ve ticaret amacı güdülmeyen ve iş birliği, dayanışma ve iyilik hedefli uygulamalarda garar, faiz ve kumar gibi hususlar gündeme gelmez. Bu, bazı ortakların az bir katkıda bulundukları halde verdiklerinden daha fazla aldıkları durumların kesin olduğu göz önüne alındığında dahi geçerlidir. O halde iş birliği, iyilik ve teberru amacıyla yapılan ortaklıkların, kâr odaklı işlemlerde kabul edilmeyen durumları hoş görülebilir kıldığı açıktır. Bu nedenle konvansiyonel sigortayı caiz görenlerin, onu iyilik, iş birliği ve dayanışma üzerine kurulu uygulamalarla kıyaslamaları doğru değildir.

1.2.4. Tekâfûl Sigortası Şirketleri ile Konvansiyonel sigorta Şirketleri Arasındaki Farklar:

Tekâfûl sigortası, farklı biçimlerde uygulanmasına rağmen sigortalıya (poliçe sahibine) konvansiyonel sigortanın sunduğu hizmetleri sunmayı amaçlamaktadır. Bunu yaparken de sözleşmeleri geçersiz kılan garardan, faizden ve diğer yasaklardan arındırılmış iş birliğine dayalı meşru bir yöntem kullanmayı esas alır. Bu nedenle sigortalılar, teberru esasına bağlı olarak tamamen veya kısmen katkıda bulunarak kendisine karşı sigorta yaptırdıkları zararın gerçekleşmesi halinde tazminatların ödendiği bir sigorta portföyü oluştururlar. Tazminatlar, giderler ve yedek akçenin ayrılmasından sonra kalan bakiye ise sigortalılara (poliçe sahiplerine) dağıtılır. Ancak tekâfûl sigortası şirketleri ile konvansiyonel sigorta şirketlerinin prosedürleri ve uygulamaları arasındaki benzerlik, her birinin mahiyetine dair temel farkların belirlenmesini

⁸¹ Muhyiddîn b. Şeref en-Nevevî, *Şerhu Sahih Muslim*, 1. bs (Kahire: el-Matba‘atu’l-Mısıriye, 1929), c. 16, s. 62.

⁸² İbrahim eş-Şâtîbî, *El-Muvâfakat*, 2. bs (Suudi Arabistan: Dâr İbn ‘Affân, 2003), c.1, s. 33.

son derece önemli bir iş haline getirmektedir. Söz konusu farklar, amaç, sözleşmenin doğası, sigorta fonu, kâr kaynağı ve sigorta bakiyesi açısından değerlendirilmelidir.

Birincisi, tekâfûl sigortası şirketi tüm faaliyetlerinde İslam şeriatının hükümlerine bağlı kalmaya özen göstermektedir. Bu nedenle de şirket faaliyetlerini gözlemlemek adına bir fetva ve şer'i denetleme kurulu atanmıştır. Konvansiyonel sigorta şirketlerinde ise ne sözleşmelerde ne sigortalarda ne de yatırımlarda İslam şeriatının hükümleri esas alınmaz.

İkincisi, konvansiyonel sigorta sözleşmeleri, poliçe sahipleri ile sigorta şirketi arasında imzalanmış ivazlı sözleşmelerdir. Sigorta şirketi bu sözleşmede imza yetkisine sahip tüzel bir kişilik olarak yer alır. Poliçe sahibi sözleşmenin bir gereği olarak sigorta primlerini şirkete ödediğinde, şirket bu primlerin tamamını kendi mülkiyetine geçirir. Daha sonra şartlar oluştuğunda da sigorta bedelini sigortalıya kendisine ait fonlardan öder. Tekâfûl sigortası şirketleri ise sigorta hesabının veya katılımcı kuruluşun temsilcisidirler. Bu nedenle sözleşmeyi kendi adlarına yapmazlar, ödenen primleri mülkiyetlerine geçirmezler ve kendi bütçelerinden herhangi bir ödeme yapmazlar. Sözleşme, poliçe sahiplerinin teberru esasına dayalı olarak primleri sigorta portföyüne ödemeleri üzerine kuruludur. Şirket ise sözleşme şartlarına göre sigortalılara tazminat öder. Konvansiyonel sigortanın aksine tekâfûl sigortalarında şirket hiçbir zaman sigortacı rolünü üstlenmez. Bu sistemde sigortacı bizzat sigorta fonudur.

Buna binaen tekâfûl sigortasında ilişkileri düzenleyen üç farklı sözleşme türü mevcuttur:

- a. Şirket ile sigorta hesabı (katılımcı heyeti) arasında yönetim açısından vekalet sözleşmesi.
- b. Sigorta hesabı fonlarıyla yatırım yapmaya yönelik mudârebe sözleşmesi.
- c. Katılım esnasında ve zararların karşılanması suretiyle tazmin edilmesi durumlarında sigortalılarla fon arasındaki ilişkiyi düzenleyen teberru sözleşmesi.

Konvansiyonel sigortada ise düzenlenen sözleşme, sigorta şirketi ile sigortalı arasında yapılan tek bir sözleşmedir ve bu sözleşme primler ve sigorta bedelleri arasında gerçek bir ivazlı sözleşmedir.

Üçüncüsü, konvansiyonel sigorta fonu sigorta şirketine aittir ve bağımsız bir hükmü yoktur. Dolayısıyla sigortalıların sigorta primi olarak yaptıkları tüm ödemeler, şirketin mülkiyetine geçer. Yani tekâfûl şirketlerinin aksine bu sistemde tazminatlar ödendikten sonra arta kalan bakiye şirkete aittir. Tekâfûl sigortası şirketlerinde ise sigorta fonu tam manasıyla şirket fonlarından bağımsızdır ve şirketin malı olarak görülmez. Aksine idare etmesi için şirkete

verilmiş bir emanet hükmündedir. Bu yüzden de yapılan harcamalardan sonra bir bakiye bulunması halinde bu, poliçe sahiplerine iade edilir.

Tekâfûl sigortasının başlıca özelliklerinden biri de bu sistemde bütçe ve hesapların oluşturulması bakımından birbirinden tamamen ayrı iki hesabın bulunmasıdır. Bu hesaplardan biri, primler, bunların getirileri, tazminatlar ve giderler de dahil olmak üzere sigorta faaliyetinin getirdiği maddi yükümlülükleri içeren sigorta hesabıdır. Diğerisi ise sigorta şirketinin fonlarını, bunların getirilerini, (varsa) sigorta hesabı fonlarının mudârebe kârlarından şirketin aldığı yüzdeyi ve diğer mali yükümlülükleri içeren şirket hesabıdır.

Konvansiyonel sigortalarda, başta sigorta olmak üzere tüm faaliyetleri ile tamamen şirketin mülkiyetinde olan tek bir finansal zimmet bulunmaktadır. Bu zimmet sermaye, ödenen primlerden elde edilen getiriler ve tazminat ve benzeri ödemeler düşüldükten sonra elde kalan sigorta kârından oluşur. Söz konusu finansal zimmet, şirketin sigorta faaliyetleri ve diğer tüm gider ve tazminatlarla ilgili yükümlülüklerin tamamından sorumludur.

Tekâfûl sigortasında ise iki ayrı mali zimmet bulunmaktadır. Bunlardan ilki, ödenen sermaye, meşru sermayenin getirileri, ödenekler ve yalnızca katılımcıların fonlarının getirilerinden alınan rezervlerden oluşan şirket zimmetidir. Tüm bunlara ek olarak sözleşmenin ücret karşılığında vekâlet sözleşmesi olması halinde, şirketin sigorta hesabını idare etmesine karşılık aldığı ücret de bu zimmette yer alır. Ayrıca sözleşmenin mudârebe sözleşmesi olması halinde şirketle sigorta hesabı arasındaki sözleşme yoluyla elde edilen kârdan alınan yüzde de bu zimmete dahildir. Şirket zimmeti, şirketin yükümlülükleri ve giderlerini karşılamaktan sorumludur. Tekâfûl sigortasında bulunan ikinci zimmet türü ise sigorta primleri, bunların getirileri, yatırımlardan elde edilen kârlar, yedek akçeler ve sigorta hesabından alınan teknik ödeneklerden oluşan sigorta hesabına ait finansal zimmettir. Sigorta faaliyetine ilişkin tüm özel masraflardan ve tazminatlardan şirket zimmeti değil, sigorta hesabı sorumludur. Zira şirket yalnızca sigorta hesabına vekâlet etmektedir.

Dördüncüsü, konvansiyonel sigorta şirketinde kârın temel kaynağı, sigorta bakiyesidir. Bu ise sözleşmede gararın başlıca sebebi olarak kabul edilir. Zira gerçekleşecek risklere göre şirketin ödeyeceği tazminatların miktarı ile bağlantılı olduğundan bakiyenin ne kadar olacağı bilinemez. Tekâfûl sigortası şirketleri ise sigorta işlemlerini yönetmeleri karşılığında belirli bir ücret almaktadırlar. Ayrıca mudârebe yoluyla yatırım yapılması halinde fondaki paranın yatırımlarda kullanılmasından elde edilen kârdan bir pay almaları da vakidir. Sözleşmenin vekâlet sözleşmesi olması halinde ise şirket yalnızca sözleşme ile belirlenen ücreti alır. Böylece

sözleşme garardan korunmuş olur. Konvansiyonel sigorta şirketlerinde ise fondaki para ile yapılan yatırımlardan elde edilen kârlar bakiye ile birlikte sigorta şirketine ait kabul edilmektedir. Zira daha baştan şirket ödenen primlerin sahibi olarak görülmüştür. Poliçe sahipleri ise sözleşme hükümlerine bağlı olarak olası zararlar karşısında sigortanın üstleneceği tazminatlar dışında herhangi bir hak iddia edemezler ve yapılan yatırımlarla bir ilişkileri bulunmamaktadır. Sonuç olarak tazminat, gider ve ödenek toplamının ödenmesinden sonra primler ve getirileri arasında kalan farka sigorta bakiyesi denmektedir. Tekâfûl sigortasında bakiye, sigorta hesabına aittir. Bu nedenle katılımcılara geri ödenmekte ve bir kısmı yedek akçe olarak ayrılmaktadır. Bu paranın tamamının veya bir kısmının şirkete verilmesi hiçbir surette caiz değildir. Ancak konvansiyonel sigortada bu meblağ, sigorta kârı olarak isimlendirilmekte ve şirketin geliri ve özel mülkiyeti olarak kabul edilerek şirket kârına dahil edilmektedir.⁸³

---

⁸³ Bkz; *Faizsiz Finans Standartları*, Tekâfûl Standadı.; Ahmed es-Sebbâğ, “el-Vâdu’l-Mehnî ve’l-İktisâdî li Sina’ati’t-Tâmin fi’l-‘Âlemî’l-‘Arabî” (Mu’temerü’t-Tâminit-Te’âvunî: ‘Ebâdühü ve ‘Âfâkühü ve Mevkıfu’ş-Şeri’ati’l-İslâmiyye minhu, Ürdün, 2010), s. 15-16.

İKİNCİ BÖLÜM
VAKİF, MAHİYETİ VE TEKÂFÜL SİGORTASI İLE İLİŞKİSİNİN
TEMELLERİ

Vakıf, İslam dininin insan hayatına önemli katkılarından biri olarak kabul edilmektedir ve İslam medeniyetini diğer tüm medeniyetlerden ayıran bir müessesedir. Taşıdığı manevi boyutlar, kültürel ifadeler, ekonomik icraatlar ve sosyal ilişkiler sebebiyle İslam medeniyetinin ilerlemesi ve refahındaki en önemli etkenlerden biri de yine vakıf sistemidir. Vakıf modeline dayalı tekâfûl sigortasının incelenmesi bağlamında, bu bölüm, İslam hukuku çerçevesinde vakıf mahiyeti açıklığa açıklığa kavuşturarak, vakfın tekâfûl sigortasıyla olan ilişkisinin temelleri inceleyecektir. İlk olarak, vakfın kavramı, meşruiyeti ve amaçları üzerinde durulacaktır. Bu çerçevede, vakfın tanımı, tarihi gelişimi ve benzer Batı kurumlarıyla karşılaştırılması ele alınacak. Ayrıca, vakfın İslam hukukundaki meşruiyeti, şer'i maksatları ve ekonomik önemi açıklayacaktır. Ardından, Vakıf, sözleşmesinin unsuru, şartları ve türleri açısından bir bütün olarak ele alınacaktır. Son olarak, tekâfûl sigortasına uygulanabilirliği açısından vakıfla ilgili temel hususlar, örneğin para vakfı, vakfedenin vakıftan yararlanması, vakfa yapılan bağışların vakfa ait mal hükmünde olması ve vakfın kesintisiz bir amaca yönelik olmasının gerekliliği gibi konuları ele alınacaktır. Böylece, vakıf ile tekâfûl sigortası arasındaki bağlantılar ve bu iki kavramın İslam hukuku çerçevesindeki bütünlüğü açıklığa kavuşturulacaktır.

2.1. Vakıf Kavramı, Meşruiyeti ve Amaçları

2.1.1. Vakıf Kavramı, Ortaya Çıkışı ve Vakfa Benzeyen Batılı Kurumlar

Vakıf, Arapça bir kelimedir ve “bir şeyin maddi veya manevi olarak alıkoyulması” anlamına gelir.⁸⁴ Dolayısıyla bir kimsenin bir kuyu vakfetmesi, bu kuyuyu hayır yoluna adanması gibi bir manayı ifade eder. İslam hukuku literatüründe vakıf kurumunu ifade etmek üzere “*habs*” kelimesi de kullanılmaktadır.⁸⁵ Ayrıca “*sebîl*” kelimesinden türeyen ve bir nesneyi hayır yolunda tasadduk etmek anlamında kullanılan “*tesbîl*” kelimesi de vakıf anlamında kullanılan bir kelimedir.⁸⁶

İslam hukukunda bir terim olarak ise vakıf kelimesine atfedilmiş birden fazla tanım mevcuttur. Bu durum İslam hukukçularının vakıf teriminin anlamını açıklamada farklı görüşlere sahip olmalarından ileri gelmektedir. İslam hukukçuları, vakıf sözleşmesinin bağlayıcı olup olmaması, vakfedilen malın mülkiyetinin intikali ve vakfın tek taraflı irade beyanıyla kurulan bir sözleşme olup olmadığı gibi hususlarda ihtilaf etmişlerdir. Dolayısıyla her bir tanım, yazarı tarafından benimsenen bakış açısını ifade etmekte ve bu unsurları yazarın

⁸⁴ Bkz; İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, c. 15, s. 265; Feyruzâbâdî, *el-Kâmûs el-Muhît*, s. 537.

⁸⁵ Bkz; Ebu Mansur el-Ezheri, *ez-Zâhir fî Garîbi Elfâzi's-Şâfiî*, ed. Abdülmünim Beşnati, 1. bs (Dâr el-Beşair el-İslamiye, 1998), s.260.

⁸⁶ Ebü'l-Abbas el-Füyumi, *el-Misbah el-Münir*, el-Mektebe el-İlmiyye (Beyrut, t.y.), s.265.

mezhebinin uygun gördüğü bakış açısına göre belirlemektedir. Örneğin Ebû Hanîfe'ye göre vakfın tanımı, “vakfedilen malın vakfedenin mülkü üzere hapsedilmesi ve menfaatinin tasadduk edilmesi”⁸⁷ şeklindedir. Bu tanım, Ebû Hanîfe nazarında vakfın malın bizzat kendisinin değil ondan elde edilen menfaatin bağışlanması şeklinde anlaşıldığını göstermektedir. Bu durumda vakıf işlemi bir tür âriyet niteliğindedir ve vakfedilen malın mülkiyeti vakıf yapanda kalmaktadır. Bu görüşe göre vakıf, hâkim kararı olmadığı veya vasiyet şeklinde ölüme bağlı bir tasarrufla yapılmadığı sürece bağlayıcı bir sözleşme değildir.⁸⁸ Ebû Yusuf ve Muhammed'e göre ise vakıf, “menfaati tasadduk edilmek üzere bir mülkün Allah'ın mülkü olarak temlik ve temellükten ebediyen alıkonulması” demektir.⁸⁹ Hanefî mezhebinde muteber kabul edilip fetvada ve yargıda esas olan tanım da budur. Bu tanıma göre vakıf, bağlayıcı bir sözleşmedir ve vakfedenin malını Allah'ın mülküne geçirmektedir.⁹⁰

Vakıf kavramının hakikatini açıklayan tanımlardan biri de İbn Kudâme'nin “malın aslının tutulup, menfaatinin tasadduk edilmesi”⁹¹ şeklindeki tanımıdır. Muhammed Ebû Zehra bu tanımları bu alandaki diğer tüm tanımların en kapsamlısı haline getirerek “Vakıf kavramının en kapsamlı tanımı, “malın tutulması ve menfaatinin tasadduk edilmesi veya menfaatinin tasadduk edilmesi için malın alıkonulması” şeklindedir.” demiştir.⁹² Bu tanımın temeli; satış, ipotek ve hibe yoluyla üzerinde tasarruf edilemeyen ve miras yoluyla devredilemeyen bir malın alıkonulmasıdır. Menfaat ise vakfedenlerin öne sürdükleri şartlar çerçevesinde vakıf cihetinde tasarruf edilir.⁹³ Bu tanımları diğerlerinden ayıran husus, tanımın, Hz. Peygamber'in (sav) Ömer b. Hattab'a (ra) hitaben söylediği şu sözünden iktibasla oluşturulmasıdır: “Aslını vakfet ve mahsulünü tasadduk et.”⁹⁴ Ayrıca herhangi bir şart koşmaksızın vakfın hakikatine odaklandığından mezhepler arasındaki ortak anlamı vermesi ve mezheplerin görüşleri arasındaki farklılıkları ortadan kaldırması bakımından da bu tanım diğerlerinden farklılık arzeder. Özetle vakıf kelimesinin terim olarak taşıdığı anlam, kalıcı bir malın ebedi bir hayır ya da iyilik amacıyla sürekli olarak yarar sağlamak üzere bağışlanmasıdır.

⁸⁷ İbn Abîdîn, *Hâşiyetü Reddî'l-Muhtâr, 'alâ'd-Durri'l-Muhtâr: Şerhu Tenwîrî'l-Ebsâr*, c.4, s.337.

⁸⁸ İbn Abîdîn, c.4, s. 337; *el-Fetâvâ el-Hindiye* (Beyrut: Dâr el-Fikr, 1999), c.2, s. 35.

⁸⁹ Osman b. Ali ez-Zeylâî, *Tebyinü'l-Hakaik Şerh-i Kenzü'd-Dekaik*, 1. bs (Kahire: el-Matbaa el-Kubra el-Emiriye, t.y.), c.2, s.325.

⁹⁰ Mustafa ez-Zerkâ, *Ahkamü'l-Evkaf*, 1. bs (Amman: Dâr el-Amâr, 1997), s.34.

⁹¹ Mahfûz el-Kelûzânî Ebu'l-Hatâb, *el-Hidâye*, 1. bs (Kuveyt: Şirket-i Grâs, 2004), s.334; Muvaffakuddin İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 3. bs (Dâr Âlem Al-kütüb, 1997), c.8, s.184.

⁹² Muhammed Ebu Zehra, *Muhâdarat fi'l-Vakf*, 2. bs (Dâr el-Fikr el-Arabi, 1971), s.44.

⁹³ Ebu Zehra, s.45.

⁹⁴ Ebu Bekir Ahmed el-Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ* (Beyrut: Dâr el-Ma'rife, t.y.), böl. Vakıf, 12026.

Ekonomik açıdan ise vakıf kavramı, “Fonların yatırım yapılmak üzere tüketimden üretken sermaye varlıklarına yatırıma dönüştürülmesini” ifade eder. Bu varlıklar, cami veya okul gibi toplumsal veya fakirler ve muhtaçlar için kullanılan fonlar gibi bireysel tüketilecek gelir ve faydalar üretir⁹⁵. Vakıf, tasarruf ve yatırımı bir araya getiren bir kalkınma sürecidir. Bu süreç, mevcut tüketimden ayrılan fonların, toplumdaki üretken serveti artırmayı amaçlayan bir yatırıma dönüştürülmesi şeklinde izlenir. Söz konusu servet; hizmet, fayda ve satılacak malların üretimine ve bunlardan elde edilen gelirlerin vakfın amaçları doğrultusunda dağıtılmasına dayanır. Şunu da belirtmek gerekir ki İslami bir vakıf oluşturmak, kalıcı bir ekonomik müessese inşa etmeye benzer ve bu müessese, varlığını sürdürmek ve kuruluş hedeflerine ulaşmak adına bir yönetim ve muhasebe sistemine sahiptir. Ayrıca vakıf, sosyal ve ekonomik açıdan sürdürülebilir faydalar sağlamaya odaklanan ve kâr amacı gütmeyen bir finansal kuruluş olarak kabul edilir. Vakıf müessesesi, eğitim, sağlık hizmetleri, iskân ve diğer sosyal hizmetleri sağlayarak toplumun refahını artırmayı amaçlayan projeleri finanse etmek için kullanılan varlıklarla oluşturulur. Bu nedenle vakıf ekonomide artan ve sürdürülebilen bir zenginlik olarak kabul edilmektedir. Çünkü asli ve genel şekliyle kalıcıdır ve satılması, değerinin düşürülmesi veya devre dışı bırakılması yasaktır. Ayrıca vakfın belirlenen mal ve hizmetleri üretim kapasitesinin korunması ve bu durumun devam edebilmesi için bakımı yapılmalı ve bunların azaltılmasına veya zarar görmesine izin verilmemelidir⁹⁶.

Toplumlarda vakıf fikrinin ortaya çıkışı, dini, ilmi veya hayırseverlik gibi bir grup genel çıkarın sürekliliğini sağlamaya duyulan ihtiyaca dayanmaktadır. Bu çıkarlar, sürekli bir harcama ile hazırlanan mekânlara ihtiyaç duyarlar. Bu da varlıklarını sürdürebilmeleri için gerekli geliri sağlayan sürekli bir finansal kaynağın varlığını gerektirir. Üstelik söz konusu finansal kaynak, mevcut geliri yönetmek, kullanmak ve belirli menfaatler için harcamakla yükümlü olanlar için yeterli olmalıdır. Vakıf mülkünün kişilerin temlik ve temellükünden çıkarılması ve faydalarının belirli bir cihete tahsis edilmesi düşüncesi ise İslam’ın ortaya çıkışından çok daha önceki eski milletlerde dahi bilinen bir düşüncedir. Zira antik çağlarda da insanlar tapınakları tanımış ve ürettikleri ürünler bu mekânlara ve onlardan sorumlu olanlara harcanmak üzere mülkler ve araziler tahsis etmişlerdir ki bu durum, vakfa karşılık gelir⁹⁷.

Babil döneminde eski Iraklılar arasında vakfa benzer mali tasarruf türleri bilinmektedir. Buna örnek olarak intifa hakkı zikredilebilir. Zira söz konusu dönemlerde krallar, bazı

⁹⁵ Münzir Kahf, *el-Vakf el-İslami*, 1. bs (Dimaşk: Dâr el-Fikr, 2000), s.66.

⁹⁶ Kahf, s.67-70.

⁹⁷ Muhammed Ubeyd el-Kubeysi, *Ahkamü'l-Evkaf fi's-Serî'ati'l-İslamiyye* (Bağdat: Matba'atü'l-İrşad, 1977), c.1, s.12-13.

memurlarına mülkiyetini devretmeksizin kendilerine ait arazilerin intifa yani kullanım hakkını vermişlerdir. Bu kullanım hakkı, memurlara satış ve benzeri tasarruflarda bulunma hakkı vermemekte ancak belirli şartlar altında kullanım hakkının mirasçılara geçmesine izin verilmektedir⁹⁸. Aynı şekilde Antik Mısır'da da tanrılara, tapınaklara ve mezarlıklara vakıf yapılması bilinen bir durumdur. Yöneticiler, rahiplere ve tapınak hizmetkârlarına harcanmak üzere fonlar tahsis etmişlerdir. Mısır Müzesi'nde bu durumu gösteren levhalar bulunmaktadır. Hatta Mısır halkı, hiç kimsenin başkalarına mülkiyetini kanıtlayacak şekilde tasarruf etme hakkı bulunmaksızın belirli bir mülkün temlik ve temellükten çıkarılarak gelirinin aileye, evlatlara ve onlardan sonra gelenlere tahsis edilmesi anlamına gelen özel (ehlî) vakıf kavramından da haberdardır⁹⁹. Romalılar ise kilise kurumları ve fakir ve yaşlıları koruyan hayır kurumları sistemini kullanmıştır ve tüm bu kurumlar yararına harcanacak belirli bir miktar paranın tahsisi garanti edilmiştir¹⁰⁰.

İslam'dan önce Araplar arasında bilinen ilk vakıf, Hz. İbrahim'in insanlar için bir buluşma yeri ve güvenlik kaynağı olarak Kâbe'yi vakfetmesidir. Hz. Peygamber'in (sav) gönderilmesinden önce ise Araplar arasında Kâbe'nin örtülmesi ve her yıkıldığında yeniden inşa edilmesi gibi vakıflar ünlüdür. İbn Haldûn, Kâbe'yi ilk kez örten ve bu örtüyü vakfeden ilk kişinin Himyer Kralı Es'ad b. Ebû Kureyb olduğunu belirtmiştir¹⁰¹. Ayrıca İbn Hişam da, yine Hz. Peygamber'in (sav) görevlendirilmesinden beş sene önce, Cahiliye döneminde Kâbe'nin yıkılmasından sonra yeniden inşası sırasında meydana gelen meşhur olayı rivayet ederken şu ifadeler bırktı; Bu olayda, Araplar Kâbe'nin inşasında yalnızca temiz malların kullanılması hususunda görüş birliğine varmış; yani fuhuş ve faiz gelirleri veya zulümle elde edilen hiçbir mal bu işte kullanılmamıştır¹⁰². Bu olayda vakfın anlamını taşımakta olup, İslam'dan önce de vakfın varlığını da göstermektedir. İmam Şâfiî'nin "Bildiğim kadarıyla cahiliye dönemi insanları herhangi bir ev veya arazi iyilik uğruna vakfetmiş değildir. Bu, İslam'dan sonra gerçekleşmiş bir durumdur."¹⁰³ şeklindeki sözü, Arapların İslam öncesi cahiliye döneminde vakıf kavramını bilmediğine delil olarak kullanılamaz. Çünkü bu hem tarihsel gerçeklerle hem de Şâfiî'nin sözleriyle çelişir. Zira daha önce de belirtildiği üzere İslam öncesinde de vakıflar

⁹⁸ el-Kubeysi, c.1, s. 23.

⁹⁹ el-Kubeysi, c.1, s.23-24.

¹⁰⁰ Sofi Hasan Ebu Talib, *Beyne's-Şerî'ati'l-İslamiyye ve'l-Kanuni'l-Rumani* (Kahire: Mektebetü'n-Nehdah, 1959), s.155.

¹⁰¹ Abdürrahman ibn Haldun, *el-Mukaddime*, 2. bs (Beyrut: el-Mektebetü'l-Asriye, 1996), c.3, s.842.; Ahmed ed-Dıriş, *el-Vakf: Meşru'iyyetühü ve Ehemmiyehü'l-Hadariyye*, 2000, s.29.

¹⁰² Muhammed İbn İshâk, *Kitabü's-Siyer ve'l-Meğazî*, ed. Suheyl Zekkar, 1. bs (Dimaşk: Dâr el-Fikr, t.y.), c.1, s.105.

¹⁰³ Muhammed b. İdris eş-Şafi, *el-Ümm*, 2. bs (Beyrut: Dâr el-Ma'rife, 1993), c.3, s.275.

bilinmekte ve bulunmaktadır. Ancak İslam dönemindeki vakıflarla daha önceki dönemlerdeki vakıflar arasındaki fark, İslam dönemindeki vakıflar Allah'a yakınlaşmak ve hayır için yapılırken, Cahiliye dönemindeki vakıfların övünme amacıyla yapılmış olmasıdır. İmam Şâfiî'nin söz konusu ifadeyle kastettiği mana da budur. Çünkü kendisi vakıfların varlığını mutlak surette reddetmemiş, daha ziyade o dönemde Allah'a yakınlık ve hayır amaçlı vakıfların bulunmadığını ifade etmiştir¹⁰⁴. Ayrıca Allah-u Teâlâ'nın "Allah bahîre, sâibe, vasîle ve hâm ile (diye bazı hayvanların işaretlenip kullanımdan alıkonması) ilgili bir buyruk koymamıştır."¹⁰⁵ kavli de vakıfların var olduğunu ancak hayır ve iyilik amaçlı olmadıklarını göstermektedir. Zira Cahiliye Arapları (bahîre, sâibe, vasîle ve hâm şeklinde isimlendirdikleri) hayvanları vakfetmişlerdir. Ancak bu vakıflar, hayvanlardan elde edilen faydanın vakfedilmesi şeklinde değil, hayvanların kullanılmasını yasaklamak şeklinde yapılmıştır. Dolayısıyla bir hayvan vakfedildiğinde sütü sağılmamış, kesilmemiş ve üzerine binilmemiştir¹⁰⁶.

İslam tarihinde vakfın ortaya çıkışı hususunda Ensar ve Muhacirler arasında farklı görüşler bulunmaktadır. Muhacirler, İslam tarihinde ilk sadakanın Ömer b. Hattab'ın sadakası olduğunu söylemişlerdir. Bunun sebebi ise Hz. Ömer'in Hayber'de ganimetten payına düşen bir arazi hakkında Hz. Peygamber'e (sav) gelerek, "Ey Allah'ın Resulü! Hayber'de daha önce sahip olmadığım kadar güzel ve kıymetli bir mala sahip oldum. Bu hususta bana ne emredersiniz?" demesi, buna karşılık Hz. Peygamber'in de (sav) "Dilersen aslını vakfet ve meyvesini sadaka olarak dağıt." buyurmasıdır. Bunun üzerine Hz. Ömer (ra) bu araziyi satılmamak, hediye edilmemek ve miras bırakılmamak üzere faydaları ve meyveleri fakirler, akrabalar, köleler, misafirler ve yolcular için kullanılacak şekilde vakfetmiştir. Vakfı yöneten kişinin ise ondan iyilikle yemesi ve aşırıya kaçmadan başkalarına ikram etmesine izin verilmiştir¹⁰⁷. Ensar'a göre ise İslam tarihinde verilen ilk sadaka, Hz. Peygamber'in (sav) Medine'deki yedi bahçeyi vakfetmesidir. Bu bahçeler, Uhud Savaşı'nda Müslümanlarla birlikte savaşmaya karar veren Yahudi bir adam olan Muhayrîk'e aittir. Bu adam vasiyetinde "Eğer öldürülürsem mallarım, Allah'ın ona gösterdiği bir yere harcanmak üzere Muhammed'e aittir." demiş ve kendisi öldürüldükten sonra Hz. Peygamber (sav) bu yedi bahçeyi vakfetmiştir¹⁰⁸. Bu husustaki rivayetlere bakıldığında İslam tarihinde yapılan ilk vakfın, Hz. Peygamber'in (sav) vakfı olduğu görülür. Zira Muhayrîk, hicri 3. yılda Uhud'da şehit olmuş, Hz. Ömer'in vakfı ise

¹⁰⁴ el-Kubeysi, *Ahkamü'l-Evkaf fi's-Şer'i'ati'l-İslamiyye*, c.1, s. 22.

¹⁰⁵ Kur'an; V /92.

¹⁰⁶ Ebu'l-Hasan Ali el-Mevârdî, *en-Nüket ve'l-Uyûn* (Beyrut: Dâr el-Kütüb el-İlmiye, t.y.), c.1, s.492.

¹⁰⁷ el-Buhârî, *Sahihu'l-Buhârî*, böl. Şurût, 2737.; Müslim, *Sahihu Müslim*, böl. Vasiyyet, 4224.

¹⁰⁸ Hüseyin Ebû Bekr el-Hessaf, *Ahkamü'l-Evkaf* (Kahire: Mektebetü's-Sakâfe'd-Diniyye, t.y.), s.4.

Hayber Savaşı'ndan sonra hicri 7. yılda gerçekleşmiştir¹⁰⁹. Ayrıca vakıf tarihinin ilk dönemlerinde vakıf yerine sadaka tabirinin kullanıldığı da görülmektedir. Hz. Peygamber'in (sav) vefatından sonra Raşid Halifeler döneminde İslam Devleti'nin camiler, araziler, evler, kuyular, cihat araç-gereçleri ve benzeri vakıf edilebilecek çeşitli alanlarda vakıflar hususunda bir genişlemeye şahit olduğu görülmüştür. Vakıflar hususundaki bu hızlı gelişme, İslam devletinin topraklarının genişlemesi, nüfusunun artması ve toplumun çeşitli alanlarda gelişmesinin bir sonucudur¹¹⁰.

Emevîler ve Abbasîler dönemlerinde de vakıflar genişlemiş ve hayır işleri kapsamında ilim merkezlerinin kurulması, talebelere ve bu kurumlarda çalışan müderris ve çalışanlara harcamalar yapılması, ayrıca yetimhaneler ve kütüphaneler inşa edilmesi gibi faaliyetler de yer almıştır. Bu genişlemenin bir sonucu olarak da vakıfların yönetimi ve denetimini üstlenecek idari yapılanmaların kurulmasına ihtiyaç duyulmuştur. Başlangıçta vakıflar, vakfeden kişiler veya onların bu göreve atadıkları kimseler tarafından herhangi bir devlet gözetimi veya müdahalesi olmaksızın idare edilmektedir. Ancak vakıfların sayısının artması ve İslam toplumlarındaki yaşamın gelişmesiyle birlikte vakıfların denetimini üstlenecek belirli kurumların varlığı zorunlu hale gelmiştir. Dolayısıyla Bağdat ve diğer İslam şehirlerinde vakıfların denetimini bizzat kadılar üstlenmiş ve vakıf mallarının korunması ve herhangi bir ihmal ve dikkatsizliğe karşı muhafaza edilmesi için görevlileri hesap vermeye zorlamışlardır. Emevî Halifesi Hişam b. Abdülmelik döneminde, Mısır Kadısı "Tûbe b. Nemr b. Hûmel el-Hadramî" vakıfların kayıt altına alınması ve himaye edilmesi adına ilk müstakil divanı düzenlemiştir¹¹¹. Bu divan, diğer devlet dairelerinden ayrı bir yapıya sahiptir ve tüm vakıfların kayıt altına alınmasını, korunmasını ve etkili bir şekilde yönetilmesini hedeflemektedir. Söz konusu düzenleme İslam toplumunda vakıfların oynadığı rolü güçlendirmek ve sürdürülebilirliğini sağlamak adına önemli bir adımdır. Abbasîler döneminde ise "Sadru'l-Vukûf" adı verilen bir yönetici tarafından denetlenen özel bir vakıflar idaresi kurulmuştur. Bu makamda bulunan şahıs, vakıfların yönetimini denetlemek ve vakıfların denetlenmesi ve hedeflerine ulaşmasının sağlanması için kendisine yardımcı olacak kişileri atamaktan sorumludur. Ayrıca "Sadru'l-Vukûf" olan kimse, vakıfların korunması ve bakımının yanı sıra idarecilerin performanslarının izlenmesi ve vakıfların sosyal ve dini açıdan hedeflerini

---

¹⁰⁹ el-Hessaf, s.4.

¹¹⁰ Abdülaziz Umri, "el-Vakf ve Eserehu fi't-Tenmiyye fi Asr el-Hülefâ er-Râşidîn" (kahire, 2000), s.15.

¹¹¹ Muhammed Emin Ali, "Târihu'l-Evkâf fi Mısır fi Asrı Selâtini'l-Memâlik" (t.y.), c.1, s.49.

gerçekleştirebilmeleri adına en iyi şekilde kullanıldıklarından emin olunması görevlerini de üstlenmektedir¹¹².

Osmanlılar döneminde Osmanlı Devleti'ndeki vakıflar, organizasyon, yönetim, yayılım ve 1423 yılında ilk kez Edirne'de kurulan Para Vakfı gibi geçmiş dönemlerde bilinmeyen yeni vakıf türlerinin ortaya çıkması bakımlarından zirve noktalarına ulaşmış durumdadır. Bu dönem aynı zamanda başta Haremeyn ve Kudüs-ü Şerif gibi şehirlerde olmak üzere birçok büyük vakıf kompleksinin doğuşuna tanık olmuştur. Ayrıca İslam tarihinde yollara hizmet eden en büyük vakıf projesi olan Hicaz Demiryolunun inşası da bu döneme tekabül etmektedir. Tüm bunların yanı sıra Osmanlı Devleti, ülkenin çeşitli bölgelerindeki medreseleri destekleyen vakıflarla eğitim hareketini desteklemeye önem vermiştir. Aynı zamanda bu dönemde toplumun ve devletin ihtiyaçlarını gözetmek, bunları vakıflar aracılığıyla karşılamak, yoksulları ve hastaları doyurmak, yolculara hizmet etmek, yolları döşemek, yoksulların borçlarını ödemek, mahkumlara harcama yapmak, hastaneler, camiler, zaviyeler ve ribatlar inşa etmek, ordunun barut ihtiyacını karşılamak, yetimleri gözetmek ve kütüphaneleri desteklemek üzere kurulmuş vakıflara da rastlanmaktadır¹¹³. Osmanlı Devleti'nde sultanlar ve yöneticiler devletin ilk dönemlerinden itibaren vakıf işlerine büyük bir önem vermiş, vakıfları denetlemek adına yönetim teşkilatları kurmuş ve vakıfların işlerinin düzenlenmesi, türlerinin beyanı ve nasıl yönetileceklerinin belirlenmesi adına çeşitli nizamname ve düzenlemeler çıkarmışlardır. Bu düzenlemelerin ve nizamnamelerin birçoğu bugün hâlâ yürürlüktedir. Osmanlılar döneminde çıkarılan düzenlemelerden biri de vakıf yöneticileri tarafından kayıtların nasıl tutulacağını, yeni vakıf yöneticisinin selefine nasıl hesap vereceğini, ilhak edilen vakıf yöneticilerinin hesaplarının görülme yöntemini, hayır işleri için tahsis edilmiş olan mülkler üzerindeki binaların tamir ve inşasını, vakıf gelirlerinin nasıl toplanacağını, arazi türlerini ve vakıflardaki görevlerin nasıl yönlendirileceğini belirleyen Vakıflar İdaresi Sistemi yani Evkaf-ı Hümayün Nezâreti'dir¹¹⁴. Ancak bu dönemi hem kültürel hem de ekonomik bir durgunluk dönemi izlemiş ve bu dönem ümmetin sömürgeci dış güçlere boyun eğmesi ile sonuçlandığından eski dönemlere dair pek çok kazanım boşa giderken birçok İslam ülkesi ve toplumunda vakıf mallarının büyük bir kısmı ihmale, önemsizleştirilmeye ve kamulaştırmaya maruz kalmıştır¹¹⁵.

¹¹² el-Kubeysi, *Ahkamü'l-Evkaf fi's-Şerî'ati'l-İslamiyye*, c.1, s.29-30.

¹¹³ Yılmaz Öztuna, *Osmanlı Devleti Tarihi*, çev. Adnan Selman (İstanbul: Müesseset Feysal Liltavmil, 1988), s.491.

¹¹⁴ Yusuf HaLaçoğlu, "Osmanlılarda Vakıf Müessesesi", *Vakıf Haftası Dergisi*, 1984, 98-99.

¹¹⁵ el-Kubeysi, *Ahkamü'l-Evkaf fi's-Şerî'ati'l-İslamiyye*, s.25-26.

Vakıf kavramına benzeyen Batılı terimleri inceleyecek olursak, bu kavrama benzeyen pek çok kelime bulunduğu gerçeğiyle karşılaşırız. Örneğin “Endowment” kavramı, sözlükte “vermek ve zenginleştirmek” demektir. Bu kavram, kadına verilen mehir ve yine kadına miras bırakılan malları da içerir. Ayrıca bir kişi veya kuruluşa finansman sağlamak amacıyla verilen para veya mülk de bu kavram içerisinde değerlendirilmektedir ve bu, söz konusu kişi veya kuruluşa düzenli gelir sağlayan fonları da kapsar.¹¹⁶ Terim olarak “Endowment” "bir birey veya kurum tarafından bir hayır kurumu, fakülte, hastane veya başka bir kurumun yararına bağışlanan para, mülk veya herhangi bir kalıcı gelir kaynağı" anlamına gelir.¹¹⁷ Başka bir tanımda ise bu kavram, “sonsuz dek korunan ve elde edilen kârın hayır işlerine yönlendirildiği bir fon” şeklinde ifade edilmiştir¹¹⁸.

Vakıf kavramına benzeyen bir diğer terim olan “Foundation” kavramı ise Oxford Sözlüğünde, “bir organizasyonun işlerini sürekli olarak yürütmek üzere ayrılan para” olarak tanımlanmıştır ve bu paraya “Endowment” da denebilir. “Foundation” kelimesi ayrıca, “sürekli bir gelire sahip olan ve bu gelirleri kamu hizmetlerini, hayır işlerini, kültürel faaliyetleri veya buna benzer etkinlikleri finanse etmek için kullanan organizasyon” anlamına da gelebilir.¹¹⁹ Ancak özel anlamda bu kelime, hayır kurumu olarak adlandırılmakta ve kısaca “hayır kurumlarını desteklemek üzere kurulmuş vakfa dayalı organizasyon” ifadeleriyle tanımlanmaktadır¹²⁰. Başka bir tanımda ise bu kurum, “hayır işleri, dini faaliyetler, eğitim, araştırma ve benzeri amaçlar için bağış toplama fonu veya kolejler, okullar, hastaneler ve hayır kurumlarına mali yardım sağlayan dernek” şeklinde tanımlanmıştır¹²¹.

Corporation kavramı, yasalarca oluşturulan ve kurucuların kimliklerinden bağımsız bir tüzel kişilik demektir. Bu yapı, kâr amacı güden bir şirket veya ticari kuruluş olabileceği gibi kâr amacı gütmeyen, bir hayır kurumu veya dini ve kültürel bir kuruluş da olabilir. Söz konusu tüzel kişiliğin, bir köy, şehir veya herhangi bir yönetim seviyesini de temsil etmesi mümkündür¹²².

Trust kelimesi ise “güven, sadakat, güvenilirlik ve bir kişiye dayanma ve ona itimat etme” anlamlarına gelmektedir. Bu kavram, “Başka bir kişinin yararına tutulmak üzere bir

---

¹¹⁶ “Corporate Finance Institute”, “Endowment” Merriam Web Sitesi.

¹¹⁷ Endowment Definition, Answers Web Sitesi.

¹¹⁸ Münir Ba’lbeki, *Kamus el-Mevrid*, 1. bs (Beyrut: Dâr el-İlm li’l-Melayin, 1970), s.312.

¹¹⁹ “Foundation”, Oxford English Dictionary.

¹²⁰ “Foundation”, Investopedia Web Sitesi.

¹²¹ “Definition of Foundation”, Answers Web Sitesi.

¹²² “Corporation”, Investopedia web Sitesi.

malın yasal mülkiyetinin kâğıt üzerinde güvenilir bir kişiye devredilmesi” anlamında da kullanılmıştır ve bu, aynı zamanda mal sahipleri yerine bir müteveli heyeti tarafından yönetilen kuruluş veya şirket demektir¹²³. Trust kavramının vakıf ile ilişkili anlamı ise “Mal sahibinin gayrimenkul veya taşınır bir mal üzerindeki yasal kontrolünü, mal sahibi tarafından belirlenen lehtarlar hesabına yönetme veya yatırımda bulunma yetkisini kullanan bir müteveli heyetine devretmesi işlemi” şeklindedir¹²⁴. Amerikan Hukuk Enstitüsü, Trust Sistemini şöyle tanımlamıştır: “Mülke sahip olan kişiyi belirli bir mülkü başka biri yararına kullanmayı amaçlayan çeşitli yükümlülükler altına sokan özel bir güven ilişkisidir. Bu ilişki mal sahibinin iradesinin ifade edilmesi sonucu ortaya çıkar.”¹²⁵ Trust kavramı faydalanıcılarına göre ikiye ayrılmaktadır. Bunlardan ilki olan özel trust, gerçek malik adına mirasçıları gibi belirli kişi veya kişilerin yararına kurulur ve bu yönüyle ehli vakfa benzer. İkinci tür olan hayır işlerine yönelik trust “Charity Trust” veya genel trust ise toplumun tamamı veya büyük bir kesimi yararına eğitimin yaygınlaştırılması ve yoksullukla mücadele gibi genel bir fayda sağlamak amacıyla kurulmaktadır¹²⁶.

Hayır işleri ve iyilikle ilgili terimler incelendiğinde, her birinin bu alanın farklı yönlerini ifade ettiklerini görürüz. Endowment terimi, İslami vakıf kavramıyla örtüşür. Zira bu terim de tıpkı vakıf kavramı gibi kalıcı olarak bağışlanan mülklerin hayır amaçlı kullanımını ve bu amaçların sürdürülebilirliğinin sağlanması adına yatırım yapılmasını ifade eder. Trust kavramı ise mal sahibi ile emanetçi arasındaki yasal ilişkiye odaklanmakta ve hayır işlerinin ötesinde başka anlamlar da içermektedir. Ayrıca bu kavram, bir tür tekel şekli olarak veya yatırım fonu anlamında da kullanılır. Charity Trust terimi, vakıf kavramına benzer ancak aralarındaki fark, Charity Trust’ta yasal mülkiyetin emanetçiye geçmesi, faydalanıcının ise İngilizce’de “equitable ownership” denilen ve bir mülk üzerinde yasal mülkiyete sahip olmamakla birlikte, o mülkten yararlanma hakkına sahip olmayı ifade eden bir mülkiyet hakkına sahip olmasıdır. Oysa vakıfta, vakıf yöneticisi vakfın mülkiyetine sahip değildir. Batıda Trust terimi genellikle mülklerin mirasçılar yararına yönetilmesi anlamında kullanılır ve bu yönüyle İslam hukukundaki zürri vakıf kavramına benzer. Foundation terimi ise vakıf, yardım derneği veya başka bir kuruluş olması arasında fark gözetmeksizin genel olarak hayır kurumlarının organizasyonel şeklini ifade eder. Hayır işleri alanında “Foundation” genellikle diğer dernek veya kuruluşlara bağış sağlayan ve çeşitli hayırsever ve sosyal projeleri destekleme rolünü güçlendiren bir yapıya

¹²³ "Trust.", Investopedia web Sitesi.

¹²⁴ Hüsnî Masrî, *Fikret-ü Trest ve Akd-ü'l-İstismar el-Müşterek fi'l-Kıym el-Mankûle*, 1. bs, 1985, s.39-42.

¹²⁵ Şennab Muhammed Labib, *el-Kanun el-Medeni el-Muqaren* (Mısır: Silsiletü'r-Risâil el-Câmî'yye, t.y.), s.67.

¹²⁶ Masrî, *Fikret-ü Trest ve Akd-ü'l-İstismar el-Müşterek fi'l-Kıym el-Mankûle*, s.44-47.

karşılık gelmektedir. Söz konusu terimler yakınlıkları nedeniyle, farklı anlamlarını tamamlamak adına birlikte kullanılırlar. Endowment, hayır işleri veya sosyal amaçlar için bağışlanan para olarak tanımlanır ve bu para, belirlenen amaçlara uygun şekilde kullanılmasını sağlamak için emanetçi (Trust) tarafından yönetilir, yapılan işlemleri denetleyen örgütsel yapı ise Foundation olarak adlandırılır. Bu bağlamda, "American Endowment Foundation", "World Trust Foundation" ve "Children's Trust Foundation" gibi örneklerde yukarıdaki ifadeler, bu kavramları yansıtmak için bir arada kullanılmıştır. Her biri kalıcı olarak değerlendirilen paranın hayır işlerine harcanması esasına dayandığından bu üç terim, İslami vakıf kavramıyla birçok yönden ortak özellikler taşımakta; ancak örgütsel ve idari yapılarındaki bazı açılardan İslami vakıftan farklılık göstermektedir. Ayrıca yukarıdaki terimlere “Philanthropy” iyilikseverlik ve “Charity” hayır işleri gibi ifadeler eklemek, bunlara vakıf veya genel yarara hizmet eden işler kavramını daha geniş bir şekilde içermelerini sağlayan yeni bir açı kazandırmaktadır¹²⁷.

Batıda vakfa benzer sistemlerin ortaya çıkışı, Orta Çağ’da İngiltere’de “trust” sisteminin ortaya çıkmasıyla başlamıştır. Bu sistemin ortaya çıkmasının arkasındaki temel neden ise mülk sahibinin ölümü üzerine feodal mülkün varislere devredilmesine prensler tarafından ağır vergiler getirilmesidir. Bu vergilerden kaçınmak amacıyla, 12. yüzyıldan itibaren mal sahipleri, güvendikleri bir arkadaşlarını seçerek onlara malları üzerindeki yasal hakları vermeye başlamış ve bu arkadaşlar, söz konusu malların gelirlerini mülk sahibinin belirlediği ve “Yararlar Sözleşmesi” olarak bilinen şartlara göre varislere tahsis etmişlerdir. 1536 yılında ise Kral VII. Henry döneminde “Yararlar Yasası” çıkarılmış ve bu yasayla mal sahiplerinin vergilerden kaçınma fırsatı ortadan kaldırılmıştır. Söz konusu durum, mal sahiplerini mallarının yasal sahibi olarak seçtikleri emanetçilerle “Trust” anlaşması yapmaya yönlendirmiştir. Bu husustaki iyi niyeti pekiştirmek amacıyla daha sonraları “hayır amaçlı trust” kavramı ortaya çıkmış ve trust malından yararlananlara, başta fakirler ve muhtaçlar olmak üzere varisler dışında kişiler de dahil edilmiştir¹²⁸. Hakikatte Batı’daki “trust” sistemi, Müslümanlarla özellikle de Mâlikî mezhebiyle etkileşimin bir sonucu olarak İslami düşünceden esinlenmiştir. Bu da “trust” sistemini Mâlikî hukukunun esnekliği ve vakıf hükümlerindeki farklılığıyla karakterize etmiştir¹²⁹.

“Foundation” ve “Endowment” gibi diğer hayır amaçlı organizasyonlar ise dini sebeplerle ve farklı şekillerde çok eski çağlardan beri varlıklarını sürdürmektedir. Ancak bugün

¹²⁷ el-Kubeyysi, *Ahkamü'l-Evkaḫfi's-Şerî'ati'l-İslamiyye*, s.26-28.

¹²⁸ Masri, *Fikret-ü Trest ve Akdü'l-İstismar el-Müşterek fi'l-Kıym el-Mankûle*, s.29-37.

¹²⁹ Abdussattar Ebu Gudde, *Buhusu Fi'l-Muamelat ve'l-Esalib el-Masrafiyye*, 1. bs (Beyrut: Mecmû'at Della el-Bereke, 2004), s.8.

bildiğimiz şekilleriyle 1601 yılında İngiltere’de en basit biçiminde ortaya çıkmış ve 1736 yılında daha karmaşık bir hâl almışlardır. Bu tür kurumların büyük ölçekli ortaya çıkışları ise 1880 yılına dek gerçekleşmemiştir. Bu alanda Batı dünyasının öncüsü olan Amerika Birleşik Devletleri’nde hayır amaçlı vakıf kurumları, Benjamin Franklin’in 1791’de, James Smith’in 1846’da ve George Peabody’nin 1867’de kurdukları hayır amaçlı vakıflarla başlamıştır. Bu kurumları, Carnegie’nin 1896’da, Rockefeller’in 1902’de, Leacock’ın 1930’da, Ford’un 1936’da, Johnson’ın 1936’da, Lilly’nin 1937’de, MacArthur’un 1970’de ve Fulbright’in 1946’da kurduğu vakıflar izlemiştir. İlerleyen yıllarda bu hayır amaçlı vakıf kurumlarının sayısı milyonlara ulaşmıştır. Söz konusu vakıfların başında ise 2000 yılında kurulan Bill Gates Vakfı gelir. Bu vakıf, 2006 yılı itibariyle 29 milyar doları bulan bütçesiyle dünyanın en büyük hayır amaçlı vakfı olarak kabul edilmektedir¹³⁰. Hayır amaçlı bu modern vakıf kurumları, İslam dininin vakıf kavramı hakkındaki düşüncelerinden büyük ölçüde etkilenmiş ve bu da mevcut sistemlerinin şekillenmesine katkıda bulunmuştur.

2.1.2. Vakfın Meşruiyeti ve Delilleri

Her ne kadar Kur’ân’da açıkça vakıf kavramında söz edilmese de vakıf sözleşmesi, İslam hukukunun hükümlerine göre caizdir¹³¹. Ayrıca Allah-u Teâlâ’nın “Allah yolunda sevdiğiniz şeylerden harcamadıkça iyiliğe asla eremezsiniz.”¹³² kavli gibi vakfın meşruiyetine işaret eden pek çok ayet ve hadis bulunmaktadır. Söz konusu ayet, ashab-ı kiramdan Ebû Talha isimli bir şahsın Hz. Peygamber’in (sav) girip gölgelendiği ve suyundan içtiği Beyruhâ adındaki bahçesini sadaka olarak bağışlaması hakkında indirilmiştir¹³³. Ayrıca -daha önce bahsedildiği üzere- Hz. Ömer b. Hattab’ın (ra) Hayber’de payına düşen araziye vakfetmesinden söz eden hadis-i şerif de bu hususta delil teşkil etmektedir¹³⁴. İbn Hacer bu hadisin vakfın meşruiyeti hususunda bir temel niteliğinde olduğunu dile getirmiştir¹³⁵. Aynı şekilde Hz. Peygamber’in (sav) Muhayrîk’in kendisine vasiyet ettiği Medine’deki yedi bahçeyi vakfetmesi ve bunları Muttalib ve Hâşim oğulları için bir sadaka kılması da vakfın meşruiyetine ve faziletine dair açık bir delildir¹³⁶. Üstelik Ebû Hureyre tarafından rivayet edilen bir hadiste Hz. Peygamber’in

¹³⁰ Cemal Berzenci, *el-Vakf el-İslami ve Eseruhu fi Tenmiyeti l-Muctema* (Kuveyt: Vizaratu’l-Awkâf ve’s-Şuûnü’l-İslamiye, 1993), s.141-143.

¹³¹ İbn Abîdîn, *Hâşiyetü Reddi’l-Muhtâr, ‘alâ’d-Durri’l-Muhtâr: Şerhu Tenwîrî’l-Ebsâr*, c.4, s.338; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c.5, s.597-98; Ebu’l-Hatâb, *el-Hidâye*, c.6, s.18; el-Kâsânî ve Mu’avid, *Bedâi’u’s-Sanâi’ fi Tertibi’s-Şerâi’*, c.6, s.218.

¹³² Kur’an; III /92.

¹³³ el-Buhârî, *Sahîhu’l-Buhârî*, Vasaya, 2758.

¹³⁴ el-Buhârî, böl. Şurût, 2737.; Müslim, *Sahîhu Müslim*, Vasiyyet, 4224.

¹³⁵ İbn Hacer el-‘Askalânî, *Fethü’l-Bârî*, c.5, s.402.

¹³⁶ el-Askalânî, *el-İsâbe fi Temyîz es-Sahâbe*, ed. Abdullah Türki, 1. bs (Kahire: Dâr Hacer, 2006), c.6, s.73.

“İnsan öldüğü zaman amel defteri kapanır. Ancak üç amel bundan müstesnadır: Sadaka-i câriye, yararlanılan ilim ve arkasından dua eden hayırlı evlat.” buyurması da vakfın önemini ve faziletini gözler önüne sermektedir¹³⁷. Zira sadaka-i câriye, bir evin iskânı ve kuyunun suyu gibi zaman geçse de faydası devam eden bir sadakadır ve ancak söz konusu malın vakfedilmesiyle mümkündür. Dolayısıyla sadaka-i câriye vakıf demektir. İmam Nevevî, bu hadis-i şerifin “vakfın geçerliliği ve büyük bir sevaba sebep oluşuna dair bir delil” olduğunu söylemiştir¹³⁸. Zikredilen tüm bu delillerden kendisi de bir sadaka türü olan vakıf da dahil olmak üzere sadakaların teşvik edildiği anlaşılmaktadır.

Yukarıda yer verilen vakfın caiz oluşuna ve akdinin sıhhatine dair delillerin yanı sıra vakfın sıhhati ashab-ı kiramın da üzerinde icma ettiği bir konudur. Câbir’den (ra) rivayet edilen bir hadiste “Ben Hz. Peygamber’in (sav) ashabından mal ve kudret sahibi bir kimse bilmem ki, vakıf yapmış olmasın.”¹³⁹ buyrulmuştur. Bu, ashabın vakıf hususunda icma ettiğini gösterir. Zira içlerinden gücü yeten herkes vakıfta bulunmuş, bu yaygın bir uygulama haline gelmiş ve kimse de buna itiraz etmediğinden icma kabul edilmiştir. Kurtubî, “Vakfı reddeden kişi icmaya muhalefet etmiştir. Bu sebeple görüşüne itibar edilmez.”¹⁴⁰ demiştir. Burhâneddîn et-Trablûsî ise ashab-ı kiramın vakıflarından söz ettikten sonra “Bu vakfın cevazı ve bağlayıcılığına dair bir icmadır. Çünkü vakfın cevazına duyulan ihtiyaç gayet açıktır.”¹⁴¹ buyurmuştur. Ayrıca İslam hukuku mezheplerinin hukukçuları da vakfın cevazı konusunda görüş birliğine varmışlardır. Ancak vakfın bağlayıcılığı meselesinde fıkıhçılar arasında ihtilaf söz konusudur. Ebû Hanîfe ve Züfer’in görüşüne göre vakıf, âriyet gibi bağlayıcı olmayan bir akittir. Dolayısıyla vakfeden kişi, sağlığında vakfından geri dönerse bu kerahetle caizdir. Ayrıca vakıf sahibi vakfını satabilir veya hediye edebilir. Vakıf sahibi vefat ettikten sonra vakıf mirasçılara geçer ve hâkim kararı olmadığı veya vasiyet şeklinde ölüme bağlı bir tasarrufla yapılmadığı sürece bağlayıcı bir sözleşme değildir¹⁴². Buna karşılık Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelî mezhepleri ile Ebû Yusuf’a göre - ki Hanefî mezhebinde fetva bu görüşe göredir - vakıf, ehil bir kişi tarafından yapıldığında bağlayıcı bir akittir. Vakfeden kişi hayatta iken vakfı geri alamaz, faydalanıcılarını ve şartlarını

¹³⁷ Müslim, *Sahîhu Müslim*, böl. Vasiyyet, 4223.

¹³⁸ en-Nevevî, *Şerhu Sahih Muslim*, c.11, s.85.

¹³⁹ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c.8, s. 186.

¹⁴⁰ Şemsüddin el-Kurtubî, *el-Câmi’ li-Ahkam el-Kur’ân*, ed. Abdullah Türki, 1. bs (Beyrut: Müessese el-Risâle, 2006), c.4, s.134.

¹⁴¹ İbrahim el-Trablûsî, *el-İs’âf fi Ahkâmî’l-Evkaf* (Beyrut: Dâr Râşid, 1981), s.14.

¹⁴² es-Serahsî, *El-Mebsût*, c.12, s. 25-26; İbn Abîdîn, *Hâşiyetü Reddî’l-Muhtâr*, ‘alâ’d-Durri’l-Muhtâr: *Şerhu Tenwîrî’l-Ebsâr*, c.4, s.338.

değiştiremez. Aynı şekilde bu kişinin vefatından sonra varislerinin de böyle bir hakkı yoktur¹⁴³. İmam Muhammed'e göre ise kabz gerçekleşmediği sürece vakıf akdi bağlayıcı değildir¹⁴⁴. Kadı Şüreyh'in vakfın kaldırılması ve yasaklanmasına dair delili¹⁴⁵ ise İbn Abbas'tan rivayet edilen şu hadis-i şeriftir: "Nisa Suresi inip miras hükümleri farz kılındığında, Hz. Peygamber (sav) 'Allah'ın farz kıldığı miraslara engel yoktur.' buyurmuştur."¹⁴⁶ Bu delil İslam hukukçuları tarafından birçok açıdan reddedilmiştir: İlk olarak söz konusu hadis, zayıf bir hadistir. İbn Hazm'a göre ise mevzudur¹⁴⁷. İkincisi, sahih olduğu varsayılsa bile hadis bu kimselerin iddialarını destekleyen bir ibare içermemektedir. Zira vakfın Allah'ın farz kıldığı miras haklarına engel olması ve onları geçersiz kılması gibi bir durum söz konusu değildir. Nitekim vakıf, vakfedenin sağlığında ve hayatta olduğu esnada yapılan bir tasarruftur ve sadaka ve hibe hükmündedir ki hiç kimse bunların Allah'ın farz kıldığı miraslara engel teşkil ettiğini söylememiştir. İbn Hazm bu delil hakkında şöyle demiştir: "Bu geçersiz bir delildir. Çünkü bu kimseler kişinin sağlığında hibe ve sadaka vermesinin ve ölümden sonra vasiyette bulunmasının caiz olduğunu kabul ederler ve bunların hepsi mirasçıların haklarını düşürür. Bu söze itibar edilmesi halinde tüm hibe, sadaka ve vasiyetlerin iptal edilmesi gerekir. Zira bunlar Allah'ın miras hususundaki farzlarına engel teşkil ederler. Bu kimseler "Bunlar nas ile gelen şer'i hükümlerdir." derlerse, biz de "Vakıf da nas ile gelen bir şer'i hükümdür. Aksi halde caiz olmazdı." deriz."¹⁴⁸ İslam hukukunda vakfın bazı hükümlere tabi olduğunu belirtmek önemlidir. Vakıf hakkında asıl olan hüküm mubah olduğudur. Akıllı bir Müslümanın Allah'a yakınlaşmak niyetiyle yaptığı vakıf hayır ve iyilik işlerinden olduğu için mendup kabul edilir. Vakıf adak yoluyla vacip olabilir. Örneğin bir kimse "Eğer oğlum bana gelirse, bu evi yolculara vakfedeceğim" diye adakta bulunur ve oğlu gelirse, bu adağı yerine getirmesi vacip olur. Ayrıca mirasçılara zarar vermek niyetiyle yapılırsa vakıf haram hükmündedir¹⁴⁹.

¹⁴³ İbn Abîdîn, *Hâşiyetü Reddi'l-Muhtâr, 'alâ'd-Durri'l-Muhtâr: Şerhu Tenwîrû'l-Ebsâr*, c.4, s.338; Ebu'l-Velîd Muhammed b. Rüşd el-Kurtubî, *el-Mukaddimâtü'l-Mümmehe'dât*, ed. Muhammed Hacci, 1. bs (Beyrut: Dâr el-Garb el-İslami, 1988), c.2, s.419; Ebu'l-Hasan Ali el-Mevârdî, *el-Hâvî el-Kebîr*, ed. Ali Mu'vaz ve Âdil Abdülmevcûd, 1. bs (Beyrut: Dâr el-Kütüb el-İlmiye, t.y.), c.7, s.511; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c.6, s.5.

¹⁴⁴ İbn Abîdîn, *Hâşiyetü Reddi'l-Muhtâr, 'alâ'd-Durri'l-Muhtâr: Şerhu Tenwîrû'l-Ebsâr*, c.12, s.494; el-Trâblusi, *el-İs'âfî Ahkâmî'l-Evkaf*, s.7-8.

¹⁴⁵ Ebu Muhammed Ali İbn Hazm el-Endelûsî, *el-Mahallâ bi'l-Âsâr*, ed. Ahmed Şâkir (Beyrut: Dâr el-Cebel, t.y.), c.8, s.149.

¹⁴⁶ el-Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, böl. Vakıf, 12031.

¹⁴⁷ İbn Hazm el-Endelûsî, *el-Mahallâ bi'l-Âsâr*, c.8, s.151.

¹⁴⁸ İbn Hazm el-Endelûsî, c.8, s.177.

¹⁴⁹ İbn Abîdîn, *Hâşiyetü Reddi'l-Muhtâr, 'alâ'd-Durri'l-Muhtâr: Şerhu Tenwîrû'l-Ebsâr*, c.3, s.495.

2.1.3. Vakıf Kurmanın Şer'i Maksudlar ve Ekonomik Açıdan Önemi:

İslam hukukunun hükümleri, “insanlara yarar sağlama ve başlarına gelebilecek zararları önleme” ilkesine dayanır¹⁵⁰. Şeriatın amaçları ise zarûriyyât (zorunluluklar), hâciyyât (ihtiyaçlar) ve tahsîniyyât (güzellikler) şeklinde üç seviyeye ayrılmaktadır. Zarûriyyât, dinin, canın, neslin, malın ve aklın korunmasını içerir. Bunlar, din ve dünya işlerinin devamı için gerekli olduklarından zorunluluklar olarak kabul edilmişlerdir. Zira bunların yokluğunda din ve dünya işlerinde bozulmalar meydana gelir. İslam hukuku, hükümlerin yasalaştırılması, ibadetlerin yerine getirilmesi, zorunlulukları muhafaza etmek ve bunlar hakkında mevcut veya olası bozulmaları önlemek amacıyla kural ve ilkelerin belirlenmesi aracılığıyla zorunlulukları gerçekleştirmek üzere kurulmuştur¹⁵¹. Hâciyyât, insanların rahat etmeleri ve içinde bulundukları sıkıntı ve zorlukların kaldırılması için ihtiyaç duydukları şeyler demektir. Bu ihtiyaçları karşılamak üzere şer'i hüküm ve naslar gelmiş ve İslam hukukunun hükmü ile sıkıntı ve zorluklar kaldırılmıştır¹⁵². Allah-u Teâlâ bu hususta, “Size din konusunda hiçbir güçlük yüklemedi.” buyurmaktadır.¹⁵³ Tahsîniyyât ise güzel âdetlerin alınması ve aklın kabul etmediği çirkin davranışlardan kaçınılmasını ifade eder¹⁵⁴. Sadaka ve hayırlarla Allah'a yakınlaşmak bu güzel davranışlardandır. Vakıf da Allah'a yaklaşmak ve sevabını O'ndan beklemek üzere verilen sadakalardan biridir. Hayır ve ibadetler ancak Allah rızası için yapıldıklarının kabul görürler. Maddi bir fayda sağlamak, iyi bir itibar ve ün elde etmek veya takipçi ve destekçi sayısını artırmak amacı güttüklerinde ise kabul edilmezler.

İslamî vakıf anlayışı, İslam'ın mülkiyet ve malın sosyal işlevine dair anlayışın bir ürünüdür. Zira İslam hukuku, mülkiyeti, Şâri tarafından sahip olunan mala ilişkin hukukî bir hüküm olarak kabul etmektedir ve dolayısıyla Şâri'nin bu hükmü belirli bir amaç ile sınırlama veya yerleşik bir kurala tabi tutma hakkı mevcuttur¹⁵⁵. Çünkü İslam hukukçuları mülkiyeti şer'i bir nitelik veya şer'i bir hüküm olarak tanımladıklarında, İbnu'l-Hümâm'ın deyişiyle “mülkiyetin şer'i hüküm ve delillerin gerektirdiği sınırlamalarla sınırlandırılabilceğine işaret ederler. Bu nedenle, istihsan, örf ve maslahatın getirdiği sınırlamalar mülkiyete uygulanabilir.”¹⁵⁶ Söz konusu mülkiyet anlayışı, mülkün asıl sahibinin Allah olduğu

¹⁵⁰ ez-Zerka, *Şerhu'l-Kawa'idi'l-Fıkhiyye*, s.205.

¹⁵¹ eş-Şâtibi, *El-Muvâfakat*, c.2, s.4-6.

¹⁵² eş-Şâtibi, c.2, s.5.

¹⁵³ Kur'an; XXII /78.

¹⁵⁴ eş-Şâtibi, *El-Muvâfakat*, c.2, s.6.

¹⁵⁵ Ebû'l-Abbâs Şihâbüddin Ahmed el-Karâfi, *el-Furûk*, ed. Ömer Kıyam, 1. bs (Beyrut: Müessese el-Risâle, 2002), c.2, s.208.

¹⁵⁶ Kemalüddin ibnü'l Hümmam, *Fethü'l-Kadir* (Beyrut: Dâr el-Fikr, t.y.), c.5, s.75.

gerçeğinden doğmaktadır. Allah, kendilerine yüklenen toplumsal görevi yerine getirebilmeleri adına insanları eşya üzerinde vekil kılmış ve bu hususta “O’nun size emanet olarak verdiklerinden, başkaları için de harcayın.”¹⁵⁷ buyurmuştur. İslam şeriatı, farz olan zekâtı bir kenara koyacak olursa mülk sahiplerine mallarını uygun gördükleri şekilde harcamaları için geniş bir alan bırakmıştır¹⁵⁸. “Malın aslının alıkoyulması ve menfaatinin tasadduk edilmesini” ifade eden vakıf düşüncesi, hayır ve iyiliğin pek çok yönünün kuvvetli bir güvencesini teşkil etmekte ve hem kamu menfaatini hem de özel menfaati sağlamaktadır. Bu durum ise vakfı, İslam şeriatının ilke ve amaçlarına uygun hale getirmiştir. Bu nedenle vakfın meşruiyetini ve sıhhatini teyit eden naslar ve fiili sünnetler gelmiştir¹⁵⁹.

İslam hukukçularının eserlerinden elde edilen bilgilere göre vakfın meşruiyetinin hikmeti iki maksad gerçekleştirmeyi hedeflemektedir: Bunlar, şeriatın maksatları ve vakıf sahibinin maksatlarıdır. Şâtıbî bu hususta şöyle demiştir: “Şeriat bu akitlerle ihsan, iyilik ve bunların karşılığı olan sevabı sağlamayı amaçlamakta ve mükellefin niyetinin şeriatın maksadına uygun olmasını şart koşturmaktadır. Dolayısıyla bağış mirasçı veya alacaklıdan mal kaçırma niyetiyle yapılmışsa, bu caiz olmaz.”¹⁶⁰ Vakıf, vakfedenin sağlığında ve ölümünden sonra bağış niyetini gerçekleştirmede daha etkili olduğundan diğer bağış akitlerinden ayrılır. Ayrıca vakıf gibi bağış akitlerinin amacı, ihtiyaç sahiplerine mülk sağlamak ve onları fakirlikten kurtarmak, toplumda önemli menfaatleri gerçekleştirmek ve çoğaltmaktır. Bu amaçla söz konusu akitlerin nasıl yapılacağı hususunda bir genişlik sağlanmıştır. Bu nedenle İslam hukuku ahkâmının öngördüğü kuralların, vakıf akitleri konusunda ivazlı sözleşmelere kıyasla daha müsamahalı olduğunu ve şartlarında sertlik gösterilmediğini görürüz¹⁶¹. Vakfın dünya ve ahiret hayatında, birey ve toplum için önemli menfaat ve hedefleri gerçekleştiren şer’i amaçlarından en önemlilerini şöyle özetleyebiliriz:

1. Allah’a Yakınlaşmak: Vakıf, Allah rızasının kazandıran en etkili bağış türlerinden biridir. Çünkü şer’an sevap kaynağı olan hayır yollarında sadaka verme kapsamına giren bir ameldir. Aynı zamanda vakfedilen maldan elde edilen fayda zaman geçse de sürmektedir. Bu da hayır sahiplerinin hem dünya hayatlarında hem de öldükten sonra sevap kazanmalarını sağlar. Zerkeşî bu hususta şöyle demiştir: “Bil ki Allah’a yakınlaşmanın dereceleri farklı farklıdır. Hibe yoluyla

---

¹⁵⁷ Kur’an; LVII /7.

¹⁵⁸ ez-Zerkâ, *Ahkamü’l-Evkaḥ*, s.17.

¹⁵⁹ Muhammed Selam Medkur, *Mücez el-Vakf min en-Nâhiye el-Fıkhiyye ve et-Tatbikiyye* (Kahire: Dâr en-Nahda el-Arabiyye, 1961), s.8.

¹⁶⁰ eş-Şâtibi, *El-Muvâfakat*, c.3, s.23.

¹⁶¹ Muhammed et-Tahir İbn Aşur, *Makâsıdü’ş-Şerî’a* (Kuveyt: Vizaratu’l-Awkâf ve’ş-Şuûnü’l-İslamiye, 2003), s.513-514.

yakınlaşma, borç vermekten, vakıf yoluyla yakınlaşma ise hibeden daha tamdır. Çünkü vakfın faydası sürekli ve tekrarlanır.”¹⁶².

2. Müslümanın Daha Fazla Sevap ve Ecir Kazanma Arzusunun Gerçekleşmesi ve Elde Edilen Sevabın Kişinin Hayatı Boyunca ve Ölümünden Sonra Devam Etmesi: Yukarıda zikredilen bir hadis-i şerifte de belirtildiği üzere vakıf, kişinin ölümünden sonra bile sevabı kesilmeyen bir sadaka-i câriyedir. Bu sebeple de en çok sevap kazandıran sadakalardan biri olarak görülmüştür. Çünkü vakfedilen mal, vakıf esnasında amaçlandığı üzere sürekli olarak hizmet etmekte ve sevabı, vakfeden kişinin sağlığında da ölümünden sonra da kıyamete kadar sürmektedir.

3. Akraba ve Dostların İhtiyaçlarını Gidermek ve Onları Başkalarına Muhtaç Olmaktan Korumak Adına Sabit Kaynaklar Sağlayarak Akrabalık Bağlarını Güçlendirmek ve Dostlara İyilikte Bulunmak: Vakıf, insanın akrabalarına ve sevdiklerine doğru bir şekilde yardım etme arzusunu gerçekleştiren bir kurumdur. Ayrıca vakfedene ahirette fayda sağladığı gibi bu kimseye dilediği hayır işlerini hayata geçirme fırsatı da sunar. İmam Nevevî, Hz. Ömer’in vakfıyla ilgili hadisi yorumlarken “Bu hadis, akraba bağlarını güçlendirmenin ve akrabalar için vakıf yapmanın faziletini gösterir.” demiştir¹⁶³. İbn Nüceym ise bu hususta “Vakfın sebebi, dünyada sevilen kişilere iyilik etmek, ahirette ise Allah’a yakınlaşmaktır.” buyurmuştur¹⁶⁴.

4. Neslin Refahını Sağlamak: Vakıf, vakfedenin vefatından sonra mallarının israf edilmesini engelleyerek çocukların ve neslin gözetilmesini sağlamaktadır. Zira pek çok varis miras aldıkları malları israf ederek tüketmekte ve sonrasında insanlara el açmak zorunda kalmaktadır. Zeyd b. Sâbit (ra) şöyle demiştir: “Bu vakıf malı kadar hem ölüye hem de diriye faydalı bir şey görmüş değiliz. Ölü bu amel sayesinde sürekli olarak sevap kazanmaya devam eder, diriye ise vakıf malı bağışlanmaz, miras kalmaz ve tüketilmez.”¹⁶⁵.

Vakfın ekonomik açıdan taşıdığı önem ise toplumlarda sürdürülebilir ekonomik kalkınmayı sağlamada büyük bir rol oynamasından kaynaklanmaktadır. Zira vakıf, mali kaynakların toplumların altyapısına hizmet eden sanayi, tarım, ticaret ve diğer temel sektörlerdeki projelere dönüşmesine katkıda bulunur. Vakıfların bu bağlamdaki önemi, uzun vadeli büyük projeleri gerçekleştirmede etkili bir araç olmaları, faydalanıcılara sürekli bir gelir sağlamaları ve toplumlarda sürdürülebilir ekonomik kalkınmayı desteklemeleriyle ortaya

¹⁶² Bedreddin Muhammed el-Zerkeşi, *el-Mensûr fî'l-Kavâ'id el-Fıkhiyye*, 2. bs (Kuveyt: Vizaratu'l-Awkâf ve's-Şuûnü'l-İslamiye, 1985), c.3, s.62.

¹⁶³ en-Nevevî, *Şerhu Sahih Muslim*, c.11, s.87.

¹⁶⁴ İbnü Necîm ve Afanah, *el-Bahrü'r-Râik Şerhü Kenzi'd-Dakâik*, c.5, s.202.

¹⁶⁵ el-Trâblusi, *el-İs'âf fî Ahkâmî'l-Evkaf*, s.9.

çıkar¹⁶⁶. Ayrıca vakıf, malın zenginler ve fakirler arasında dolaşımını sağlayarak servetin birikmesini önler ve bu da toplumdaki sınıflar arasında denge sağlar. Vakıf, malın zenginlerin elinde toplanmasını da engeller ve toplumda yerleşmiş bir fakirliğin oluşmasını önler. Böylece sosyal hastalıkları ve fakirlikten kaynaklanan suçları azaltır¹⁶⁷. Vakıf ayrıca vakıf malının varlığını sürdürmesini ve böylece faydanın nesilden nesle sürmesini güvence altına aldığından, malın uzun süreli kullanımı şeklinde açıklayabileceğimiz önemli bir ekonomik amacı da gerçekleştirir. Veliyyullah Dehlevî bu hususta şöyle demiştir: “Vakıf, cahiliye döneminde bilinmeyen, ancak Hz. Peygamber’in diğer sadaka türlerinde bulunmayan çeşitli faydalar sağlamak üzere icat ettiği bir bağış türüdür. Örneğin bir insan Allah yolunda çokça mal harcayabilir ve günün birinde vefat eder. Bu durumda kendisinin yardımcı olduğu fakirler yeniden muhtaç durumda kalırlar. Ayrıca başka fakirler de ortaya çıkar ve bunların hepsi de mahrum kalır. Dolayısıyla yoksullara ve yolculara tahsis edilen bir maldan elde edilen gelirin bu kimselere dağıtılıp, aslının vakfedenin mülkiyetinde kalmasından daha iyi ve halk için daha faydalı bir şey yoktur. Tam bu sebeple Hz. Peygamber (sav), Hz. Ömer’e “Aslını tut, meyvelerini tasadduk et.” buyurmuştur¹⁶⁸.

Vakıf düşüncesi, özel sektörden ve devletten tamamen ayrı bir şekilde kâr artırma ve kişisel çıkar sağlama güdülerinden bağımsız olarak, bütünleşmiş bir insan toplumu inşa etmeye odaklanan üçüncü bir sektör geliştirmeyi amaçlamaktadır. Çünkü günümüzde devletler, bazıları büyük servetlere sahip olsalar da temel sosyal ihtiyaçları karşılamak zorunda kalmaları nedeniyle hâlâ ekonomik baskılardan yakınmaktadır. İslam tarihinde ise vakıf, sosyal ve ekonomik ihtiyaçların karşılanmasında önemli bir rol oynamıştır. Ayrıca yoksulları ve ihtiyaç sahiplerini destekleme ve bilim ve sağlık hizmetlerini teşvik etmede de vakfın etkileri yadsınamayacak kadar büyüktür. Bu noktadan hareketle vakıf, sosyal güvenliği sağlamak ve devletin bu hayati alanlardaki mali yükünü hafifletmek üzere etkili bir ekonomik araç olarak katkı sağlayabilir. Böylece vakıf, yoksulluk ve işsizliğin azaltılmasına katkıda bulunur, bu da suçların ve toplumsal huzursuzluğun azalmasına yol açar. Yine bu sayede devletlerin sosyal ve ekonomik istikrarını güçlendirerek, yoksulluk ve işsizliğin azaltılmasını sağlar. Bu da toplumdaki suçların ve saldırıların azalmasına, dolayısıyla da devletlerin sosyal ve ekonomik istikrarının artmasına neden olur¹⁶⁹. Vakıf bu yüce amaç ve niteliklerle, Müslümanlara özgü ve

¹⁶⁶ İntisâr el-Yûsuf, “el-Makâsıd et-Teşriyye li'l-Evkaf el-İslamiyye” (Ürdün Üniversitesi, 2008), s.96-98.

¹⁶⁷ el-Yûsuf, s.88.

¹⁶⁸ Ahmed Veliyyullâh ed-Dehlevî, *Huccetullâh el-Bâliğa*, ed. Osman Cuma Dımîriyye, 1. bs (Riyad: Dâr el-Kevser, t.y.), c.2, s.180.

¹⁶⁹ Ahmed Cemal, *Dûru'l-Vakf el-İslâmî fi't-Tenmiye el-İktisâdiyye el-Muâsıra*, 1. bs (Dâr es-Selam, 2017), s. 129-132.

onları diğer insanlardan ayıran bir araç olarak ortaya çıkmış ve böylece Müslümanların ekonomik ve sosyal yaşamın her alanında kapsamlı ve sürdürülebilir kalkınma sağlama yeteneklerini artırmıştır.

2.2. Vakıf Sistemi, Rükünleri, Şartları, Türleri ve Tekâfül Sigortasıyla İlgili Temel Esasları ve Hükümleri

2.2.1. Vakıf Akdinin Rükünleri, Şartları ve Tekâfül Sigortası Akdine Model Teşkil Etmesi

İslam hukuku kapsamında her akdin, akdi oluşturan belirli rükünleri ve akdin geçerliliğini ve hükümlerinin yürürlüğe girmesini sağlayan belirli şartları bulunmaktadır. Araştırmamız ise vakıf modelini esas alan tekâfül sigortası sözleşmesini anlamayı hedeflediğinden, öncelikle tekâfül sigortasına model teşkil eden vakfın rükün ve şartlarını açıklamayı gerektirmektedir. Zira vakıf kavramı detaylı bir şekilde incelendikten sonra tekâfül sigortası sözleşmesinin vakıf modeli üzerinden nasıl oluşturulacağı netleşecektir.

Hanefî mezhebine göre vakıf akdinin tek rükünü, vakfın kurulmasını sağlayan siga yani sözlerdir. Bu sözler, “Malımı alıkoydum.”, “Vakfettim.”, “Allah yolunda bağışladım.” gibi sarih olabileceği gibi “Malımı fakirler için ebedi kıldım.” ve “Malımı tasadduk ettim.” ifadelerinde görüldüğü üzere kinâî de olabilir. Kinaye içeren ifadelerde kastedilen anlamın tespiti, örf ve âdete bağlıdır. Bu sebeple kinâî lafızla bir vakıf akdinin kurulabilmesi, konuşanın vakfı kastettiğini açıkça söylemesi veya bunu söylememiş olsa bile örf veya adete göre ilgili lafzın bu anlama gelmesiyle mümkündür.¹⁷⁰ Bu hususta akdin ivazlı akit veya teberru akdi olması arasında bir fark bulunmadığından diğer tüm akitler gibi vakıf akdi de irade beyanıyla kurulabilir. Çünkü burada amaç, rızayı belirtmektir ve söz de istenilen anlamın belirlenmesini sağlar. Vakıf akdi oluşturulurken, vakfeden açısından bağlayıcı olan ve icap olarak bilinen ifadelerle yetinilir. Zira vakfın bağlayıcılığı ve geçerliliği için vakıf ciheti belirli olsa da olmasa da vakfedilenin vakfı kabul ettiğine dair beyanda bulunmasına gerek yoktur; sadece reddetmemesi gerekir. Vakfedilen kimse vakfı reddederse, vakıf fakirlere tahsis edilir ve vakfedilen ölmüş gibi kabul edilir¹⁷¹. Vakfedilenin reddetmeden veya açıkça kabul etmeden sessiz kalması da vakfın geçerliliği için yeterlidir. Tüm bunlardan anlaşıldığı üzere vakıf, vakfedenin tek taraflı iradesini gösteren icap ile gerçekleşmektedir¹⁷². Diğer yandan Şâfiî,

¹⁷⁰ el-Kubeysi, *Ahkamü'l-Evkaf fi's-Serî'ati'l-İslamiyye*, s.151.

¹⁷¹ İbn Abîdîn, *Hâşiyetü Reddi'l-Muhtâr, 'alâ'd-Durri'l-Muhtâr: Şerhu Tenwîrî'l-Ebsâr*, c.4, s.342; ibnü'l Hümmam, *Fethü'l-Kadir*, c.6, s.242.

¹⁷² İbn Abîdîn, *Hâşiyetü Reddi'l-Muhtâr, 'alâ'd-Durri'l-Muhtâr: Şerhu Tenwîrî'l-Ebsâr*, c.3, s.498; el-Trâblusi, *el-İs'âf fi Ahkâmî'l-Evkaf*, s.15.

Hanbelî ve Mâlikî mezheplerine mensup İslam hukukçularının cumhuru, vakıf akdine üç rükün daha eklemişlerdir. Bunlar, vakıfta bulunan kişi, vakfedilen mal ve mevkufun aleyhtir¹⁷³. Bu farklılık, hukukçuların akdin mahiyetine neyin dahil olduğunu belirlemedeki görüş ayrılıklarından kaynaklanmaktadır. Çünkü rükün, “bir şeyin oluşmasını sağlayan ve içinde bulunan unsur” olarak tanımlanır¹⁷⁴. Hanefîler, siga zımnen diğer tüm rükünleri içerdiğinden rükün olarak yalnızca siganın zikredilmesini yeterli bulmuşlardır. Çünkü mecburi olanın zikredilmesi, ona bağlı olan diğer rükünlerin zikredilmesine gerek bırakmaz. Nitekim siga, vakfedenin, vakfedilen malın ve mevkufun aleyhin cihetini içermektedir¹⁷⁵. Buna göre vakfeden kişi, vakfı belirten sözleri söyleyip, akdin geçerlilik şartlarını sağladığında vakfın rüknü tamamlanır. Böylece vakıf akdi, geçerlilik ve yürürlük şartları sağlanmışsa geçerli olur ya da sadece geçerlilik şartları sağlanmış ama yürürlük şartları sağlanmamışsa birinin onayına bağlı kalır. Bu durum bölümün ilerleyen sayfalarında açıklanacaktır¹⁷⁶.

Vakfın rüknünün sağlanmasından sonra, geçerli olması için belirli şartların bulunması gerekmektedir. Bu şartlar, siga, vakfeden, vakfedilen taraf ve vakfedilen mal ile ilgilidir. Vakıf akdinin geçerli olması için vakıf sigasının sağlaması gereken bazı şartlar bulunmaktadır. Örneğin vakıf sigasının kesin olması gerekir; vaat ile veya şartlı olarak vakıf yapılamaz.¹⁷⁷ Ayrıca siganın tamamlanmış olması da şarttır. Dolayısıyla siga gelecekte gerçekleşmesi muhtemel bir şarta bağlanamaz ve geleceğe ertelenemez. Bunun tek istisnası adaklardır. Adak gerçekleşirse, vakıf, hukuken değil, dinen bağlayıcı hale gelir. Zira adak dini bir yükümlülüktür ve Allah’a verilen sözün yerine getirilmesidir¹⁷⁸. Vakfın ölümle ilişkilendirilmesi halinde ise vakıf mevcut zamanda vakıf olarak değil vasiyet olarak kabul edilir. Çünkü gelecekteki bir zamana bağlanmış olan vakıf geçerli değildir. Böyle bir durumda vakıf üzerinde vasiyetin tüm hükümleri uygulanır ve vakıf yalnızca ölümle geçerli olur. Dolayısıyla vakfeden ölmeden önce kararından dönmediği takdirde vakıf vasiyet olarak terekenin üçte birinde geçerli hale gelir.¹⁷⁹ Siganın geçerli olması için gereken bir diğer şart da mutlak olup belirli bir süre ile sınırlandırılmamış olmasıdır. Mâlikî mezhebi, bazı Şâfiî hukukçuları ve -bir rivayete göre- Ebû Yusuf vakfın kısa veya uzun belirli bir süre ile yapılmasını caiz görmüşlerdir. Onlara göre vakıfla ilgili şer’i naslar mutlak ve devamlılık şartı zorunlu kılınmamıştır. Dolayısıyla

¹⁷³ *el-Mevsûatü’l-fikhiyye el-Kuveyyiyye*, c.44, s.112.

¹⁷⁴ *el-Cürcani, et-Ta’rifât*, s.59.

¹⁷⁵ *ez-Zerkâ, Ahkamü’l-Evkaf*, s.38.

¹⁷⁶ *ez-Zerkâ*, s.39.

¹⁷⁷ *ez-Zerkâ*, s.49-50.

¹⁷⁸ İbn Abîdîn, *Hâşiyetü Reddi’l-Muhtâr, ‘alâ’d-Durri’l-Muhtâr: Şerhu Tenwîrü’l-Ebsâr*, c.3, s.479.

¹⁷⁹ *el-Trâblusi, el-İs’âfî Ahkami’l-Evkaf*, s.30.

süresiz, belirli süreli, münferit, müşterek, ayni ve nakdi vakıflar ile menfaat, taşınır ve taşınmaz vakıfları da bu kapsamda değerlendirilebilir. Bu görüş, vakfin teşvik edilen ve mümkün olduğunca kolaylaştırılan bir tür teberru akdi oluşuyla da gerekçelendirilir.¹⁸⁰ Ayrıca Muhammed Ebû Zehrâ¹⁸¹ ve Mustafa ez-Zerkâ¹⁸² bu görüşü tercih etmiş ve İslam Fıkıh Akademisi de bu kararı onaylamıştır.¹⁸³

Vakıf akdinin geçerlilik şartlarının tam manasıyla sağlanması için vakfedenin teberrua ehil olması gerekmektedir. Vakfin, bir malın mülkiyetinin ivazsız bir şekilde izale edilmesi anlamına geldiği göz önünde bulundurulursa, vakfedenin hem vücut hem de eda hususunda tam bir ehliyeteye sahip olması lazımdır. Dolayısıyla vakfeden kişi, akıllı, baliğ ve herhangi bir yasal engel olmaksızın malı hakkında özgürce tasarrufta bulunabilen bir kimse olmalıdır. Yani sefihlik veya iflas sebebiyle malı üzerindeki yetkisi kısıtlanmış bir kişi olmamalıdır. Ancak böyle bir kimse kendisi, çocukları ve onlardan sonraki nesli için vakıfta bulunursa bu durumda vakfı geçerli olur. Zira kişi bu şekilde malın yok olmasının önüne geçmeyi amaçlamaktadır. Gayrimüslimler de vakıfta bulunabileceğinden, malını vakfeden kimsenin Müslüman olması şart değildir. Vakfin satış gibi meşru bir mali tasarruf olarak kabul edilmesi sebebiyle dinine bakılmaksızın herkesin vakıfta bulunması mümkündür.¹⁸⁴

Vakfin geçerli olması için vakfedilen mülkün taşınması gereken şartlara gelince, İslam hukuk teorisi, akdin ve tasarrufun konusu olan mülkün, tasarrufla kastedilen hükmünü ve sonuçlarını gerçekleştirebilecek nitelikte olmasını gerektirir.¹⁸⁵ Bu nedenle vakfedilecek mal, mütekavvim (kıymet taşıyan) ve “ihtiyaç zamanında kullanılmak üzere biriktirilebilir” bir mal olmalıdır.¹⁸⁶ Dolayısıyla ne menfaat ne hak ne de şer’an kendisinden yararlanılması caiz olmayan şarap ve domuz gibi şeylerin vakfı geçerlidir.¹⁸⁷ Mâlikîlere göre ise vakfin asıl amacı menfaat elde etmek olduğundan menfaat ve hakların vakfı caizdir.¹⁸⁸ Bu görüş, İslam Fıkıh Akademisi tarafından da kabul edilmiştir.¹⁸⁹ Menfaatin vakfında, vakfeden kişinin bu menfaati

¹⁸⁰ Bkz; ez-Zerkâ, *Ahkamü'l-Evkaf*, s.48-54.

¹⁸¹ Ebu Zehra, *Muhâdarat fi'l-Vakf*, s.77.

¹⁸² ez-Zerkâ, *Ahkamü'l-Evkaf*, s.38.

¹⁸³ “Karârât ve Tevsiyât Devretih-Tis‘at ‘Aşr”, içinde *Karârât ve Tevsiyât-ı Mecma‘i'l-Fıkhî'l-İslâmî'l-Dövlî*, 4. bs (Rabîtatü'l-Âlem-il-İslâmî, 2020), sy 181.

¹⁸⁴ ez-Zerkâ, *Ahkamü'l-Evkaf*, 43; Ebu Zehra, *Muhâdarat fi'l-Vakf*, s.127; el-Trâblusi, *el-İs‘âf fi Ahkami'l-Evkaf*, s.14.

¹⁸⁵ ez-Zerkâ, *Ahkamü'l-Evkaf*, s.56.

¹⁸⁶ Ali Himmet Berki, ed., *Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye* (İstanbul, 1982), md. 126.

¹⁸⁷ el-Kâsânî ve Mu‘avid, *Bedâi‘u’s-Sanâi‘ fi Tertibi’s-Şerâi‘*, c.6, s.220; İbn Abîdîn, *Hâşiyetü Reddî'l-Muhtâr, ‘alâ’d-Durri'l-Muhtâr: Şerhu Tenwîrî'l-Ebsâr*, c.4, s.340.

¹⁸⁸ Muhammed bin Ahmed ibn Arfe’d-Düsûkî, *Hâşiyetü’d-Düsûkî ‘alâ’s-Şerhi'l-Kebîr* (Dâr el-Fikr, t.y.), c.4, s.76.

¹⁸⁹ “Karârât ve Tevsiyât Devretih-Tis‘at ‘Aşr”, sy 181.

kiralama yoluyla elde etmesi halinde, kira gelirinin vakfa gelir olarak tahsisi kiralama süresi boyunca mümkündür. Kiralama süresi bitiminde, mülk sahibi yeniden kiralamaya izin vermezse menfaat vakfın tasarrufundan çıkarak asıl sahibine döner.¹⁹⁰

Vakfedilecek malın vakfedenin mülkiyetinde olması gerekir. Bu sebeple avlanmadan önce balık veya dağdaki ağaçlar gibi herhangi bir şahsın mülkiyetine geçmemiş malların vakfi geçerli değildir.¹⁹¹ Vakfın geçerli olması için vakfedilecek mal, vakıf anında belirli ve bilinen bir mal olmalıdır. Bilinmeyen veya belirsiz şeylerin vakfi geçerli değildir.¹⁹² Vakfedilen mal, gayrimenkuller gibi aynı sabit olup kullanım sonucu yok olmayan bir mal olmalıdır. Zira vakfın amacı, malı tutmaktır. Bu sebeple de kullanıldığı takdirde yok olan bir şeyin vakfi mümkün değildir. Çünkü bu şeylerden yararlanmak ve gelir elde etmek imkânsızdır.¹⁹³ İmam Ebû Hanîfe'ye göre vakfedilecek mal akar cinsinden olmalıdır ve taşınır malların vakfi caiz değildir. İmam Ebû Yusuf ve İmam Muhammed ise istisnai olarak akara tabi taşınırlar ile vakfedilebileceği yönünde nas bulunan silah gibi taşınırların vakfının caiz olduğunu bildirmişlerdir. İmam Muhammed buna ilaveten toplumda yaygın olarak vakfedilen taşınırların vakfını da caiz görmüştür.¹⁹⁴ Zira vakıf hükümleri içtihadiliğine ve (*el-âde muhakkime*) "Örf, hükme esas tutulur."¹⁹⁵ şeklindeki genel hukuki kurala binaen örf bu hususta muteberdir. Örfün geçerli olduğu zaman ve mekânda vakfedilmesi yaygınlaşan şeylerin vakfi bu nedenle geçerlidir.¹⁹⁶ Paranın vakfının meşruiyeti de bu konuyla ilintili olduğu gibi tekâfûl sigortası için de önem arz eden bir problem alanıdır. Zira tekâfûl sigortası fonunun kuruluşunda kullanılan sermaye ve sigortalılar tarafından fona ödenen katkı payları para vakfına benzer. Bu nedenle söz konusu mesele, vakfın tekâfûl sigortası ile ilgili temel esasları başlığı altında ele alınmıştır.

Vakfın geçerli olması için mevkufun aleyhin taşınması gereken şartlara gelince, İslam hukuk teorisi bu hususta vakfın meşru amacını temel almaktadır. Çünkü vakfın esas amacı, mevkufun aleyh cihetidir ve vakfın meşruiyeti iyilik ve ihsan fikrine dayandığından mevkufun aleyhin de bir hayır ciheti olması gerekir.¹⁹⁷ Bu nedenle mevkufun aleyhin temel niteliği kurbet yani Allah'a yakınlık kurma maksadına yönelik olmasıdır. Fakirlere sadaka verilmesi, ilim

¹⁹⁰ Bkz; *Faizsiz Finans Standartları*, blm. Vakf Standı, s.445.

¹⁹¹ ez-Zerkâ, *Ahkamü'l-Evkaf*, s.57.

¹⁹² el-Trâblusi, *el-İs'âf fi Ahkâmü'l-Evkaf*, s.27.

¹⁹³ Bkz; ez-Zerkâ, *Ahkamü'l-Evkaf*, s.58-60.

¹⁹⁴ İbn Abîdîn, *Hâşiyetü Reddi'l-Muhtâr, 'alâ'd-Durri'l-Muhtâr: Şerhu Tenwîrî'l-Ebsâr*, c.4, s.363-64; *el-Fetâvâ el-Hindiye*, c.2, s.361.

¹⁹⁵ ez-Zerkâ, *Şerhu'l-Kawa'idi'l-Fıkhîyye*, s.219.

¹⁹⁶ ez-Zerkâ, *Ahkamü'l-Evkaf*, s.61.

¹⁹⁷ ez-Zerkâ, s.64.

tahsili, yetimleri barındırma ve yolların ıslahı gibi İslam'ın teşvik ettiği tüm faaliyetler bu kapsamdadır. İslam'ın yasakladığı kumar ve eğlence gibi şeyler ise bu kapsama girmez. Dolayısıyla bunlar üzerine veya bunları yürütenler için vakıf yapılması caiz değildir. Ayrıca harbî olmayan gayrimüslimlere de vakıf yapılabilir. Zira hangi dine mensup olduğu fark etmeksizin fakir bir kimsenin ihtiyacını gidermek, İslam hukuku nazarında meşru bir ibadettir¹⁹⁸. Mevkufun aleyhte aranan bir başka şart da mülk edinme ehliyetidir. Bu sebeple mevkufun aleyh ya gerçek kişiler gibi fiilen ya da bağımsız bir mali yapıya ve yasal olarak mülkiyet hakkına sahip olan komisyon ve kurumların tüzel kişilikleri gibi hukuken mülk sahibi olma vasfına sahip olmalıdır.¹⁹⁹

Vakıf akdinin geçerliliğine hükmedildikten sonra, akdin yürürlüğe girebilmesi için gerekli olan şartlara gelince, İslam hukuk teorisi bu hususta, vakfedenin vakfedilen malın mülkiyetiyle ilgili bir hakkı ihlal etmesi durumunda, başkalarının haklarının korunması gerektiğini belirtmektedir. Bu durumlara örnek olarak gasp veya izinsiz müdahalede bulunan kişilerin kurdukları vakıflar veya rehinde olan bir malın vakfedilmesi zikredilebilir. Ayrıca ikrah altında yapılan vakıflarda vakfedenin, ölümcül hastalık (*maraz-ı mevt*) halinde yapılan vakıf kurma işlemlerinde ise varislerin hakkının korunması gerekmektedir. Bu hallerde, hak sahipleri tarafından onaylanmadığı ve engel teşkil eden durum ortadan kalkmadığı takdirde vakıf geçersizdir. Tüm bu zikredilenlerden de anlaşılabacağı üzere vakfın yürürlük şartları, vakfeden ve vakfedilen mal ile ilgilidir.²⁰⁰ Ayrıca geçerlilik ve yürürlük şartlarının birbirinden ayrılması, her bir şartın sonuçları açısından önemlidir. Zira geçerlilik şartlarından birinin eksik olması vakfi kalıcı olarak, yürürlük şartlarından birinin eksikliği ise geçici olarak geçersiz kılar²⁰¹. Araştırma konumuz olan tekâfül sigortası hükümleriyle doğrudan ilgisi bulunmaması sebebiyle vakfın yürürlük şartlarının ayrıntılarına girilmemiş; bunun yerine İslam hukukunun vakıfla ilgili hakları nasıl koruduğuna dair genel bir açıklama ile yetinilmiştir.

Vakıf akdinin rüknü, geçerlilik ve yürürlük şartları açıklandıktan sonra, bu araştırma kapsamında tekâfül sigortası sözleşmesi için temel alınacak bir form olan vakıf akdinin nasıl şekillendiği daha net bir şekilde anlaşılmıştır. Zira vakıf modelini esas alması, onun hükümlerini taşıması ve İslam hukukunda vakıf olarak değerlendirilmesi sebebiyle tekâfül sigortası sözleşmesi, vakıf akdi hükmüne tabidir. Bu da vakıf akdinin rüknü ve tabi olduğu şartlara dair

¹⁹⁸ Bkz; ez-Zerkâ, s.64-67.

¹⁹⁹ İbnü Necîm ve Afanah, *el-Bahrü'r-Râik Şerhü Kenzi'd-Dakâik*, c.5, s.215; el-Kubeysi, *Ahkamü'l-Evkaf fi'ş-Şer'i'ati'l-İslamiyye*, c.1, s.402.

²⁰⁰ bkz; ez-Zerkâ, *Ahkamü'l-Evkaf*, s.72-74.

²⁰¹ ez-Zerkâ, s.73-74.

sözü edilen tüm ayrıntıların tekâfûl sigortası akdinde de göz önünde bulundurulmasını gerektirir. Araştırmamızda, vakfın araştırma konusuyla ilgili mesele ve hükümleri detaylı bir şekilde ele alınmaya çalışılmıştır. İslam hukukunda aynı hükümler tekâfûl sigortası için de geçerli olduğundan, tekâfûl sigortası sözleşmesi bağlamında bunların yeniden ele alınmasına gerek duyulmamaktadır. Bu sebeple tekâfûl sigortası sözleşmesinin vakıf akdi modeli üzerinden nasıl şekillendiğinin sunulabilmesi için sözleşmenin yapısını, düzenini ve sunumunu düzenleme yoluna gidilmiştir. Bu düzenleme ise cumhurun sözleşmenin unsurlarını sunma yöntemiyle uyumlu olacak şekilde yapılmaya çalışılmıştır. Bu yöntem, tekâfûl sigortasının mahiyetini ve akdinin yapısını anlamak açısından daha uygun görülmektedir. Sigorta sözleşmesi akdinin rükünleri vakıf formu üzerinden şu şekilde tasvir edilmektedir:

- **Sigorta Fonu (Vakfedilen Mal):** Bu ifade ile vakıf modelini esas alan tekâfûl sigortası fonu kastedilmektedir. Bu fon, ilan edilen ve üzerinde anlaşmaya varılan şartlara göre mevkufun aleyh olan sigortalılara tazminat ödemelerini yapar. Vakıf modelini esas alan tekâfûl sigortasını yürüten şirket ise vakfın mütevellisi olarak sigorta fonunun yönetimini üstlenir.
- **Vakfeden:** Vakfı kuran ve vakıf fonunu oluşturan şirkettir.
- **Sigortalı (Mevkufun aleyh):** Bu ifade ile tekâfûl sigortası fonuna bağışta bulunarak katılan üyeler kastedilmektedir. Bu kimseler fonda kararlaştırılan şartlara göre gelecekte meydana gelen zararlarını tazmin ettirme hakkına sahiptirler.
- **Siga:** Tarafların hak, görev ve yükümlülüklerini açıklayan sözleşme demektir. Bu sözleşme, tekâfûl sigortası fonunun vakfedilmesi esnasında vakfeden tarafından kullanılan bir ifade ile oluşturulur.
- **Akdin Konusu:** Belirli bir riski karşılamak amacıyla yapılan hukuki işlemdir. Finansal bir değer kaybı veya belirli bir sürenin geçmesi, başka bir ifadeyle gelecekte bir olayın meydana gelmesi halinde ortaya çıkabilecek belirli bir riskin prim karşılığında tazmin edilmesini ifade eder. Zira söz konusu riskin gerçekleşmesi halinde sigortacı, sigorta bedelini ödemekle yükümlüdür. Akit konusu üç ana bileşenden oluşur. Bunlar, risk, sigorta primleri ve tazminattır. Risk, bir olayın meydana gelme ihtimali demektir ve hem sigortalının hem de sigorta fonunun yükümlülüğünü içerdiğinden en önemli bileşen de budur. Sigorta primleri, sigortalının yükümlülüğündedir. Tazminat ise sigorta fonunun yükümlülüğündedir²⁰².

---

²⁰² Şerefüddin, *Ahkâmü't-Tâmin fi'l-Kanun ve'l-Kada*, s.124.

2.2.2. Vakfın Türleri ve İslam Hukukunda Dayanışmanın Sağlanması Hususundaki Etkisi

Bu başlık altında, vakfın İslam hukuku çerçevesinde sahip olduğu türler ve bu türlerin İslam toplumundaki sosyal ve ekonomik dayanışmaya olan katkıları ele alınacaktır. Öncelikle, mevkufun aleyhin ciheti ve amacı bakımından vakıf türleri, yani muayyen olana vakıf, umuma yönelik vakıf ve müşterek vakıf gibi farklı vakıf türleri detaylandırılacaktır. Ardından, iyilik faaliyet alanlarına göre vakıf türleri incelenecek, bu türlerin İslam toplumundaki sosyal dayanışma ve yardımlaşmayı nasıl sağladığı açıklanacaktır. Bu bağlamda, fakirlere, düşkünlere, sağlık hizmetlerine ve eğitim gibi alanlara yönelik vakıfların etkileri üzerinde durulacaktır. Ayrıca, bu türlerin İslam hukukundaki dayanışma ilkelerini nasıl güçlendirdiği, tekâfül sigortası ile nasıl bir ilişki içinde olduğu da ele alınacaktır.

2.2.2.1. Mevkufun Aleyhin Ciheti ve Amacı Bakımından Vakıf Türleri:

- **Muayyen Olana Vakıf (Zürri veya Ehlî Vakıf):** Vakıftan sağlanan yararın, toplumun diğer üyelerinden ayrı olarak vakfedenin ailesine, soyundan gelen çocuklarına ve akrabalarına tahsis edildiği vakıf türüdür. Ebû Talha'nın, Hz. Peygamber'in (sav) önerisi üzerine Büreyhâ isimli bahçesini akrabaları ve amcaoğulları arasında paylaşırması buna örnek teşkil eder²⁰³.
- **Umuma Yönelik Vakıflar (Hayrî Vakıf):** Vakıftan sağlanan yararın, belirli olmayan bir kamu cihetine tahsis edildiği vakıf türüdür. Bu vakıf türüne örnek olarak, cami, okul veya hastane gibi kamu hizmetlerine yönelik vakıflar gösterilebilir. Hz. Ömer'in (ra) zekâtın sarf edildiği yerlere taksim edilmek üzere vakfettiği arazi de bu tür bir vakıftır²⁰⁴.
- **Müşterek Vakıf:** Bu vakıf türü, hem kamu yararını hedefleyen hayrî vakıfların hem de belirli kişilere tahsis edilmiş zürri ve ehlî vakıfların özelliklerini taşımaktadır. Buna örnek olarak bir gayrimenkulün vakfedilip bu vakıftan elde edilen gelirin bir kısmının vakıf sahibinin soyundan gelenlere, bir kısmının ise hayır işlerine ve iyiliklere sarf edilmesi gösterilebilir²⁰⁵.

2.2.2.2. İyilik Faaliyet Alanlarına Göre Vakıf Türleri:

- Fakirler, düşkünlere ve zekâtın sarf edildiği diğer cihetlere yardımda bulunmak üzere kurulan vakıflar.

²⁰³ el-Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî*, Vasaya, 2758.

²⁰⁴ Bkz; Rafik Yûnus el-Mısırî, *el-Evkaf Fıkhan ve İktisaden* (Dimaşk: Dâr el-Mektebi, 1999), s.28-30.

²⁰⁵ Bkz; el-Mısırî, s.28-30.

- Yollar, köprüler, kemerler, su kanalları, hanlar ve oteller gibi kamu hizmetlerine yönelik vakıflar.
- Hastane inşası, hasta bakımı ve sağlık tesislerinin kurulması gibi sağlık hizmetlerine yönelik vakıflar.
- Okullar, eğitim kurumları, kütüphaneler, bilimsel araştırma ve mesleki eğitim merkezleri kurmak, öğrencilere burs sağlamak ve öğretmenlere maaş ödemek gibi eğitim amaçlı vakıflar.
- Gençlerin evlendirilmesi, emziren annelere süt temini, kimsesiz ve yetim çocukların bakımı ve bunlara yönelik barınma tesislerinin kurulması gibi sosyal hizmetlere yönelik vakıflar²⁰⁶.

Zikredilen bu vakıf türleri incelendiğinde, her birinin finansal koruma sağlamayı ve toplumu çeşitli alanlarda desteklemeyi amaçlayan tekâfûl sigortasının hedefleriyle örtüştüğü görülmektedir. Dolayısıyla sosyal ve ekonomik dayanışmanın sağlanması ve bireyleri ve bir bütün olarak toplumu desteklemek ve onlara yardımda bulunma hususunda İslam hukuku ilkelerinin uygulanması adına etkili bir araç olarak vakfın tekâfûl sigortası kapsamında kullanılması düşünülebilir²⁰⁷. Ayrıca İslam hukukunda sosyal dayanışmanın en önemli araçlarından biri olarak görülen vakıf, tekâfûl sigortası kapsamında riskten kaynaklanan zararın karşılanması için belirli bir kuruluşa yapılan bağış hükmündedir. Tekâfûl, risklerden ve kazalardan etkilenen bireylere maddi destek sağlamayı amaçlamaktadır. Bu nedenle sigorta, yardımlaşma, dayanışma, iyilik ve destek çıkma açısından vakfın İslam hukukundaki amaçlarına uygundur. Zira zarara uğrayanlara yapılan vakıf, ihtiyaç sahiplerine yapılan vakfa benzer. Eğitim, sağlık ve sosyal hizmetler gibi alanlardaki faaliyetleri açısından da tekâfûl sigortası uygulama ve türleri, vakıf türleri ile örtüşmektedir. Tekâfûl sigortacılığı kapsamında vakıf, vakfın çağdaş toplumun ihtiyaçlarına uyacak şekilde uygulanmasının modern biçimlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Zira böylece vakıf, kaza, doğal afet ve sağlık problemleri gibi çeşitli risklerden etkilenenlerin ihtiyaçlarını karşılayabilmektedir. Bu tür bir vakıf, İslam hukukunun toplum üyeleri arasında yardımlaşma ve dayanışmayı sağlama yönündeki hedefleriyle de bütünleşir.

²⁰⁶ Muhammed Sâlih Sultan, *el-Vakf el-Sıhhi Ru'ye Makâsidiyye Tatbikiyye* (Dubey: Muntedâ el-İktisâd el-İslami, Lidâ'irat eş-Şuûn el-İslamiyye ve'l-Amel el-Hayrî, 2017), s.14-19; el-Mısırî, *el-Evkaf Fıkhan ve İktisaden*, s.28-30.

²⁰⁷ Abdülmelik Ahmed es-Seyyid, *el-Dûru'l-İctimâ'î li'l-Vakf* (Cedde: El-Bank El-İslami li't-Tenmiyye, t.y.), s.282-292.

2.2.3. Vakfın Tekâfûl Sigortasıyla İlgili Temel Esasları ve Hükümleri

Tekâfûl sigortasının vakıf üzerinden anlaşılması bağlamında, vakıf akdinde tekâfûl sigortasının uygulanmasına ilişkin birkaç önemli husus ortaya çıkmaktadır. Bu hususlar, İslam hukuku ilkelerine göre sözleşmenin meşruiyetini ve geçerliliğini garanti altına almak amacıyla tekâfûl sigortasının vakıf modelinde oluşturulmasında kritik bir rol oynarlar.

2.2.3.1. Para Vakfının Meşruiyeti

Paranın vakfedilmesi konusunda İslam hukukçuları arasında görüş ayrılığı bulunmaktadır. Çünkü vakfedilen malın, sabit olması, yani varlığı korunarak faydalanılabilir olması gerekir. Para ise sabit olmadığı gibi değiştirilebilen ve dolaşımda olan bir varlıktır. Ancak İslam hukukçuları, bu sorunu, paranın aynı yerine mislini iade etme yoluyla çözmüşlerdir. Buna göre paranın mislinin vakfı, paranın kendisinin vakfı hükmündedir ve paranın mislinin varlığı, kendisinin varlığı anlamına gelir.²⁰⁸ Bu bağlamda, "istibdal" kuralından yararlanılmaktadır. Bu kural, ihtiyaç duyulduğunda vakıf malının başka mallarla değiştirilmesine imkân tanır. İstibdal sonucu elde edilen mal, asıl malın yerini aldığı gibi, vakfedilen paranın emsali de asıl paranın yerine geçmektedir. İmam Buhârî, Sahîh’inde menkul varlıkların vakfının caiz olduğundan söz eden bir başlık açmış ve bu konuya Zührî’nin paranın vakfına izin veren bir sözüyle başlamıştır. Bu da paranın vakfı konusunda Buhârî’nin görüşünün de caiz görmek şeklinde olduğunu göstermektedir. Zira kendisi şöyle buyurmuştur: “Zührî’ye bin dirhemi Allah yoluna adayarak onunla ticaret yapacak bir kölesine veren ve kazancını fakirlere ve akrabalara sadaka veren kişi hakkında, ‘Bu kişinin o bin dirhemden elde edilen kârdan yemesi helal olur mu? Kazancını fakirlere sadaka kılmamışsa ondan yemesi helal olur mu?’ diye soruldu. O da ‘Ondan yemesi helal olmaz.’ buyurdu.”²⁰⁹ Mâlikî²¹⁰ ve Osmanlı-Hanefî geleneğine hakim olan görüş bu şekildedir.²¹¹ Zira 16. yüzyıl Osmanlı şeyhülislamı Çivîzâde Muhyiddin Mehmed Efendi ile Ebussuud Efendi arasında, para vakfının meşruiyetine ilişkin yaşanan meşhur tartışmada, en nihayetinde kazanan taraf, bu vakfı meşru gören Ebussuud Efendi olmuştur.²¹² Osmanlı uygulamasında vakıf para her ne kadar daha çok muâmele-i şer’iyye yoluyla işletiliyor olsa da Hanefî mezhebinin kurucu metinlerde vakıf paraların işletimi

²⁰⁸ İbn Arfe’ d-Düsûkî, *Hâşiyetü’ d-Düsûkî ‘alâ’ş-Şerhi’ l-Kebîr*, c.4, s.77.

²⁰⁹ el-Buhârî, *Sahîhu’ l-Buhârî*, böl. Vasaya.

²¹⁰ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c.5, s.84.

²¹¹ İbn Abîdîn, *Hâşiyetü Reddi’ l-Muhtâr, ‘alâ’ d-Durri’ l-Muhtâr: Şerhu Tenwîrî’ l-Ebsâr*, c.4, s.363; İbnü’l Hümmam, *Fethü’ l-Kadir*, c.6, s.2017.

²¹² Kaşîf Hamdi Okur, “Para Vakıfları Bağlamında Osmanlı Hukuk Düzeni Ve Ebussuud Efendinin Hukuk Anlayışı Üzerine Bazı Değerlendirmeler” 4, sy 7-8 (2005): s.43-44.

yönünde önerilen yöntem mudârebedir. Bu yolla elde edilen kârın vakıf şartlarına göre mevkufun aleyhe sarf edilmesi öngörülür. Bu bağlamda, İmam Ebu Yusuf, vakıflarda ebedilik şartının bir istisnası olarak, Hz. Peygamber'in uygulamasına dayanarak silah ve savaş atlarının vakfedilebileceğini belirtmiştir.²¹³ Bu konuda Tehânevî şöyle demiştir: “Binek ve silah gibi menkul malların vakfının geçerli olduğunu belirten hadisler bulunmaktadır. Buna göre taşınabilir mallar kapsamına giren her şey buna dahil edilir. Dolayısıyla aslı vakfedilen ve meyvesinden yararlanılan her şey vakfedilebilir. Dirhem ve dinarların vakfedilmesi, bunların satılmamaları, hibe edilmemeleri, miras bırakılmamaları ve ticaret yoluyla işletilmesi anlamına gelir. Ticaret, bir nesnenin görüntüde yok edilmesi ve anlamının korunmasıdır. Bu, Allah yolunda vakfedilen bir atın, yaşlandığında ve savaşta kullanılamaz hale geldiğinde satılıp, yerine başka bir at alınmasına benzer.”²¹⁴ Aynı şekilde, İmam Muhammed de örfü esas alarak, vakıf konusu olabilecek menkul malların vakfedilmesini caiz görmüştür.²¹⁵ İmam Züfer ise paraların vakfını açıkça caiz gören Hanefî âlimidir. İbnü'l-Hümâm bu konuda şöyle demiştir: *“-Züfer'in talebelerinden olan- el-Ensârî'ye dirhemini, yemeğin veya ölçülebilen veya tartılabilen herhangi bir nesnenin vakfedilip vakfedilemeyeceği soruldu. O da bunların vakfedilebileceğini söyledi. Bunun caiz olup olmadığına dair kendisine sorulan soruya ise caiz oldukları yönünde cevap verdi. Ardından bunun nasıl yapılacağı soruldu. O da 'Paralar mudarebe yoluyla işletilir. Elde edilen gelir ise mevkufun aleyhe sadaka olarak verilir.' buyurdu.”*²¹⁶

Ebussuud Efendi'ye göre paranın vakıf olarak değerlendirilmesinde en sağlam temel, İmam Muhammed'in örfü esas alan görüşlerine dayandırılmalıdır. Züfer, paranın vakfını açıkça caiz görse de, vakıf işleminin bağlayıcı olmadığını ve vakfedenin tek taraflı iradesiyle bu işlemi sona erdirebileceğini kabul ettiğinden, sadece Züfer'in görüşüne dayandırmak, vakıf uygulamalarında bazı zorluklara yol açabilecektir.²¹⁷ Ebussuud Efendi'ye göre, para vakfının sıhhati ve bağlayıcılığı iki ayrı meselelerdir. Dolayısıyla, bir hâkimin her iki meselede farklı müçtehitlerin görüşlerine dayanarak hüküm vermesi mümkündür. Hâkim, vakıf yararını gözeterek bu tür uygulamalarda bulunabilir.²¹⁸

²¹³ Hamdi Okur, s.45.

²¹⁴ Zafer Ahmed et-Tehânevî, *İ'lâü's-Sünen*, ed. Hazim Kadi (Beyrut: Dâr el-Kütüb el-İlmiye, t.y.), c.13, s.165.

²¹⁵ Hamdi Okur, “Para Vakıfları Bağlamında Osmanlı Hukuk Düzeni Ve Ebussuud Efendinin Hukuk Anlayışı Üzerine Bazı Değerlendirmeler”, s.45.

²¹⁶ İbnü'l Hümâm, *Fethü'l-Kadir*, c.6, s.19.

²¹⁷ Hamdi Okur, “Para Vakıfları Bağlamında Osmanlı Hukuk Düzeni Ve Ebussuud Efendinin Hukuk Anlayışı Üzerine Bazı Değerlendirmeler”, s. 45-46.

²¹⁸ Hamdi Okur, s.49.

Yukarıda zikredilen delillerden çıkarılan sonuç, ticarete kullanılmak üzere bırakılması ve vakfedilen paradan mevkufun aleyhe hiçbir şey harcanmaması şartıyla paranın vakfının geçerli olduğu yönündedir. Zira para vakfında esas olan, mevkufun aleyhe vakıftan elde edilen kârdan ve vakfa yapılan bağışlardan harcama yapmaktır. Çünkü vakfa yapılan bağışlar vakıf haline gelmezler.

İslam hukuku açısından paranın vakfı meselesini anlamak için paranın tüketilmeden sürekli olarak faydalanılmak amacıyla vakfedilip edilmediğine bakılır. Eğer para kârı sadaka olarak dağıtılmak üzere mudarebe yoluyla vakfedilmişse, vakıf geçerli olur²¹⁹. Çünkü para, kendi başına belirli bir amaç için kullanılan bir mal değildir; belirli bir fiziksel varlık olarak önem taşımaz. Özü değil temsil ettiği değer önemlidir²²⁰. Bu şekilde paranın vakfedilmesinde, şeriatın vakıf ile amaçladığı malın aslının tutulması ve menfaatinin hayır yolunda harcanması hedefi gerçekleştirilmiş olur. İslam Fıkıh Akademisi'nin meseleye dair kararında da bu belirtilmiştir²²¹. Ayrıca yine bu karar kapsamında zikredildiği üzere nakit para maddi varlıklara yatırılır, örneğin vakıf sorumlusu tarafından bu para ile bir mülk satın alınır veya bir eşya üretilirse, bu varlık ve eşyalar nakit paranın yerine bir vakıf teşkil etmezler. Aksine caiz olan, yatırımın devamı adına bunların satılması ve vakfın nakit paranın aslı olarak kalmasıdır²²². Paranın tükenmesine yol açacak şekilde faydalanılması amacıyla vakfedilmesi halinde vakıf geçerli olmaz. Buna örnek olarak yiyecek, içecek veya işletme giderleri gibi amaçlarla harcanmak üzere bağışta bulunmak hali zikredilebilir. Zira vakfedilen malda aranan şartlardan biri de aslının sabit kalmasıdır. Dolayısıyla paranın bu gibi amaçlarla vakfedilmesi vakıf değil, sadaka olarak kabul edilir²²³. Malikîler, paranın borç verme veya yatırım amacıyla vakfedilmesini de caiz görmüşlerdir²²⁴. Bu, doğrudan vakıf yoluyla yapılabileceği gibi birden fazla kişinin bir vakıf fonunda birleşmesi veya nakit vakıf hisseleri çıkarılması yoluyla da yapılabilir. Tüm bu durumlarda elde edilen kâr mevkufun aleyhe aittir²²⁵. Buna göre nakit paranın vakfedilmesi yoluyla tekâfül sigortası fonu kurulmasında, sigortalıların yatırdığı paralar vakıf malı olarak toplanır. Ardından bu paralar, meşru hisseler, gayrimenkuller ve diğer finansal araçlar gibi İslami şeriata uygun çeşitli finansal varlıklara yatırılır. Yatırımlar, meşru

²¹⁹ İbnü'l Hümmam, *Fethü'l-Kadir*, c.6, s.217.

²²⁰ İbn Abîdîn, *Hâşiyetü Reddi'l-Muhtâr, 'alâ'd-Durri'l-Muhtâr: Şerhu Tenwîrî'l-Ebsâr*, c.3, s.374; *Faizsiz Finans Standartları*, blm. Vakf Standı.

²²¹ “Karârât ve Tevsiyât Devretih-Hamisa‘aşar”, 4. bs (Rabîtatü'l-‘Âlem-il-İslâmî, 2020), sy 140.

²²² “Karârât ve Tevsiyât Devretih-Hamisa‘aşar”, sy 140.

²²³ el-Mısırî, *el-Evkaf Fıkhan ve İktisaden*, s.45-46.

²²⁴ İbn Arfe'd-Düsûkî, *Hâşiyetü'd-Düsûkî 'alâ's-Şerhi'l-Kebîr*, c.4, s.77.

²²⁵ *Faizsiz Finans Standartları*, böl. Vakf Standardı, s.445.

ve sürdürülebilir finansal gelirler elde etmeyi amaçlar ve bu yatırımlardan elde edilen kâr, belirli oranlara göre katılımcılara dağıtılır. Bu kârlar, vakıf gelirlerinin bir parçası olarak kabul edilir ve bir kısmı katılımcıların maruz kalabileceği zararların tazmini için kullanılır. Bir kısmı da sigortanın kapsamının genişletilmesi ve vakfın genel faydasının artması amacıyla sermayeye eklenir.

2.2.3.2. Vakfedenin Vakıftan Yararlanması

Malını vakfeden kişi, genel bir hayır amacıyla vakıfta bulunmuş ya da kendisini de vakıftan istifade edecekler kapsamında zikretmişse vakfından istifade edebilir. Bu hususta esas olan, vakfedenin bir malı Müslümanlar için vakfetmesi halinde diğer Müslümanlar gibi kendisinin de bu vakıftan yararlanabilmesidir. Örneğin kişi vakfettiği camide namaz kılabilir veya vakfettiği kuyudan su içebilir. İbn Kudâme, bu hususta herhangi bir ihtilaf işitmediklerini söylemiştir²²⁶. Bahsedilen bu durumun en açık örneği, Osman b. Affan'ın (ra) vakfı olan Rûme Kuyusu'dur. Hz. Peygamber (sav) bu konuda, "Kim Rûme Kuyusu'nu satın alır ve kendi kovalarını Müslümanların kovalarıyla eşit kılar, onun için cennette ondan daha hayırlısı vardır."²²⁷ buyurmuştur. İmam Buhârî açıklık getirmek adına bu meseleyi iki başlık altında ele almıştır: Bunlardan ilki, "Vakfeden Vakfından Yararlanabilir mi?" başlığı altında, vakfın genel bir hayır amacı gütmesi halinde vakfedenin de herhangi bir şart aranmaksızın vakıftan istifade etmesinin cevazından söz eder. İkincisi ise "Bir Toprağı veya Kuyuyu Vakfedenin Müslümanların Bundan Faydalandığı Kadar Kendisinin de Faydalanmasını Şart Koşması" başlığı altında, faydalanmanın şart koşulmasını cevazı konusunu ele alır²²⁸. Hanefî²²⁹ ve Hanbelîler²³⁰ bu temele dayanarak vakfedenin hayatı boyunca vakfından yararlanmayı şart koşmasını, ölümünden sonra ise fakirlere bırakmasını caiz görmüşlerdir. Söz konusu meselenin problemli yönü vakfın temel bir ilkesinden kaynaklanmaktadır. Zira bu ilke, vakfedenin malını vakıf, sadaka veya hibe olarak verdiği anda, bu mal üzerindeki haklarını yitireceğini ve vakfın bağlayıcı hale gelmesinden sonra geri alınmasının caiz olmadığını ifade eder. Dolayısıyla da vakfedenin vakfından nasıl yararlanacağı sorusunu gündeme getirir. Neticede vakıf, mülkiyetin devri anlamına gelir ve bir kişinin kendisine mülk devretmesi mümkün değildir. Çünkü bu, sahip olunan bir malın yeniden elde edilmesi anlamına gelen imkânsız bir durumdur. Ancak İmam Ebû Yusuf, vakfi köle azat etmeye benzeterek vakfedenin vakfından yararlanmasının caiz

²²⁶ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c.3, s.352.

²²⁷ Ebu Abdurrahman Ahmed Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ* (Müessesesi el-Risâle, t.y.), böl. İhbâs, 2326.

²²⁸ el-Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî*, böl. Vasaya.

²²⁹ *el-Fetâvâ el-Hindiye*, c.2, s.398.

²³⁰ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c.6, s.193.

olduğu çıkarımında bulunmuştur. Bu ise vakfedilen malın mülkiyetinin devredilememesinden kaynaklanmaktadır. Zira vakfedilen mal sahibinin mülkiyetinden çıkar ve Allah'ın mülkü hükmü kazanır. Hanefî mezhebinde kabul edilen görüş budur²³¹. Vakıf modelini esas alan tekâfûl sigortası sisteminde ise sigortalılar vakıf olarak kabul edilen primleri öderler ve bu paralar, İslam şeriatına uygun çeşitli finansal varlıklara yatırılır. Bu varlıklar, finansal getiri sağlamak adına profesyonel bir şekilde yönetilir ve elde edilen kâr belirlenen oranlara göre katılımcılara dağıtılır. Ayrıca herhangi bir zarar veya kayıp halinde tazminatları karşılamak üzere kullanılır. Bu, önceden belirlenmiş şart ve kurallara uygun bir şekilde gerçekleştirilir.

2.2.3.3. Vakfa Yapılan Bağışlar Vakıf Değil, Vakfa Ait Mal Hükmündedir

Vakfa bağışlanan para ve mülkler, bizzat vakıf sayılmaksızın vakfin mülkiyetine girer. Bu durumda, bağışçı söz konusu malın mülkiyetini vakfa devretmiş olur. Bağışlanan bu fonlar ve diğer varlıklar, bağışçının belirlediği şartlara veya vakfin amaç ve kurallarına uygun bir şekilde kullanılır. Bağışlanan paranın aslının korunması zorunlu değildir. Bunun yerine söz konusu bağışlar, vakfin belirli amaçlarını gerçekleştirmeye katkıda bulunacak şekilde yatırılabilir veya kullanılabilir²³². Vakıf modelini esas alan tekâfûl sigortası bağlamında, sigortalıların prim ödemeleri, vakfa tahsis edilen fonları güçlendiren bağışlar olarak değerlendirilebilir. Zira bu durumda sigorta ortakları, İslami ilkelere göre yönetilen tekâfûl fonunu oluşturmak üzere prim ödemektedir. Bu fon, gayrimenkul, hisse senedi ve diğer yatırım araçları gibi şeriata uygun finansal varlıklara yatırılır. Böylece üyelerin olası kayıplarını tazmin etmeye veya vakıf koşulları kapsamındaki durumlarda üyelere destek sağlamaya katkıda bulunacak getiriler elde etmek hedeflenir. Prim olarak ödenen para, vakfin mülklerinin bir parçası haline gelir ve bu para çeşitli yatırımlarda kullanılabileceği gibi genel faydayı artıracak ve vakfin hedeflerini gerçekleştirecek şekilde belirli yollarla da tüketilebilir. Bu yatırımlardan elde edilen kâr, belirli şartlara göre dağıtılır. Bu kârın bir kısmı kayıp halinde üyeleri tazmin etmek için, diğer bir kısmı ise vakfin sürdürülebilirliğini ve büyümesini sağlamak üzere vakfin varlıklarını artırmak amacıyla tahsis edilebilir.

2.2.3.4. Vakfin Ebedi Bir Amaca Yönelik Olmasının Gerekliliği

Vakfin temel ilkesi, fakirler ve düşkünler gibi nihai olarak ebedi bir amaca yönelik olmasıdır. Bu konuda İslam hukukçuları arasında görüş birliği bulunmaktadır. İbn Kudâme

²³¹ Bkz; Şemseddin Muhammed İbn Kayyim el-Cevziyye, *İlâmü'l-Muvakki'în 'an Rabbü'l-Âlemîn*, ed. Meşhûr Selmân (Dammam: Dâr İbnü'l-Cevzî, 2001), c.5, s.355.

²³² *el-Fetâvâ el-Hindiye*, c.2, s.460.

başlangıcı ve sonu belli olan, kesintisiz bir amaçla kurulan vakfın geçerliliği hususunda ihtilaf bulunmadığını belirtmiştir. Düşkûnlere veya genellikle ortadan kalkmaları mümkün olmayan bir taifeye vakıfta bulunmak buna örnek olarak zikredilebilir. Vakfın sonu belli değilse yani genel olarak sona ermesi mümkün olabilen bir topluluğa vakıfta bulunulmuş ve sonrasında ebedi bir cihet tayin edilmemişse, vakıf yine geçerlidir. Bu durumda vakıf, vakıf kurucusu bunu ifade etmiş olmasa da fukara gibi kesintisiz bir amaca yönlendirilir.²³³ Bu, Ebû Yusuf'un görüşüdür²³⁴. Böylece vakfın varsayılan temel gayesinin sosyal hizmet olduğu da anlaşılmış olur. Vakıf modelini esas alan tekâfûl sigortası sözleşmesi bağlamında, ebedilik ilkesinin korunması ve fonun sigortalıların ve katılımcıların ihtiyaçlarını mümkün olan en üst düzeyde karşılayabilmesi gerekmektedir. Sağlanan sigorta hizmetlerinin sürdürülebilirliği ancak böyle muhafaza edilir.

Bu bölümde vakfın tekâfûl sigortasıyla ilgili esasları İslam hukuku açısından analiz edilmiştir. Bu ilke ve esaslar, vakıf modelini esas alan bir tekâfûl sigortası inşa etme hususunda köprü hükmünde olacağı gibi hibe ve teberru gibi diğer modellere bir alternatif olarak tekâfûl sigortacılığında vakıf modelinin anlaşılması ve tercih edilmesinde bir anahtar işlevi görecektir. Araştırmamızın bir sonraki bölümü olan üçüncü bölümde sigorta fonu ile ilgili hükümler ve bu modelin nasıl uygulanacağı açıklanacak ve İslam ekonomisi ilkelerine göre bu sistemin teorik ve pratik olarak nasıl gerçekleştirileceği konusunda daha geniş bir bakış açısı sunulacaktır.

---

²³³ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c.6, s.214.

²³⁴ ez-Zerkâ, *Ahkamü'l-Evkaf*, s. 48-54.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İSLAM İKTİSADI AÇISINDAN VAKIF MODELLİ TEKÂFÜL

SİGORTASININ KURULUŞU

Bu bölümde, İslam iktisadının temel ilkeleri doğrultusunda vakıf modeline dayalı tekâfûl sigortasının nasıl kurulduğu ve uygulandığı ele alınacaktır. İlk olarak, tekâfûl sigortası modelleri sunulacak ve bu modellerin fıkhi tanımları, İslam hukukçularının görüşleri doğrultusunda analiz edilecektir. Ardından vakıf modeline dayalı tekâfûl sigortasının, diğer modellere alternatif olarak nasıl yapılandırılacağı ele alınacaktır. Ayrıca, Vakıf modeline dayalı Tekâfûl sigortası fonunun hükümleri açıklanacak; fonun tüzel kişiliği, fon yönetimi, fon kaynakları, fon giderleri, fon fazlası, fon açığı, fonun sona erdirilmesi ve tasfiyesi gibi hususlar detaylı olarak açıklanacaktır. Son olarak, vakıf modeli tekâfûl sigortasının en ideal modelini ortaya koyabilmek amacıyla, Güney Afrika ve Pakistan'daki vakıf modeline dayalı tekâfûl sigortası uygulamaları incelenecek ve İslam iktisadı ilkeleri doğrultusunda değerlendirilecektir.

3.1. Vakıf Modelini Esas Alan Tekâfûl Sigortası Kuruluşu ve Uygulaması

3.1.1. Tekâfûl Sigortası Sözleşmeleri

Tekâfûl sigortasının İslam hukukuna göre düzenlenmesi konusunda araştırmacılar, yalnızca fon ve sigortalılar arasındaki sözleşme ilişkisini incelemekle yetinmektedirler. Bu ise hem hissedarlar hem de şirket ve fon arasındaki sözleşmeye dayalı ilişkilerin, hukukçular tarafından İslam hukuku ilkelerine uygun olduğu noktasında görüş birliğine varılmış hukuki bir tanıma sahip olmasından kaynaklanır. Dolayısıyla öncelikle, çeşitli taraflar arasındaki ilişkileri düzenleyen dört temel sözleşmeye dayanan tekâfûl sigortasına bütüncül bir şekilde bakmak gerekir. Bu sözleşmeler şunlardır:

- **Şirket veya Ortaklık Sözleşmesi**

Bu sözleşme, sigortacılık faaliyetlerine yönelik özel amaçlı bir anonim şirket olarak kurulan şirketin kuruluşuna katkıda bulunanların birbirleriyle ilişkilerini düzenlemektedir. Şirket, sigortacılık faaliyetlerini idare etmek adına hissedarlardan ve sigortalılardan fon toplar. Fonlar sigorta yükümlülüklerini karşılamaya tahsis edilmediğinden şirketin bizzat tazminat ödeme zorunluluğu bulunmamaktadır. Bunu yerine tekâfûl fonu tüm sigorta yükümlülüklerini üstlenmiştir ve sigortalanan malın başına herhangi bir hasar ya da kaza gelmesi durumunda, sigortalıya tazminat ödemek tekâfûl fonunun sorumluluğundadır. Şirket ise kendi masraflarını özel hesabından karşılamakta ve şirket tarafından toplanan fonların bir kısmı işletme ve idare maliyetlerini karşılamak üzere tahsis edilmektedir. Şirket fonlarının yatırımlarından elde edilen kâr ise şirketin kendisine aittir.²³⁵

---

²³⁵ Kara Dağı, *Et-Tâminü'l-İslami*, s.171-173.

- **Ücretli veya Ücretsiz Vekâlet Sözleşmesi**

Bu sözleşme, şirket ve sigorta fonu arasındaki ilişkiyi yönetim açısından düzenlemektedir. Bu durumda şirket, tüm sigorta işlemlerinde sigorta fonunun vekili konumunda olur. Bu işlemlere, sözleşme ve belgelerin düzenlenmesi, primlerin teslim alınması, sigorta ve tazminat tutarlarının ödenmesi, borçlanma ve reasürans, indirimler ve davalarla ilgili tüm idari konular dahildir. Çünkü şirket, sigortacılıkla ilgili tüm konularda mutlak vekildir. Şirket, vekâlet ücretini sigorta priminden düşer ve geriye kalan parayı iki farklı fona yatırır: Bunlar, tazminat ödeme amaçlı risk fonu ve yatırım yapmak ve varlıkların artırılması için kullanılan tasarruf fonudur. Havuzda para kalması durumunda bu fazlalık katılımcılara dağıtılır ve şirket hiçbir sebeple bundan pay alamaz.²³⁶

- **Mudarebe Sözleşmesi**

Bu sözleşme, şirket ile sigorta fonunda biriken ve yatırıma dönüştürülebilecek nitelikte olan fonlar arasındaki ilişkiyi düzenlemektedir. Mudarebe sözleşmesi kurumsal sözleşmelerin bir kolu olarak kabul edilir ve şirket sözleşmesi bu sözleşmeden daha kapsamlıdır.²³⁷ Bu sözleşmeye göre şirket *mudarib* (işletmeci), sigorta fonu ise *rabbu'l-mal* (sermaye sağlayıcı) konumundadır. Mudarebe sözleşmesinin geçerli olabilmesi için elde edilen kârın, belirli bir yüzdeye göre *mudarib* ile *rabbu'l-mal* arasında dağıtılması gerekir. Bu yüzdenin sabit bir miktar veya sermayenin bir kısmı şeklinde olması doğru değildir. Bunun yerine elde edilen kâr üzerinden belirlenmiş bir yüzde olmalıdır.²³⁸

Tekâfûl sigortası kapsamında bu üç sözleşme (şirket, vekâlet ve mudarebe sözleşmeleri), İslam hukukunun şart ve hükümlerine bağlı kalındığı takdirde hukukçular arasında hakkında görüş birliğine varılmış bir alan olarak kabul edilir. Sigortalılarla fon arasındaki ilişkiyi düzenleyen sözleşmenin düzenlenmesi konusunda ise hukukçular farklı görüşlere sahiptir ve İslam hukukunun ilkelerine uygun belirli bir formül üzerinde görüş birliğine varamamışlardır. Tezimizin konusunu teşkil eden araştırmayı yönlendiren de bu görüş ayrılığıdır. Bu konu aşağıdaki başlıklarda ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

---

²³⁶ Bkz; “Karârât ve Tevsiyât Devretih-il hadiye ve İşrun”, içinde *Karârât ve Tevsiyât-ı Mecma’i’l-Fıkhî’l-İslâmî’l-Dövlî*, 4. bs (Rabitatü’l-‘Âlem-il-İslâmî, 2020), md. 6; *Faizsiz Finans Standartları*, böl. Tekafül Standardı.

²³⁷ *el-Mevsûatü’l-fikhiyye el-Kuveytiyye*, c.38, s.37-38.

²³⁸ *el-Kâsânî ve Mu’avid, Bedâi’u’s-Sanâi’ fi Tertibi’s-Şerâi’*, c.7, s.87.

- **Sigortalılar ve Sigorta Fonu Arasındaki İlişkiyi Düzenleyen Sözleşme**

Tekâfûl sigortası uygulamalarının yaygınlaşmasına ve şer'i kurumların bunların caizliği hususunda mutabakata varmalarına rağmen hukukçular, sigortalı ve sigorta fonu arasındaki ilişkiyi düzenleyen sözleşmenin hukuki teorisi hakkında tam bir fikir birliğine varamamışlardır. Aslında, bugüne dek süregelen bu anlaşmazlık, birbiriyle yakından ilişkili üç ana konu etrafında dönmektedir. Bu konular şu şekilde özetlenebilir:

1. Sigortalı tarafından sigorta priminin sigorta fonuna teberruu. Bu konudaki ihtilafın temelinde, bu teberruun hukuki açıdan nasıl sınıflandırılacağı ve teberruun nasıl taahhüt vasfı kazandığı hususları yer almaktadır.
2. Üzerinde anlaşmaya varılan koşullar yerine getirildiği takdirde sigorta fonundan hak sahibi sigortalılara tazminat ödenmesi. Sigortalı tarafından ödenen primin teberru olarak kabul edilmesi, sigortalının tazminat almaya nasıl hak kazandığı ve bu ödemenin hukuki niteliğinin ne olduğu sorularını karşımıza çıkarmaktadır.
3. Sigorta fonunda kalan fazlalığın tamamının veya bir kısmının sigortalılara dağıtılması. Burada da benzer bir durum söz konusudur. Zira ödenen primin teberru olarak kabul edilmesi, fazlalığın nasıl geri dağıtılacağı ve bu işlemin hukuki niteliğinin ne olduğu sorularını gündeme getirmektedir.²³⁹

Sigortalı ile sigorta fonu arasındaki ilişkinin düzenlenmesine ilişkin bu sorular, İslam hukukçuları arasında büyük görüş ayrılıklarına yol açmıştır. Her mesele, sağlam bir fıkhi temele uyarlanmak adına çeşitli şekillerde ele alınmıştır. Bu görüş ayrılığı, farklı İslam hukuku ekolleri ve çeşitli şer'i perspektiflere dayanan anlayış ve yorum farklılıklarını yansıtan bir niteliktedir. Bu nedenle, bahsedilen konular hakkındaki bir araştırma, çeşitli fıkhi görüşlere müracaat edilmesinin yanı sıra hem fıkhi metinlerin hem de çeşitli şer'i delillerin derinlemesine ve kapsamlı bir şekilde incelenmesini gerektirmektedir. Bu araştırma kapsamında göreceğimiz üzere hukukçular, İslam hukukunun esaslarına uygun olarak tekâfûl sigortası için dört fıkhi model ortaya koymuşlardır. Her model, İslam hukukçuları tarafından benimsenen fıkhi mezhebe göre diğer modellerden ayrılmaktadır. Bu çalışmada tüm bu modeller detaylı bir şekilde incelenecek ve ardından diğer modellerin yol açtığı sorunların ötesine geçen kapsamlı bir çözüm sağlaması beklenen vakıf modeli beşinci bir model olarak sunulacaktır.

---

²³⁹ Bkz; Muhammed Takî Osmanî, “Ta’sîl et-ta’min et tekâfûlî ’ala Asâs el-Vakf ve’l-Hâce ed-Dâ’îye İleyh”, içinde *Buhûs fî Qadâya Fıkhiyyâ Muâsıra*, 3. bs (Dimâşk: Dâr el-Kalem, 2017), c.2, s.189-90.

3.1.1.1. Tekâfûl Sigortasının Mudarebe Modeline Göre Düzenlenmesi

Mudarebeyi esas alan tekâfûl sigortası modeli, mudarib ve rabbu'l-malın varlığını gerektiren fıkhi mudarebe modeline dayanmaktadır. Bu model, varsa kârın iki taraf arasında paylaşılması ve meydana gelmesi halinde zararın rabbu'l-mal tarafından üstlenilmesi esasına dayanır. Ayrıca bu modelde yanlış bir davranışta veya ihmalkârlıkta bulunmadığı sürece mudarib, belirli bir kâr yüzdesi veya sermayeyi garanti etmek zorunda değildir.²⁴⁰ Mudarebe esaslı tekâfûl sigortası modelinde sigortalılar, mudarib sıfatına sahip tekâfûl şirketi ile mudarebe sözleşmesi yapan rabbu'l-mal olarak kabul edilirler. Tekâfûl şirketi tarafından tazminat ödeme amaçlı risk fonu ve yatırım fonu şeklindeki iki fona yatırılan sigorta primleri, mudarebe fonu olarak kullanılır. Sigorta risklerinin karşılanması adına katkı payları hesaplandıktan sonra elde edilen kârın tamamının veya bir kısmının zarar görenler lehine teberruu esasına dayanarak dağıtımı yapılır. Mali yıl sonunda havuzda kalan yatırım kârları ise şirket tarafından anlaşılan oranlara göre dağıtılır.²⁴¹

Bu sistemde sigortalıyı fonla ilişkilendiren sözleşme niteliği, sigortalının aynı anda hem yatırımcı hem de bağışçı olduğu iki sözleşmenin birleşimi gibi görünmektedir. Üstelik bu modeli uygulayanlar, her iki tarafın hak ve ödevlerinin anlaşılması için dikkate alınması gereken sözleşmeye dayalı düzenlemeyi açıklığa kavuşturabilmiş değildirler. Bu da süreci, tek bir sözleşme kapsamında biri mudarebeye, diğeri ise teberrua dayanan iki ayrı sözleşmeye benzetmektedir.²⁴²

Ayrıca bu modelde sigorta fazlasının şirketin mali tablolarında dağıtılabılır bir kâr olarak ele alınması, sigorta fazlasının kâr olarak kabul edilmesi halinde paylaşılmasının caiz olmaması gibi bir hukuki sorunu da beraberinde getirir. Zira mali yıl içerisinde ödenen tazminatlar sonucunda sermaye azalmaktadır. Hukuken sermayeyi aşan her fazlalık kâr olarak bilinmektedir. Bu da sigorta fazlasının dağıtılması konusunu zorlaştırır.²⁴³ Öte yandan tekâfûl sigortası, sigortaya konu olan riskin ortaya çıkması halinde şirket tazminat taahhüt etmedikçe sigorta sayılmaz. Buradaki hukuki sorun, mudarebe yoluyla sermayenin garanti altına alınmasının caiz olmaması ve tazminat yükümlülüğünün mudarebe sözleşmesinin hukuki

²⁴⁰ el-Kâsânî ve Mu'avid, *Bedâi'u's-Sanâi' fi Tertibi's-Şerâi'*, c.7, s.87.

²⁴¹ Nevâl Bu Neşâdeh, "el-İtâr el-Mu'assesatî li-Şerikât el-Muḍârabah et-Tekâfuliyyah", *Mecellet el- 'Ülum el-İktisadiyyeh ve 'Ülum et-Teyisir*, 2014, s. 61-70.

²⁴² Yusuf Sevâlihi ve Gâliye Bûḥdah, "İşkalat Nemâzîj et-ta'min et-tekâfûli ve eseruhu fi el-Fâ'id el-Ta'mini" 17, sy 34 (2013): s.107.

²⁴³ Sevâlihi ve Bûḥdah, s.107.

şartlarına aykırı bir teminat türü olarak değerlendirilmesinden kaynaklanmaktadır.²⁴⁴ Ayrıca bu modelde şirket, mali açık oluşması durumunda, tekâfûl sigortası fonuna *Karz-ı hasen* sağlar. Ancak mudarebe sözleşmesinde risk ve kayıpların rabbu'l-mal tarafından üstlenilmesi beklenir. Bu durumda iyi kredi sağlamak dolaylı bir sermaye garantisi olarak değerlendirilebilir. Bu da İslam hukukundaki mudarebe kurallarına aykırıdır.²⁴⁵

Yukarıda sözü edilen hususlar, mudarebe modeline göre tekâfûl sigortası uygulamasının, sözleşmenin niteliği, sigorta fazla ve açığının ele alınması ve tazminat ödeme yükümlülüğü ile ilgili çeşitli sorunlarla karşı karşıya olduğunu açıkça gösterir. Tüm bu hususlar, İslam hukuku hükümlerine uygun olarak mudarebe esasına dayalı tekâfûl sigortası oluşturulmasını zorlaştırmaktadır.

3.1.1.2. Tekâfûl Sigortasının Münâhede Esasına Göre Düzenlenmesi

“Münâhede” kelimesi, “ortakların harcamalar konusunda bir araya gelmeleri”²⁴⁶ demektir. Hukuki terminolojide ise bu kelime, “yolculuk esnasında ortakların her birinin yolculuk masrafları için bir miktar para çıkarması, bunu kendileri adına harcama yapan kişiye vermesi ve ardından hepsinin birlikte yemesi” anlamında kullanılmaktadır.²⁴⁷ Münâhede kavramı, tekâfûl sigortası meselesine benzer bir mesele olması ve bu benzerliğin İslam hukukçularının belirli bir ölçüde tekâfûl sigortası sözleşmesinin meşruiyetini ispatlamasına olanak tanınması sebebiyle ilk bölümde de zikredilmiştir. Üstelik Fetva ve Araştırma Avrupa Meclisi, münâhede modelini benimsemiş ve teberru ilkesine bağlı kalmak kaydıyla tekâfûl sigortasının inşası ve uygulamasında bir temel olarak kabul etmiştir.²⁴⁸ Tekâfûl sigortasının münâhede esasına dayandırılmasında temel fikir, her ikisinin de bir grup insan arasındaki iş birliği ve dayanışmanın bir formu olarak kabul edilmesidir. Zira seyahat eden bir grup insandan uzman bir şirket aracılığıyla düzenli ve organize bir hesaba geçiş esnasında uygulamanın gelişmesi dışında, tekâfûl sigortası ve münâhede uygulamaları arasında temelde bir fark bulunmamaktadır.²⁴⁹ Bunlara ek olarak tekâfûl sigortası sözleşmesi, Eş'ârîlerin eyleminden söz eden hadis bağlamında, bu kimselerin eylemlerinin mülkiyet değil ibâhâ yoluyla gerçekleştiği belirtilerek münâhede temeline dayandırılmaktadır.²⁵⁰ Zira bu durum, sigorta fonunun tazminat

²⁴⁴ Sevâlihi ve Bûhdah, s.108.

²⁴⁵ Sevâlihi ve Bûhdah, s.108.

²⁴⁶ el-Füyumi, *el-Misbah el-Münir*, c.2, s.720.

²⁴⁷ İbn Hacer el-‘Askalânî, *Fethü'l-Bârf*, c.5, s.128; el-Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, c.1 s.453.

²⁴⁸ Abdullah el-cüdeyi', ed., *Karârât ve Fetâvâ el-Meclis el-Ûrûbi li'l-İftâ' ve'l-Bühûs*, 2018, md. n.75, s. 137.

²⁴⁹ Kara Dağı, *Et-Tâminü'l-İslami*, s. 275.

²⁵⁰ Bedreddin el-Aynî, *Umdetü'l-Kâri şerhi Sahîhi'l-Buhâri* (Beyrut: Dâr el-Fikr, t.y.), c.19, s.362.

ödeme gibi bir yükümlülük üstlenmesini gerektirmez. Bu da sigortalıların sigorta fonuna ödedikleri primlerin tazminat olarak kendilerine geri ödenmesinin ibâhâ ilkesine dayandığı anlamına gelir. Aksi takdirde fonun böyle bir yükümlülük üstlenmesi, işlemi ivazlı hale getirecektir.²⁵¹

Aslında münâhedenin delil olarak öne sürülmesi, yalnızca tekâfûl sigortasının çıkış noktasının meşruiyetini ve fikrinin İslam hukuku esaslarına göre geçerliliğini ispat etmekte kullanılabilir. Sigortalılarla tekâfûl sigortası fonu arasındaki ilişkiyi düzenlemek amacıyla uyarlanması ise şu temel farklılıklar sebebiyle sağlam bir hukuki temelde geçerli değildir:

1. Münâhede ortaklar, gerektiğinde toplanan maldan pay almaları koşuluyla harcama yapmaktadır. Bu da katılımcılar arasında karşılıklı bir taahhüt olarak kabul edilir ve ilişkiyi ivazlı bir sözleşmeye dönüştürür ki bu, ibâhâ tanımını geçersiz kılan bir durumdur. Ancak münâhede sözleşmesinin amacının ticari kazanç değil de iyilik yapmak olduğu dikkate alındığında, en yakın tanımın teberru sözleşmesi olduğu söylenebilir. O halde münâhede sözleşmesi, karşılıklı bir yükümlülüktür. Dolayısıyla ivaz şartıyla hibeye benzetilmektedir. Bu da onu teberru esasına dayalı tekâfûl sigortası tanımına benzetmektedir.²⁵² Taşıdığı önem nedeniyle bu düzenleme ileride açıklanacaktır. Ayrıca hukuki açıdan münâhede, İbn Hacer'in de belirttiği gibi ivazı meçhul bir hibe olarak kabul edilir.²⁵³

2. Tekâfûl sigortasının münâhede aracılığıyla ibâhâ esasına dayandırılması, sigorta fonunda toplanan katkı paylarını sigortalıların malı haline getirmektedir. Çünkü bunlar, mülkiyetin devri amacıyla değil ibâhâ amacıyla verilmiştir. Bu da söz konusu katılım paylarının, zekât ve miras hükümlerine tabi olmasını gerektirir. Bu, karmaşık sigorta sözleşmelerinin uygulanmasını zorlaştırır. Oysa münâhedenin farklı hukuki hükümlere tabi olmayan basit işlerde uygulandığını görürüz.

3. Münâhedenin doğasını incelediğimizde, Buhârî'nin de tanımladığı gibi bu sözleşmenin, mülk şirketi türü şirketlere benzediğini görürüz.²⁵⁴ Buhârî bu meseleden “Yiyeceklerde, Münâhede ve Ticaret Mallarında Ortaklık; Hacim veya Tartı ile Ölçülen Şeylerin Kapla veya Avuç Avuç Bölüşülmesi; Müslümanlar, Münâhede Konusunda Bir Sakınca Görmemeleri; Aynı Şekilde Altın ve Gümüşün Kapla Bölüşülmesi ve Hurma Tanelerinin Karıştırılması” başlığı altında söz

²⁵¹ Abdulazim abu zeyd, “el-Bina’ el-Şer’i el-eslem lit-Ta’mîn el-İslami”, 2011, s.17.

²⁵² Kara Dağı, *Et-Tâminü'l-İslami*, s.220-221.

²⁵³ İbn Hacer el-‘Askalânî, *Fethü'l-Bârî*, c.6, s.55.

²⁵⁴ Muhammed Beltaci, *Ükud et-T’amin min vijhat el-Fıkh el-İslami*, 1. bs (Kahire: Dâr es-Selam, 2008), s. 147.

etmiştir.²⁵⁵ Buhârî'nin bu ortaklıkta eşitlik ve adaletin önemini vurguladığı, ardından da yalnızca gıda ile ilgili olarak küçük farklılıkların göz ardı edilebileceğini belirttiği görülmektedir. Ancak bu göz ardı etme, diğerlerinin haklarına zarar vermeyecek şekilde örf sınırları içinde kalmalıdır. Buna karşılık tekâfûl sigortası, belirli olmayan tazminatlar ve net olmayan risklerle ilgilenir. Bu da insanlarda haksızlık ve belirsizlik endişesi yaratır. Bu nedenle tekâfûl sigortasının, münâhede ile kıyaslanması mümkün değildir. Üstelik münâhede, kâr amacı gütmeyen ve ortak ihtiyaçları karşılamak üzere iş birliği yapmayı hedefleyen bir “mülk şirketi” türü olarak kabul edilmektedir. Ayrıca münâhede ortaklığı, basit ve bilindik konularda geçerlidir ve örfî ve sözlü izne dayalıdır. Bu ortaklıkta her bir ortak, diğerinin ortak paydadaki payına göre yabancı hükmündedir. Bu sebeple hiçbir ortağın diğerlerinin izni olmadan tasarruf etme ve yararlanma hakkı yoktur. Tekâfûl sigortası ise tüm tarafların hak ve yükümlülüklerinin ayrıntılı olarak belirtildiği yasal sözleşmelere dayanmaktadır. Bu da tekâfûl sigortası ile münâhede ve uygulamaları arasındaki büyük farkı ortaya koyar.²⁵⁶

4. Tekâfûl sigortasının hukuki tanımında münâhedenin delil olarak kullanılması oldukça zorlama bir yaklaşımdır. Zira Eş'ârilerin eyleminden söz eden hadiste, taraflar arasındaki para ilişkisi değil, bu insanların aynı kabileden olmaları sebebiyle aralarındaki diğergâmlık temel alınarak münâhede inşa edilmiştir. Ayrıca bu anlaşmada tazminat almak karşılığında herhangi bir kimseden bir şey talep edilmemektedir. Öte yandan tekâfûl sigortası sözleşmesinin her iki tarafa da prim, tazminat ve fazlalık ödeme zorunluluğu getirdiğini görürüz ve bu konuların her biri yargıya konu olabilir. Dolayısıyla tekâfûl sigortasını, münâhede, âkile sistemi, muvâlât sözleşmesi veya Ebû Ubeyde b. Cerrah ordusunun savaşta dayanışması gibi kavramlar üzerinden tanımlamak mümkün değildir. Çünkü tüm bu sözleşmeler, insanların sahip oldukları erzakın dağıtılmasıyla gösterilen fedakarlığın bir tezahüründen ve İslam toplumunun ihtiyaç anında dayanışmasına dair parlak bir örnekten başka bir şey değildir. Bu bağlamda da yalnızca iyiliği teşvik etmek, Müslümanları bir cemaat olarak birleşmeye davet ve cemaatin çıkarlarını bireylerin çıkarlarının üstünde tutmak gibi konularda delil olarak kullanılabilir.²⁵⁷ Dolayısıyla münâhede, tekâfûl sigortası sözleşmesinin meşruluğunun tespitinde bir delil teşkil etse de sigorta modelinin münâhedeye dayandırılması mümkün değildir. Örneğin İmam Ahmed b. Hanbel, “Kendini yemekten alıkoyan mı daha faziletlidir yoksa başkalarına eşlik eden mi?” şeklindeki soruya, yemek pişirme gibi günlük işlerde iş birliği yapmayı kolaylaştırması

²⁵⁵ el-Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî*, böl. Şerike.

²⁵⁶ es-Sadık El-Garyâni, “et-T'amin et-Ta'avuni el-Fâ'id ve et-Tasfiye”, 2010, s.7; Ali El-hafif, *eş-Şerikat Fi el-Fıkh el-İslami* (Kahire: Dâr el-Fıkr el-Arabi, t.y.), s.10.

²⁵⁷ Yusuf eş-Şübeyli, “et-T'amin et-Tekafüli min Hilal el-vakf”, 2009, s.15-16.

sebebiyle eşlik etmenin daha faziletli olduğu yönünde cevap vermiş ve salih kimselerin birbirleriyle münâhede içinde bulunduklarına işaret etmiştir.²⁵⁸ Bu analiz, münâhedenin mali işlemler değil, İslam ahlakı içerisinde sınıflandırıldığını göstermektedir. O halde tekâfûl sigortası modellerinin geçerli hukuki hükümlere göre hassas bir şekilde oluşturulmasında münâhede temel alınamaz.

3.1.1.3. Tekâfûl Sigortasının İvaz Şartıyla Hibe veya Hibetu's-Sevâb Esasına Göre Düzenlenmesi

Tekâfûl sigortası modelinin ivaz şartıyla hibe esasına göre düzenlenmesi, sigortalının sigorta fonuna ödediği tutarın hibe sayılması anlamına gelir. Bu sistemde sigorta fonu, üzerinde anlaşılan koşullar yerine getirildiğinde sigortalıya sigorta tutarını tazmin eder. Ayrıca fon, sigorta fazlasının bir kısmını da sigortalıya iade etmek durumundadır.²⁵⁹ Ancak bu model, hukukçuların kendi aralarında görüş birliğine vardıkları bir model değildir. Hanefîlere göre bu durumda akit başlangıçta hibe, sonunda ise satış hükmündedir. Dolayısıyla da teberru akdi olarak kabul edilemez. Bilakis başta garar ve faiz yasağı olmak üzere satışın tüm hükümleri bu sözleşme hakkında da geçerlidir. İmam Neseî şöyle demiştir: “İvaz şartıyla hibe, başlangıçta hibe hükmündedir ve iki tarafın da ivazı teslim etmesini gerektirir. Sonuç olarak da bir satışa dönüşür. Bu nedenle kusur durumunda iade edilebilir, görme muhayyerliği vardır, şufa hakkıyla alınabilir ve ortaklığın geçersiz olmasıyla iptal edilir.”²⁶⁰ Öte yandan Mâlikîler²⁶¹, Şâfiîler²⁶², Hanbelîler²⁶³ ve Hanefî mezhebinden Züfer²⁶⁴ ivaz şartıyla hibenin başlangıcı ve sonu itibarıyla satış hükmünde olacağını belirtmiştir. Zira ivaz şartıyla hibe, bir satış sözleşmesi halini almakta ve ivazın belirli olması gerekmektedir. El-Hattâb, bu hususta “Hibe mukabilinde ivaz söz konusu olduğunda, bu bir tür ivazlı sözleşme olduğundan taahhüt edilen nesnenin belirli olması ve garardan uzak bulunması gerekir.” buyurmuştur.²⁶⁵ Bununla birlikte, Mâlikîler, ivaz şartıyla yapılan hibede ivazın ve sürenin belirsizliğini caiz kabul etseler de sigorta durumunda olduğu

²⁵⁸ ez-Zeylaî, *Tebyinü'l-Hakaik Şerh-i Kenzü'd-Dekaik*, c.3, s.182.

²⁵⁹ Riyad el-Hüleyfî, “et-Tekyîf el-Fikhî lil-Alâkât el-Mâliyye bi-Şirket et-T'âmin et-Tekafûlî”, sy 33 (2006): s.40.

²⁶⁰ ez-Zeylaî, *Tebyinü'l-Hakaik Şerh-i Kenzü'd-Dekaik*, c.5, s.104.

²⁶¹ Âmir el-Cezâr ve Abdullah el-Menşâvi, ed., *El-Müdevvenetü'l-Kübra Rivâyet Sahnûn an İmam Malik* (Beyrut: Dâr el-Kütüb el-İlmiye, t.y.), c.4, s.405.

²⁶² İbn Hacer el-Heytemî, *Tühfetü'l-Muhtâc Şerhu'l-Minhaj* (Beyrut: Dâr İhyâ et-Turâs el-'Arabi, t.y.), c.6, s.315.

²⁶³ Mansur bin Yunus el-Behvetî, *Kaşşâfü'l-Kinâ' an Metni'l-İknâ'* (Beyrut: Dâr el-Kütüb el-İlmiye, t.y.), c.4, s.301.

²⁶⁴ el-Kâsânî ve Mu'avid, *Bedâi'u's-Sanâi' fi Tertibi's-Şerâi'*, c.6, s.132.

²⁶⁵ Şemsüddin el-Hattâb er-Rû'înî, *Tahrirü'l-Kalâm fi Mesâilil-İltizâm*, ed. Abdüssalâm eş-Şerîf, 2. bs (Tunus: Dâr el-Garb el-İslami, 2008), s.227.

gibi ivazın belirsizliğe dayalı olmasını caiz görmemişlerdir. Karâfi mezhebin bu husustaki görüşünü şu ifade ile açıklamaktadır: “İvaz, hibeye dahil olduğunda amacı, tam anlamıyla muâvaza veya kâr elde etme değil, karşılıklı hediyeleşme ve dostluk olmalıdır.”²⁶⁶ Ayrıca Mâlikîler ivazın sigortada olduğu gibi para türünden olmamasını şart koşmaktadır. Zira bu durum, ertelenmiş bir harcamayı içerir ve bu sebeple nesîe ribasına (vade faizine) yol açar. Karâfi, “Para hibelerinde ivaz yoktur. Çünkü bunlar karşılık olarak kabul edilir, taahhüt edilen bir ivaz olarak değildir. Eğer belirli bir şart koşulmazsa, ivaz olarak mal veya gıda verilir. Faizi önlemek adına para ile mübadele yapılmaz.” demiştir.²⁶⁷ Dolayısıyla hibe ivaz şartıyla yapıldığında, sözde hibe sözleşmesi olsa da mana itibarıyla satış olarak kabul edilir ve dört mezhebin hükmüne göre satışın tüm hüküm ve şartlarına tabi olur. Bu nedenle, tekâfül sigortasının ivaz şartlı hibe esasına dayandırılması, aşağıdaki yasakları beraberinde getirir:

1. Sigortayı teberru esasına göre düzenleme girişimi, ivazlı sözleşmedeki gararı ortadan kaldırmayı amaçlamaktadır. Ancak tekâfül sigortasının ivaz şartlı hibe esasına dayandırılması ve bunun bir satış olduğunun kanıtlanması halinde, sigorta, garardan uzak olma şartını yerine getiremediğinden ivazlı bir sözleşme haline gelir ve geçersiz olur.

2. Sigorta sözleşmesi, ivazlı hibe esasına göre düzenlendiğinde satış hükmünde olur ve sigortadaki iki ivaz da nakit para şeklindedir. Bu da iki ivazın da eşit olmasını ve meclisten ayrılmadan önce teslim edilmesini gerektirir. Zikredilen bu şartın sigorta sözleşmesinde gerçekleşmesi imkânsızdır ve bu şartın sağlanamaması, sözleşmeyi açık bir şekilde faize tabi kılar.

3. İvaz şartlı hibe, ivazın belirli olması ve garar ve faizden uzak bulunması halinde satış olarak geçerlidir. Ancak sigorta sözleşmesindeki tazminat belirsizdir. bu nedenle Şâfiî²⁶⁸ ve Hanbelilere²⁶⁹ göre sözleşme geçersizdir. İbn Hacer el-Heytemî bu hususta şöyle demiştir: “Belirsiz bir ivaz şartı, ivazın belirsiz olması nedeniyle sözleşmenin satış olarak, ivazın belirtilmesi sebebiyle de hibe olarak düzenlenmesini imkânsız hale getirdiğinden sözleşmeyi geçersiz kılar.”²⁷⁰ Hanefî²⁷¹ ve Mâlikîlere²⁷² göre ise sözleşme mutlak hibe olarak geçerli olur

²⁶⁶ Ebû'l-Abbâs Şihâbüddin Ahmed el-Karâfi, *ez-Zehîre*, 1. bs (Beyrut: Dâr el-Mağrib el-İslami, 1994), c.6, s.271.

²⁶⁷ el-Karâfi, c.6, s.275.

²⁶⁸ Şemsüddin er-Remlî, *Nihayetü'l-Mühtâc ilâ Şerhi'l-Minhaj* (Beyrut: Dâr el-Fikr, 1984), c.5, s.424.

²⁶⁹ el-Behveti, *Kaşşâfû'l-Kinâ' an Metni'l-İknâ'*, c.4, s.300.

²⁷⁰ el-Heytemi, *Tühfetü'l-Muhtâc Şerhu'l-Minhaj*, c.6 s. 316.

²⁷¹ İbnü Necîm ve Afanah, *el-Bahrü'r-Râik Şerhü Kenzi'd-Dakâik*, c.7, s.205.

²⁷² Şemsüddin el-Hattâb er-Rû'înî, *Mavâhibu'l-Celîl Şerhu Muhtasari Halîl*, 2. bs (Beyrut: Dâr el-Fikr, t.y.), c.6, s.66.

ve ivaz şartı iptal edilir. Zira malın ve sorumlulukların sigortasında hak edilen ivaz belirsizdir ve bu da garar ve faize yol açtığından muâvaza geçerli olmaz. Buna dayanarak, amacının gerçekleştirilmesi imkansız olan bir sigorta sözleşmesinin geçerli olamayacağı ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla tekâfûl sigortasının ivaz şartlı hibe esasına düzenlenmesi konusunda daha fazla inceleme ve değerlendirme yapılmalıdır.

3.1.1.4. Tekâfûl Sigortasının Teberru Taahhüdü Esasına Göre Düzenlenmesi

Tekâfûl sigortasının teberru taahhüdü esasına göre düzenlenmesi, sigortalının sigorta fonuna teberruda bulunmayı taahhüt etmesi yoluyla gerçekleşir. Aynı şekilde zarar gören sigortalının aldığı tazminat da sigorta fonunun teberru taahhüdüdür. Bu taahhüt, sigorta edilen zararın gerçekleşmesi, şartların sağlanması ve üzerinde anlaşmaya varılan istisnai durumların bulunmamasına bağlıdır. Taahhüdün lehtarı zarar gören sigortalıdır. Bu düzenleme, esas olarak Mâlikî mezhebine dayanmaktadır. Zira el-Hattâb, “Bir kimse herhangi bir iyilikte bulunma taahhüdünde bulunduğunda bunu yerine getirmelidir.” demiştir.²⁷³ Bu, İslami Finans Kurumları Muhasebe ve Denetim Kuruluşu tarafından kabul edilen yaygın tanımdır.²⁷⁴

Aslında bu taahhüt, Mâlikî mezhebinin teberru taahhüdü hakkındaki görüşüne benzer bir şekilde, taraflardan yalnızca birine yüklendiği takdirde kabul edilmesinde herhangi bir sakınca bulunmamaktadır. Ancak tekâfûl sigortası sözleşmesi her iki tarafın da taahhütte bulunmasını gerektirir ve tarafların taahhütleri bir diğeriyle bağlantılıdır. Zira sigorta şirketi, teberruda bulunmayı taahhüt etmeleri şartıyla kişilerin uğradıkları zararları tazmin etmek amacıyla bağış yapmayı taahhüt eden bir fon oluşturur.²⁷⁵ Dolayısıyla taahhüt kaidesini bizzat belirleyen Mâlikîler dahi bu karşılıklı taahhüdün hukuki açıdan ivaz şartlı hibenin temeli olduğu ve onun hükümlerine tabi olacağı yönünde bir tanımlamada bulunmuşlardır. El-Hattâb bu hususta şöyle buyurmaktadır: “Taahhüdün taahhüt edilen kişiye bir şey verip, o kişinin bunu mülkiyetine geçirmesini içermesi halinde bu, hibetu’s-sevab kapsamında değerlendirilir ve bu hususta herhangi bir ihtilaf bulunmamaktadır. Bu durumda bu iki taahhüt bir satış sözleşmesi oluşturmuştur. Bu sebeple hibetu’s-sevabın gerektirdiği tüm şartlar burada geçerlidir. Özellikle ivazların cehalet ve garardan arınmış olması şarttır.”²⁷⁶ Bu, tekâfûl sigortasının teberru taahhüdü esasına göre düzenlenmesi ile hibetu’s-sevab esasına göre düzenlenmesi arasında

²⁷³ el-Hattâb er-Rû’înî, *Tahrirü'l-Kalâm fî Mesâili'l-İltizâm*, s.75.

²⁷⁴ Bkz; *Faizsiz Finans Standartları*, böl. Tekâfûl Standardı, s.687.

²⁷⁵ Osmanî, “Ta’sîl et-ta’min et tekâfûlî ’ala Asâs el-Vakf ve’l-Hâce ed-Dâ’iye İleyh”, s.193-194.

²⁷⁶ el-Hattâb er-Rû’înî, *Tahrirü'l-Kalâm fî Mesâili'l-İltizâm*, s.200.

sonuç itibarıyla bir fark olmadığını gösterir. Zira bu sistem de hibetu's-sevabda geçerli olan sakıncalara yol açmaktadır.

Öte yandan sigortalı tarafından ödenen sigorta primlerinin hukuken sigortalının mülkiyetinde olduğu belirtildiği takdirde bu primlerin, zekât ve miras hükümlerine tabi olması gerekir. Ancak sigorta şirketleri fiilen bu hükümlere tabi değildir ve bu durum söz konusu hükümlerin uygulanmasını pratik açıdan zor bir hale getirmektedir. Primlerin fon için bağışlanmaları esnasında sigortalının mülkiyetinden çıkmış olarak tanımlanmaları halinde ise sigortalıların bu primler üzerinde herhangi bir hak iddiaları bulunmamalıdır. Bu da akıllara sigorta fazlasının neden sözleşme gereği bu kimselere iade edildiği sorusunu getirir. Aynı şekilde bu teberruun herhangi bir zarar meydana gelmesi durumunda tazminat ödenmesi amacıyla yapılması, taahhüdün ancak zarar meydana geldiğinde yerine getirilebileceği anlamına gelir. Bu da bağışlanan paraların sahiplerine ait olmaya devam ettiğini, dolayısıyla zekât ve miras hükümlerine tabi olacağını gösterir. Ayrıca ilk kez bir sigortalının zarara uğraması durumunda, sigortalı tarafından ödenen tüm primlerin ilk zarar anında bağış olarak kabul edilmesi, sigortalının bu primler üzerindeki haklarını kaybetmesi anlamına gelir. Bu da bundan sonra kalan sigorta fazlalığı üzerinde hak iddia edip edemeyeceği sorusunu gündeme getirir.

Bunlardan hareketle, tekâfül sigortasının ivazlı hibe veya teberru taahhüdü esasına göre düzenlenmesinin hukuki problemlerden arınmadığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla bu durum, İslam hukukunun ilkelerinin ve bu bağlamdaki uygulamalarının daha derin bir şekilde incelenmesini ve daha kesin bir şekilde anlaşılmasını gerektirir. Sigorta fonunun, katılımcıların maruz kaldıkları zararları tazmin etmeyi amaçlayan bir kooperatif fonu olarak ele alınması halinde ise yukarıda zikredilen sorunları ortadan kaldıracak bir düzenleme yapmak mümkündür. Bu düzenlemede sigortalılar tarafından ödenen tutarlar, mutlak ve koşulsuz bir şekilde teberru olarak değerlendirilir; böylece bağışçıların mülkiyetinden çıkar ve zekât ve miras hükümlerine tabi olmaz. Ayrıca sigortalıların bu tutarları geri alma hakkı da ortadan kalkar. Bu sayede bu tutarlar tamamen fonun mülkiyetine geçer ve fon, bunları kendi yönetmelikleri ve düzenlemeleri doğrultusunda kullanır. Bu düzenlemeye göre tazminatların hak edilmesi için sigortalılar ile fon arasında herhangi bir sözleşmenin varlığı gerekmemekte ve teberru kesin ve koşulsuz bir şekilde fona aktarılmaktadır. Bunun yerine bağışçılar, fonla yaptıkları sözleşme uyarınca değil, fonun yönetmeliklerine göre tazminat alma hakkına sahip olur. Fon, mutlak mülkiyeti sayesinde yönetmeliklerinde zararlarının tazmin edilmesinin yanı sıra sigorta fazlasının bir kısmının bağışçılara dağıtılmasını da şart koşabilme hakkına sahiptir.

Ayrıca bu düzenleme yalnızca, fon, şer'an ve kanunen tanınan ve kendisine tahsis edilen paraların mülkiyet ve tasarruf hakkına sahip olan tüzel bir kişiliğe sahipse meşrudur. Mevcut tekâfûl sigortası sisteminde ise fonun tüzel kişiliği net değildir. Zira tekâfûl şirketlerinde sigorta fonunun şirketten bağımsız bir yasal varlığı bulunmamaktadır. Bunun yerine fon, sahipleri tarafından belirli bir amaca tahsis edilen bir fonlar grubu olarak kabul edilir ve yalnızca bu tahsisle fon bağımsız bir kişilik kazanamaz. Bu nedenle tekâfûl sigortasının çeşitli modelleriyle ilgili sorunlara radikal bir çözüm olarak, tekâfûl sigortası fonunun vakıf esasına göre düzenlenmesi ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Bunun sebebi vakfın hem İslam hukuku hem de yasalarca tanınan ve böylece fonun işlemlerini yürütmede ve hedeflerini gerçekleştirmede etkinliğini artıran tüzel kişiliği nedeniyle uygun bir seçenek olarak görülmesidir. Ayrıca vakıf, ivaz şartlı hibe veya teberru taahhüdüne kıyasla koşulların belirlenmesinde geniş bir esneklik sunmaktadır.

3.1.2. Vakıf Modeli Tekâfûl Sigortasının Oluşumu

3.1.2.1. Akitlerin Kuruluşu

İlk olarak, sözleşmede yer alan tüm tarafların rollerini ve birbirleriyle ilişkilerini net bir şekilde kavrayabilmek adına tüm tarafların bir araya getirilmesi gerekmektedir. Bu sözleşme aşağıdaki tarafları içerir:

- Vakıf modeline göre fonun tesisinde yer alan şirket ve hissedarlar, vakıf sözleşmesi gereği vakıf kurucuları olarak kabul edilir.
- Olası zararlar karşılığında tazminat almak üzere fona iştirak eden sigortalılar, vakıf sözleşmesi gereği mevkufun aleyh olarak kabul edilir.
- Fon, vakfedilen sermaye olup, sözleşmenin taraflarından biri olmasını sağlayan bağımsız tüzel bir kişiliğe sahiptir. Bu nedenle temlik ve temellük yetkisi bulunur. Hakları ve sorumlulukları vardır.

Vakıf modelini esas alan tekâfûl sigortasının tesisi için öncelikle şirket veya bir grup hissedar, fonun tüzüğüne ve üzerinde anlaşılan şartlara uygun olarak fon sermayesinin belli bir kısmını fonun zarar gören katılımcılarına bağışlamak suretiyle bir sigorta fonu kurmalıdır. Bu, nakit vakfı olarak kabul edilir. Buna göre fon, sigorta poliçesi sahiplerine vakfedilir. Ayrıca fon tüzüğü, sigortalıların tazminat alma şartlarını ve her türlü sigorta türüne katılım için gerekli bağış miktarlarını belirler. Bu hususta konvansiyonel sigorta şirketlerinin kullandıkları aktüeryal hesaplamalardan faydalanmak da mümkündür.²⁷⁷

Vakfi kuran sigorta şirketi, fonun yönetimini ve fon kapsamındaki malların yatırım işlemlerini gerçekleştirmektedir. Fonun yönetimi konusunda şirket, vakfın nâzırı rolünü üstlenir. Bu sıfatla bağışları toplar, tazminat öder, vakıf şartlarına göre fon fazlasını tasarruf eder, fon hesaplarını şirket hesabından tamamen ayrı tutar ve bu hizmetler karşılığında bir ücret almaya hak kazanır. Fonun yatırımlarını yönetme konusunda ise şirket, yatırım vekili olarak hareket edebilir ve bunun karşılığında bir ücret alabilir ya da fonun yatırımlarını mudarebe esasına göre yöneterek yatırımdan elde edilen kârdan pay alabilir. Şirketin aynı anda hem vakıf mütevellisi hem de kendi fonları üzerinden mudarebe ortağı olmasında bir sakınca yoktur. Ancak bu durumda mudarebe sözleşmesinin ayrı bir sözleşme olarak yapılması gerekmektedir.

---

²⁷⁷ Osmanî, “Ta’sîl et-ta’mîn et tekâfûlî ‘ala Asâs el-Vakf ve’l-Hâce ed-Dâ’îye İleyh”, s.202-203; Abdussattar Ebu Gudde, “Nizam et-T’amin et-Takâfûlî Min Hilal el-vekf (bedilen an et-T’amin Min Hilal iltizam et-Teberrü’)", 2008, s.10.

Bu esasa göre şirket, sermayesiyle yatırım yapmak, fon yönetimi karşılığında ücret almak ve mudarebe kârından belirli bir pay almak suretiyle üç farklı kaynaktan gelir elde eder. Şayet şirket vakfı kuran tarafısa hem vakıf kurucusu hem de vakıf nâzırı olarak kabul edilir. Ancak fon başka hissedarlar tarafından kurulmuşsa, şirket sadece vakfın nâzırı hükmündedir.²⁷⁸

Daha sonra sigorta hizmetlerinden yararlanmak isteyenler, üzerinde mutabakata varılan düzenleme ve şartlara göre bağışta bulunarak fon üyeliğine katılırlar. Katılımcıların bağışları, kendi mülkiyetlerinden çıkar ve vakıf fonunun mülkiyetine girer. Fon ise tüzük ve şartlarına uygun şekilde bunlar hakkında tasarrufta bulunur. Bu nedenle söz konusu bağışlara zekât düşmez, miras hükümlerine tabi olmazlar ve bağışçılar bunları geri isteme hakkına sahip değildir. Bu bağışlar, vakıf olmayıp vakıf fonuna ait olduklarından, vakfedilen paraların aksine bağışların muhafaza edilmesi zorunlu değildir. Aksine fon yararına değerlendirilmeleri gerekmektedir. Bu nedenle vakıf fonunun iki tür gelir kaynağı bulunur. Bunlardan ilkinin sigortalılar tarafından ödenen sigorta primleri teşkil eder ve bu primler fon mülkiyetine devredilir. İkincisi ise fon parası ile yapılan yatırımların getirileridir.²⁷⁹

3.1.2.2. Zararların Tazminatı ve Sigorta Yönetimi

Şirket, sözleşmede öngörülen belirli bir ücret karşılığında sigorta poliçelerinin hazırlanması, primlerin toplanması, tazminatların ödenmesi ve benzeri teknik işlemler de dahil olmak üzere sigorta faaliyetlerini yönetmektedir. Ayrıca fonun varlıklarını ücret karşılığında vekalet esasıyla yatırım yaparak yönetmesi halinde şirket, bu hizmeti için de bir ücret alır. Buna karşılık şirket kendi masraflarını karşılamak zorundadır ve şirket yönetimi çıkarların elde edilmesini gerektirir. Ancak bu hususta sabit bir ihlal, ihmâl veya vakıf şartlarına muhalefet söz konusu olmadığı sürece şirket sorumlu tutulamaz.

Fon geliri, sigortalıların ödedikleri katılım payları ve yatırımlardan elde edilen kârden oluşur. Masraflar ise tazminatlar ve idare ve işletme giderleri ile sınırlıdır. Bu gider ve tazminatlar, fonun mülkiyetindeki vakfedilmemiş olan paradan karşılanır. Vakfedilen ana para ise aslı üzere korunmalı ve yatırımlarla geliştirilmelidir. Sigortalılar, üzerinde mutabakata varılmış şartlara göre uğradıkları zararlar karşılığında tazminat alırlar. Kendilerine bu tazminatların ödenme sebebi fona katkıda bulunmaları değil, vakıf şartlarına göre mevkufun

²⁷⁸ Osmanî, “Ta’sîl et-ta’mîn et tekâfûlî ‘ala Asâs el-Vakf ve’l-Hâce ed-Dâ’iye İleyh”, s.202-203; Abdussattar Ebu Gudde, “Nizam et-T’amin et-Takâfûlî Min Hilal el-vekf (bedilen an et-T’amin Min Hilal iltizam et-Teberrü’)", 2008, s.10.

²⁷⁹ Osmanî, “Ta’sîl et-ta’mîn et tekâfûlî ‘ala Asâs el-Vakf ve’l-Hâce ed-Dâ’iye İleyh”, s.202-203; Abdussattar Ebu Gudde, “Nizam et-T’amin et-Takâfûlî Min Hilal el-vekf (bedilen an et-T’amin Min Hilal iltizam et-Teberrü’)", 2008, s.10.

aleyh konumunda olmalarıdır. Zira bir kimsenin vakfa bağışta bulunması onun vakıftan istifade etmesi önünde bir mâni oluşturmaz. Bu, vakıf mülkiyetine giren bağışların, vakfin geliri gibi değerlendirilmesi ve vakfin mevkufun aleyhe harcanması ilkesine dayanmaktadır.

Sigorta tutarlarının hak sahibi sigortalılara dağıtılması ve diğer tüm masrafların düşülmesinin ardından havuzda kalan kâr, sigorta fazlası olarak kabul edilir. Bu fazlalık, rezerv oluşturmak, tamamen veya kısmen sigortalılara dağıtılmak veya hayır işlerine harcanmak üzere kullanılabilir. Bu hususta karar, fonun yararına olacak şekilde şirketin takdirine bırakılmıştır. Aynı zamanda kâr fazlası, ana paranın geliştirilmesi veya kârın artırılması amacıyla yatırıma yönlendirilebileceği gibi fonun sermayesi olan vakıf varlığını korumak ve sürdürmek için de kullanılabilir. Ana parada bir kayıp meydana gelmesi halinde bu kayıp, rezervlerden veya kâr fazlasından karşılanarak telafi edilir ve böylece tekrar vakfedilmiş olur. Tazminatların ve diğer giderlerin karşılanmasında bir açık olması halinde ise bu açık, var olan fon rezervlerinden karşılanabileceği gibi ana paradan proje finansmanı yapılarak veya açık tutarının borçlanmasıyla kapatılabilir ve sonraki dönemlerin fazlalarından karşılanarak bu borç ödenebilir.²⁸⁰

3.1.2.3. Sigortanın Sonlandırılması ve Fon Hesabının Tasfiyesi

Fonun yükümlülüğünde olan gider ve tazminatların karşılanmasından sonra, eğer vakıf süreli bir vakıf ise vakfedilen ana para, vakfedenin, mirasçılarının veya vakıf sahibi tarafından belirlenen başka bir kurumun mülkiyetine geri dönmektedir. Ancak mevkufun aleyh olan sigortalıların tükenmesi ile vakfin amacının sona ermesi veya yatırımlarda sermayenin tamamen kaybedilmesi gibi durumlarda (ki bu nadiren olur), fonun mevcut varlıkları veya onlardan geriye kalanlar ya benzer bir vakfa aktarılır ya da başka bir vakıf ile değiştirilir. Bu, vakfin amacının devam etmesi için gerçekleştirilen bir uygulamadır ve böylece söz konusu varlıklar sürekli bir hayır işine yönlendirilmiş olur.²⁸¹

Vakıf modeli, yukarıda zikredilmiş olan tekâfül sigortası modellerinin yol açtıkları tüm sorunlara çözüm getiren ideal bir modeldir. Araştırmamız kapsamında vakıf modeli tekâfül sigortasının nasıl oluşturulacağı meselesi üç ana aşamada ele alınmış olup son olarak da bu modelin ilgili hükümleri ve uygulanma şeklinin detayları ele alınacaktır.

3.1.3. Vakıf Modeli Tekâfül Sigortası Fonunun Hükümleri

²⁸⁰ Osmanî, “Ta’sîl et-ta’min et tekâfûlî ’ala Asâs el-Vakf ve’l-Hâce ed-Dâ’iye İleyh”, s.204-206; Ebu Gudde, “Nizam et-T’amin et-Takâfûlî Min Hilal el-vekf (bedilen an et-T’amin Min Hilal iltizam et-Teberri)”, s.11-12.

²⁸¹ Bkz; *Faizsiz Finans Standartları*, böl. Vakf Standardı; Kahf, *el-Vakf el-İslami*, s.175-176.

Fon, tekâfûl sigortası modelinin tüm problemleri ile ilgisi bulunan temel bir meseledir. Vakıf esaslı tekâfûl sigortası modeline dair bu araştırmada uygulanan tablonun anlaşılması adına, vakıf yoluyla fon oluşturma konularını belirleyen tüm prosedürlerin dikkatli ve kapsamlı bir şekilde analiz edilmesi gerekmektedir. Bu araştırmada, fon, yedi temel yönü üzerinden incelenecektir. Bu yönler, fonun tüzel kişiliği, fon yönetimi, fon kaynakları, fon giderleri, sigorta fazlası, sigorta açığı, fonun sonlandırılması ve tasfiyesidir.

3.1.3.1. Fonun Tüzel Kişiliği

Vakfın tüzel kişiliğinin ispatı, vakıf modeli tekâfûl sigortasının üzerine inşa edildiği temel prensiplerden biridir. Vakıf modeli tekâfûl sigortası bu yönüyle teberru taahhüdü esasına dayanan tekâfûl sigortasından ayrılmaktadır. Zira teberru taahhütlü tekâfûl sigortasında fonun tüzel kişiliği yasal olarak tanınmaz ve yasal olarak fon, işletici tekâfûl şirketine tabi kabul edilir.

Tüzel kişilik, hak ve yükümlülükleri bulunan insan veya manevî varlık anlamına gelen modern bir hukuk terimidir. Başlangıçta bu kavram, her bireyde kendini gösteren ve her birinin kendi hak ve yükümlülüklerine sahip bağımsız bir kişi olmasını ifade eden doğal bir kişiliği ifade etmiştir ve bu haliyle İslam hukukundaki ehliyet terimine benzemektedir. Ancak kişilik tasavvuru hususundaki hukuki bakış açısının gelişmesiyle birlikte tüzel kişilik terimi, şirketler, dernekler ve kurumlar için de kullanılmaya başlanmıştır. Bunun başlıca amacı, söz konusu kuruluşların çaba ve fonlarının, bağımsız yasal bir varlığa sahip, yükümlülük yükleyebilen ve taahhütte bulunabilen yasal ve tüzel bir kişilikte birleştirilmesidir. Zira tüzel kişilik, bağımsız bir mali yapıya sahiptir ve kendi iradesiyle hareket edebilir. Hukuki işlemlerde bulunabilir ve lehindeki ve aleyhindeki hak ve görevleri talep edebilir. Ayrıca görüşlerini ifade eden bir temsilcisi bulunmaktadır.²⁸² İslam tarihinde tüzel kişiliğin en yakın örneği beytülmaldır. Aynı zamanda içerisinde fonların toplandığı vakıf sistemi de bu prensibe dayanmaktadır. İslam hukukçuları, şirketin kişiliği ve mali yapısının şirket sahiplerinin kişilik ve sorumluluğundan ayrı olduğu anonim şirketlerin hukuki tanımında bu ilkedan istifade etmişlerdir.²⁸³

İslam hukukçuları, belirli bir terim kullanmasalar da, çeşitli hususlarla aracılığıyla vakfın tüzel kişilik unsurlarını ispat etmişlerdir. Bu hususlar şunlardır:

1. Vakıf mülkiyetinin kanıtlanması: Hukukçular, vasiyet ve hibe gibi mülkiyeti devreden sözleşmelerin vakıf üzerinde geçerli olduğunu ispat etmişlerdir. Bu tür sözleşmeler, vakıf

²⁸² Mustafa Zerkâ, *el-Medhal ilâ Nazariyyat el-İltizâm el-Âmme fi'l-Fıkh el-İslami*, 1. bs (Dimaşk: Dâr el-Kalem, 1999), s.247.

²⁸³ Bkz; El-hafif, *eş-Şerikat Fi el-Fıkh el-İslami*, s.35; *Faizsiz Finans Standartları*, böl. no.12, s.300.

olmaksızın vakfın mülküne fon temin etmektedir. Örneğin, bir kimse “Evimi camiye hibe ettim.” dediğinde, bu geçerlidir ve mülkün kayyuma teslim edilmesi şartıyla mülkiyetin devri gerçekleşir.²⁸⁴ İbn Âbidîn bu konuda, “Ezher örneğinde olduğu gibi, camiye yapılan vasiyet, fakirlere yapılan vasiyet hükmünde olsa gerekir.”²⁸⁵ demiştir.

2. Vakıf malı üzerinde tasarrufun ispatı: Vakıf sözleşmesi, vakfedenin şartlarına göre gelirin hak sahibi kişilere devri esasına dayanır.

3. Vakıf nâzırının borç alması: Hâkimin izni veya vakfedenin şartları doğrultusunda vakıf nâzırı gerektiğinde vakıf hesabına borç alma hakkına sahiptir.²⁸⁶

4. Vakfın, yükümlülük oluşturma ve yükümlülükleri kabul etmesi: Vakıf, varlıklarını kiralamak, satmak ve değişim yapmak gibi hususlarda sözleşme yapabilir ve bu sözleşmelerin gereklerini yerine getirebilir. Bu tür işlemlerde vakfı, vakfın kayyumu, yöneticisi veya mütevellisi temsil eder.

İslam hukukçuları tarafından öngörülen vakıf hükümleri, vakfın tüzel kişiliğinin, vakfedenin veya vakıf kayyumunun kişiliğinden ne ölçüde bağımsız olduğunu göstermektedir. Örneğin vakfeden veya kayyum, vakfın çıkarlarına ihanet eder, vakıf fonlarını kötü yönetir veya öngörülen vakıf şartlarına muhalefet ederlerse, bu işleri yapan bizzat vakfedenin kendisi de olsa vakıf ondan alınır ve şeriatın ihanet, ihmal ve aşırıya kaçma durumlarında mütevellie uyguladığı yaptırımlar vakfedene de uygulanır.²⁸⁷ Tüm bu hükümler, vakfın İslam ekonomisinde temlik/temellük haklarına ve haklarını/yükümlülüklerini yerine getirme ehliyetine sahip tüzel bir kişiliğe sahip olduğunu ispat eder. Bu durum, vakıf modeline dayalı tekâfül sigortasının temellendirilmesinde tüzel kişiliğin ispatının önemini vurgulamaktadır. Zira fonun parası bu tüzel kişiliğin mülkiyetinde olmalıdır.

Yukarıda belirtilenlere dayanarak, İslam hukukunda vakıf hükümlerinin başlangıçtan itibaren belirli bir amaç için tahsis edilmiş mal topluluklarını kişisel mal topluluklarından ayrı bir kategori olarak yer almıştır. Bu mal toplulukları, İslam devletlerinde hayatın hemen her alanına yayılmıştır. Örneğin, Osmanlı İmparatorluğu'nda güvenlik ve adalet hizmetleri dışında neredeyse tüm hizmetler, dini ve askeri hizmetler, sağlık, eğitim ve çevre hizmetleri de dahil olmak üzere vakıflar aracılığıyla yönetilmiştir. Bu durum, İslam'ın, Roma ve Cermen

²⁸⁴ *el-Fetâvâ el-Hindiye*, c.2, s.495.

²⁸⁵ İbn Âbidîn, *Hâşiyetü Reddi'l-Muhtâr*, 'alâ'd-Durri'l-Muhtâr: *Şerhu Tenwîrî'l-Ebsâr*, c.6, s.665.

²⁸⁶ İbnü Necîm ve Afanah, *el-Bahrü'r-Râik Şerhü Kenzi'd-Dakâik*, c.5, s.227.

²⁸⁷ Zerkâ, *el-Medhal ilâ Nazariyyat el-İltizâm el-Âmme fi'l-Fıkh el-İslami*, s.272.

hukukunun ilk dönemlerinden farklı olarak, mal topluluklarının önemini vurgulayan bir hukuk sistemi geliştirdiğini göstermektedir.²⁸⁸

Ancak, vakıfların tüzel kişiliğinin açıkça ifade edilmesi, 19. yüzyılda tüzel kişilik kavramının gelişmesiyle bağlantılı olarak ortaya çıkan modern bir gelişmedir. Aynı şekilde, diğer tüzel kişiliklere sahip varlıkların ortaya çıkması da vakıfların tüzel kişilik olarak tanımlanmasını etkilemiştir. Alman hukukunun, modern vakıf kavramının tüzel kişilik olarak gelişiminde büyük rol oynadığı söylenebilir. Alman hukukçu Friedrich Carl von Savigny, tüzel kişilikleri iki kategoriye ayırmıştır: Birlikte hareket eden ve çok sayıda üyesi olan şirketler ve belirli bir amacı gerçekleştirmek üzere kurulan vakıflar. Alman hukukçu Georg Arnold Heise, vakfın bir tüzel kişilik olduğunu açıkça belirten ilk kişidir. Daha sonra Alman hukuk tarihçisi Ludwig Ennecerus, vakfı "belirli bir amacı gerçekleştirmek için kurulmuş tüzel kişilik sahibi bir organizasyon" olarak tanımlamıştır.²⁸⁹

Günümüzde bu durum, Türk Medeni Kanunu'nun 101. maddesinde şu şekilde ifade edilmiştir: “Vakıflar, gerçek veya tüzel kişilerin yeterli mal ve hakları belirli ve sürekli bir amaca özgülemeleriyle oluşan tüzel kişiliğe sahip mal topluluklarıdır.”²⁹⁰. Türk Medeni Kanunu'na göre, bir mal varlığının bütünü, geliri veya ekonomik değeri olan her türlü hak vakfedilebilir. Vakfı kuran kişi, malını belirli ve sürekli bir amaç için tahsis edip kişisel mal varlığından ayırdığında, bu mal üzerindeki tasarruf yetkisi vakfın tüzel kişiliğine geçer.²⁹¹

3.1.3.2. Fon Yönetimi

İslam ekonomisinin en temel kurumlarından birisi olan vakfın en temel özelliklerinden birisi de vakfın ihyası, geliştirilmesi ve korunmasına yönelik idari ve denetleyici unsurları içermesidir. Bu doğrultuda vakfın ve gelirlerinin korunması ve vakfedenin şartlarının uygulanması hususunda yetkilendirilmiş bir mekanizma olan “nezaret” kavramı tesis edilmiştir.²⁹² Ayrıca İslam tarihinde nâzır, müteveli veya kayyum terimleri vakfın yöneticisi ve vakfın işlerini yönetmekle görevli kişiyi ifade etmek için kullanılmıştır.²⁹³ Nâzır, vakıf sözleşmesi sırasında kendisine bu yetkiyi vermesi durumunda bizzat vakfedenin kendisi

²⁸⁸ Salih Erden, “Osmanlı vakıf hukukunda istidâne ve tüzel kişilikle ilişkisi (XVI.-XVIII. yüzyıllar)” (İstanbul Üniversitesi, 2023), s.63.

²⁸⁹ Paolo Panico, “Private foundations and trusts: just the same but different?” 22, sy 1 (2016): s.133.

²⁹⁰ “TÜRK MEDENİ KANUNU”, 4721 (2001), md. 101.

²⁹¹ Erden, “Osmanlı vakıf hukukunda istidâne ve tüzel kişilikle ilişkisi (XVI.-XVIII. yüzyıllar)”, s.62.

²⁹² İbnü Necîm ve Afanah, *el-Bahrü'r-Râik Şerhü Kenzi'd-Dakâik*, c.5, s.254; el-Trâblusi, *el-İs'âfî Ahkami'l-Evkaf*, s.63.

²⁹³ İbn Abîdîn, *Hâşiyetü Reddi'l-Muhtâr, 'alâ'd-Durri'l-Muhtâr: Şerhu Tenwîrî'l-Ebsâr*, c.4, s.458.

olabilir. Bunun yanı sıra vakfeden, vakfın korunması ve geliştirilmesi için kendi emriyle bir kayyum atayabilir ve bu kişi, vakfeden hayatta olduğu sürece vekil, vakfedenin vefatından sonra ise vasi hükmünde olur. Ancak vakfedenin kimseyi görevlendirmemesi halinde, nâzırın tayini hususunda kadı karar verir ve bu hususta öncelik vakfedenin akrabalarından yetkin olanlara aittir.²⁹⁴ Vakıflar kamu yararına hizmet eden kurumlardan olduklarından, ihanet, istismar veya suiistimal ve kötü yönetimin önlenmesi amacıyla nâzırın faaliyetlerinin izlenmesi ve denetlenmesi gerekmektedir. Hukukçular, bu izleme, denetleme ve teftiş görevini kadıya yüklemişlerdir. Bu yüzden kadı, vakfın işleyişine doğrudan müdahale etmeksizin, genel bir nâzır olarak tüm vakıfların denetimini yapar ve hesaplarını kontrol eder.²⁹⁵ Buna göre vakfa nezaret etme işi üç ana yetki alanına ayrılabilir:

- **Genel Velayet:** Kadının velayetidir ve vakfın genel denetimi, kayıtlarının düzenlenmesi, faaliyetlerinin izlenmesi, nâzır bulunmayan vakıflara nâzır tayin edilmesi gibi görevleri kapsamaktadır.
- **Aslî Velayet:** Vakıf sözleşmesi gereğince vakfeden için belirlenmiştir ve bu kişi, nâzırın faaliyetlerinin sorumluluğunu, hesap verebilirliğini ve kontrolünü üstlenme hakkına sahiptir.
- **Fer'i Velayet:** Vakıf nâzırının şart, yetkilendirme, vekâletname ve vasiyet yoluyla elde ettiği velayettir. Vakıf nâzır, vakfın tüzel kişiliğinin temsilcisi olarak kabul edilir ve vakfın çıkarlarını ve vakfedenin şartlarını gözetmekle yükümlüdür. Vakfın haklarının yerine getirilmesi için dava açmak ve anlaşmazlıklarda vakfı temsil etmek de nâzırın sorumluluğundadır.

Fon yönetiminin hukuki tanımı ise, fon yönetimi ve fon arasındaki sözleşme esasına göre farklılık göstermekte olup üç şekilde olabilir:

- **Yönetimin hem vakfeden hem de nâzır olması:** Bu, tekâfül sigortası şirketinin hem vakfeden hem de fon kurucusu olduğu durumları kapsar. Bu durumda şirket, kendisinin nâzır olmasını şart koştur.
- **Yönetimin vakfın nâzır olması:** Vakfedenin, sigortalılardan veya diğer hissedarlardan biri olup şirket dışında bir taraf olduğu durumları kapsar.
- **Yönetimin nâzır tarafından devredilmesi:** Bu durumda şirket ne vakfeden ne de nâzır konumundadır. Ancak sigorta faaliyetlerinin yönetilmesi ve fonların yatırımı hususunda

²⁹⁴ İbnü Necîm ve Afanah, *el-Bahrü'r-Râik Şerhü Kenzi'd-Dakâik*, c.5, s.251; es-Serahsî, *El-Mebsût*, c.12, s.44.

²⁹⁵ İbn Abîdîn, *Hâşiyetü Reddi'l-Muhtâr, 'alâ'd-Durri'l-Muhtâr: Şerhu Tenwîrû'l-Ebsâr*, c.3, s.389-90.

nâzır tarafından kendisiyle sözleşme yapılmıştır. Bu sözleşme, ücret karşılığında vekalet sözleşmesi şeklinde olabileceği gibi mudarebe sözleşmesi de olabilir. İlk bölümde bu meseleden söz edilmiştir.

Böylece vakfın gayesinin gerçekleştirilmesi ve vakfı istismardan ve çıkarlarının zarar görmesinden koruyacak uygun tedbirlerin alınması bakımından vakıf sisteminin farkı ortaya koyulmuştur. Vakıf modeli üzerinden tekâfül sigortasının uygulanmasında bu yaklaşımdan yararlanmak oldukça önemlidir. Zira bu yaklaşım, tekâfül sigortası yönetim şirketlerinin pek çok sorununa çözüm olacaktır.

3.1.3.3. Fon Kaynakları

Tekâfül sigortası fonunun kaynakları beş bölüme ayrılmıştır. Bunlar, sermaye, yatırım gelirleri, rezervler, sadakalar ve sigortalıların katılım paylarıdır. Bu kaynakların hukuki tanımını ve sigorta faaliyetleri üzerindeki etkilerini bilmek, İslam iktisadı ilkelerine göre sözleşmenin geçerliliğini sağlamak, hakları korumak ve görevleri yerine getirmek açısından zaruridir.

• Fon Sermayesi

Tekâfül sigortası fonundaki sermaye, vakfedilen ana para olduğundan mevkufun aleyhe sarf edilmesi caiz değildir, ancak mevkufun aleyhe kârdan harcama yapılmaktadır. Vakfın belirli bir süre için yapılmasının caiz olduğu düşünülse bile, bu süre boyunca sermayenin korunması gerekir. Vakfın süresi sona erdiğinde ise vakfedilen para, vakfedene döner ve o andan itibaren vakfedenin bu parayı dilediği gibi kullanma özgürlüğü vardır.²⁹⁶ Ayrıca hukuki ve yasal açıdan vakıf modelini esas alan tekâfül sigortası fonunun gerçek temsili, vakfedilen sermaye ile sağlanır ve bu sermaye olmadan vakfın varlığı mümkün değildir. Fonun ana sermayesi para olduğundan, yatırım amacıyla yapılan para değişimleri, değişimden elde edilen varlıkların vakıf statüsünde olmadığı anlamına gelir. Zira fonun büyütülmesi amacıyla yapılan değişim, vakfedenin şartlarına uygun olarak yapılır. Eğer değişim belirli bir amaç doğrultusunda veya vakfın çıkarlarının iptali sebebiyle yapılmışsa, değişime konu olan mal, vakfedilen para hükmünü alır.²⁹⁷ İslam Fıkıh Akademisi'nin bu husustaki kararı şu şekildedir: “Eğer vakfedilen nakit para, gayrimenkul almak veya bir şey üretmek üzere yatırılırsa, bu varlıklar ve

²⁹⁶ el-Kubeysi, *Ahkamü'l-Evkaf fi's-Şerî'ati'l-İslamiyye*, c.2, s.9.

²⁹⁷ Ebu Zehra, *Muhâdarat fi'l-Vakf*, s.171.

gayrimenkuller nakit yerine vakıf olarak sayılmazlar. Hatta yatırımın sürmesi için bunların satılması caizdir. Böylece nakit sermaye vakıf olarak kalır.”²⁹⁸

Vakıf ister gayrimenkul ister nakit olsun, zaman içinde yok olma, kesata uğrama, değer kaybı veya revaç kazanma ve böylece değer artışı ile karşı karşıya kalabilir. Özellikle para vakfı, alım gücünün azalması riskini taşır. Bu nedenle vakıf yönetimi, vakfın ana parasının korunması ve vakfın faydasının sürmesi adına bu durumu garanti eden yatırım ve değişimleri yapmaktan sorumludur. Ayrıca vakıf sahibinin vakfın ana parasını artırması caizdir. İslam Fıkıh Akademisi’nin bu husustaki kararı şöyledir: “Eğer artış kârdan geliyorsa, vakıf sahibinin kârın bir kısmının ana parayı artırmak için kullanılmasını şart koşması halinde bu para vakfın ana parasının artması için kullanılabilir.”²⁹⁹ Ayrıca hak sahiplerine dağıtıldıktan sonra kârın bir kısmı, tüketilen vakıf mallarının ekonomik ömrüyle orantılı olarak ayrılabilir. Ayrılan bu kısım ise tüketilen varlıkların yerine yenilerini koymak için kullanılabilir.³⁰⁰ Ancak vakfın büyümesi ve ana parasının artması için ayrılan bu miktar, rezervlerden farklıdır. Çünkü vakfın büyümesi için kârdan ayrılan bu miktar vakıf olurken, rezervler vakıf olmayıp ana parayı korumak veya vakıf fonunun yükümlülüklerini yerine getirmek için ayrılan paralardır.

Vakıf sermayesi, birden fazla vakıf sahibinin bir sözleşme ile veya her biri ayrı ayrı olmak üzere birden fazla sözleşme ile katılımıyla oluşturulabilir. Katılımın, vakıf sahipleri arasında paylaşılan bir sermaye ile olması da her birinin diğerleriyle paylaşmadıkları özel bir sermaye ile olması da caizdir. Şart, irade ve amaç birliği varsa vakıf kolektif katılımı tek bir vakıf olarak kabul edilir. Eğer bu unsurlar farklıysa, vakıf sahiplerinin sayısına göre ayrı ayrı vakıflar olarak görülür.³⁰¹ Vakıf, vakıf sahibi, vakfedilen mal ve mevkufun aleyh açısından vakfın şartları yerine getirildiği takdirde geçerlidir. Ayrıca tüzel kişiliğin sorumluluğu sermaye ile ilgili değildir ve vakfın sahip olduğu vakıf dışı fonlarla sınırlıdır.

• Yatırım Gelirleri

Yatırımlardan elde edilen gelirler, vakfın fonları ile yapılan yatırımlar sonucunda vakfın kazandığı fonlardır. Bu gelirler, İslam iktisadı açısından hayır amaçlı vakfın ana parası alıkonularak elde edilmesi amaçlanan asıl kazanç olarak kabul edilir ve vakfın yükümlülüklerini yerine getirmede kaynak teşkil ederler. Hukuki teoriye göre bu gelirler vakıf

²⁹⁸ “Karârât ve Tevsiyât Devretih-Hamisa‘aşar”, md. no.140, s.453.

²⁹⁹ “Karârât ve Tevsiyât Devretih-Hamisa‘aşar”, md. no.140. s.451.

³⁰⁰ Bkz; *Faizsiz Finans Standartları*, böl. Vakıf Standardı, s.789-790.

³⁰¹ AHmed el-Haccî el-Kurdî, *Buhûs ve Fetâvâ Fikhiyyetün Mu‘âsirâ*, 1. bs (Dâr el-Beşair el-İslamiye, t.y.), c.1, s.214-19.

sayılmaz. Bunun yerine tüzel kişiliğin mülkiyetinde kalırlar ve vakfedenin şartlarına göre harcanmaları gerekir. Yatırımlardan elde edilen kâr, şirketlerdeki kâr ve zarar kurallarına göre hesaplanır ve şirketin feshi veya değerlendirilmesi hallerinde sermayenin korunmasının ardından kâr olarak kabul edilir. Bundan sonra üzerinde mutabakata varılan şartlar doğrultusunda vakfın çıkarlarını sürdürmek adına ana paranın büyütülmesi için kârın bir kısmı ile yatırım yapmak caizdir. Ayrıca kârın hak sahiplerine dağıtılması ve gider ve ödeneklerin düşülmesinden sonra kâr fazlasının anaparayı ya da kârı artırmak için yatırıma dönüştürülmesi de caizdir. Bunun yanı sıra ödemenin gecikmesi nedeniyle biriken kârların da yatırıma dönüştürülmesi mümkündür.³⁰²

• Fon Rezervleri

Sigortacılık sektöründe, farklı türdeki sigorta kurumları, gelecekte yükümlülüklerini yerine getirebilmek adına çeşitli rezervler oluşturmaktadır. Bu, işlerini sürdürmeleri, müşterilerine en iyi şekilde hizmet vermeleri ve yükümlülüklerini zamanında yerine getirebilmeleri için mali kaynak sağlar.³⁰³ Rezervler, kâr paylarından -yasal rezerv olarak- kanun gereği, kurumun tüzüğüne göre genel kurul kararıyla ayrılan tutarlardır. Rezervlerin amacı, gelecekteki genişleme için gerekli fonları sağlamak, olası zararları karşılamak, kâr elde edilmeyen yıllarda sigorta ödemelerini yapmak veya ihtiyaç sona erdiğinde dağıtmaktır.³⁰⁴ Hukuki teoriye göre rezervler, vakıf mülkünün bir parçasıdır ve vakıf nâzırının en önemli görevlerinden biri olarak kabul edilirler. Zira vakfın ebediliği ancak bu rezervlerin varlığı ile sağlanabilir. Vakıf mülküne rezervlerden elde edilen kâr sarf edilir ve vakfedenin şart koşup koşmadığına bakılmaksızın diğer tüm harcamalardan önceliklidir. Rezervler, vakıf gelirlerinden düşülür ve vakıf sayılmazlar. Rezervlerin fonun yükümlülüklerini karşılamada kullanılması caizdir. Ancak sermayede bir kayıp olur ve bu kayıp rezervlerden karşılanırsa, bu durumda rezervler vakıf olarak kabul edilir.³⁰⁵ Rezervler yalnızca sigortacılık işlemleriyle sınırlı değildir. Aynı zamanda katılım ve mudarebe sözleşmelerinde sermayenin korunması işlemlerini de kapsarlar. Bu durumda rezervler yalnızca sermaye sahiplerinin kâr paylarından kesilir ve

³⁰² “Karârât ve Tevsiyât Devretih-Hamisa‘aşar”, md. no,140, s.451-454.

³⁰³ Abde, *Mebâdi’u’t-T’amin*, s.207.

³⁰⁴ Bkz; *Faizsiz Finans Standartları*, böl. Zekât Standardı s.829.

³⁰⁵ İbnü’l Hümmam, *Fethü’l-Kadir*, c.3, s.221; İbn Abîdîn, *Hâşiyetü Reddi’l-Muhtâr*, ‘alâ’d-Durri’l-Muhtâr: *Şerhu Tenwîrü’l-Ebsâr*, c.4, s.366-67.

mudarib buna katılmaz. Çünkü toplam kârdan kesinti yapılması, mudaribin sermaye kaybına katılmasına neden olur. Bu ise İslam hukukunda caiz değildir.³⁰⁶

- **Fona Bağışlanan Sadakalar ve Hibeler**

Vakfın yatırım gelirleri kimi zaman fonun yükümlülüklerinin yerine getirilmesinde yetersiz kalabilir. Bu nedenle vakıf modellenli tekâfül sigortası fonu, vakfa bağışlanan sadaka ve hibeler ilkesine dayanmaktadır. Vakfın temlik ve temellük hakkına sahip bir tüzel bir kişiliği bulunması, hibe veya sadaka yoluyla vakfın mal edinmesini mümkün kılar. Bu fonlar, vakıf değil, vakfın mülkü olarak kabul edilir ve vakfın sürdürülmesi ve mevkufun aleyhe yönelik görevlerin yerine getirilmesi gibi alanlarda kullanılırlar.³⁰⁷ Daha önce de belirtildiği üzere vakfın tüzel kişiliği, fon ile ve sigortalılar arasındaki ilişkiyi düzenlemiş ve bu iki taraf arasında tekâfül sigortasında teberru taahhüdü modelinin karşı karşıya kaldığı teberru sorununu çözmüştür.

- **Sigortalıların Katılımları**

Katkı payları, “sigortalıların fona ödediği ve kendilerine kayıplarını tazmin etme hususunda fondan istifade etme hakkı kazandıran primler” şeklinde tanımlanmaktadır. Bu nedenle fon kapsamına dahil olmak isteyen katılımcıların ödedikleri primler, fona yapılan bağışlar olarak kabul edilirler. Primlerin değeri aktüeryal hesaplamalara dayanan fon tüzüğüne göre belirlenir. Katılımcıların primler üzerindeki mülkiyetleri ise primleri vakfın tüzel kişiliğine devretmeleriyle birlikte sona ermektedir. Bu tanım, sigorta primi ile tazminat arasındaki muâvaza sorununu çözmek adına sigortalının ödediği primler ile hak ettiği tazminat arasındaki ilişkiyi ortadan kaldırmayı amaçlamaktadır. Daha önce de belirtildiği üzere tekâfül sigortasında vakıf modelini gerektiren en önemli nedenlerden biri de budur. Buna göre sigortalıların ödedikleri primler fona yapılan bağışlardır. Hak ettikleri tazminat ise mevkufun aleyh olmaları sebebiyle kendilerine verilen bağımsız bir bağıştır. Bu şekilde sigortalının teberruu ve aldığı tazminat arasındaki ilişki ortadan kalkar.³⁰⁸

---

³⁰⁶ *Karârât ve Tevsiyât Nedvâti el-Baraka lil-İktisad el-İslami*, 6. bs (Cedde: Mecmû'at Dallah el-Baraka, 2001), s.135.

³⁰⁷ *el-Fetâvâ el-Hindiye*, c.2, s.460; İbn Abîdîn, *Hâşiyetü Reddî'l-Muhtâr*, 'alâ'd-Durri'l-Muhtâr: *Şerhu Tenwîrû'l-Ebsâr*, c.6, s.665.

³⁰⁸ Osmanî, “Ta'sîl et-ta'min et tekâfûlî 'ala Asâs el-Vakf ve'l-Hâce ed-Dâ'îye İleyh”, c.2, s.200-2001.

3.1.3.4. Fon Giderleri

Fona ait mallar, vakıf malları ve vakıf olmayan mallar olmak üzere ikiye ayrılır. Vakfedilmiş olan mallar vakfa aittir ve bunların vakfın gider ve yükümlülükleri için kullanılması caiz değildir. Vakfedilmiş olmayan mallar ise fonun giderlerine tahsis edilmiştir.

1. İdari Giderler

Bunlar, işçi ve memurların maaş ve ücretleri, yazışma giderleri, tüketim kalemleri ve bakım, işletme ve reklam giderleri gibi sigorta ve yatırım faaliyetlerine ilişkin işletme giderleridir. Söz konusu harcamalar iki sebepten kaynaklanmaktadır: Bunlardan ilki, vakfın işlerinin yönetilmesidir ve vakfın bir gideri olarak bu alanda harcama yapılır. İkincisi ise fonun parasının yönetilmesidir. Yatırım ücret karşılığında vekâlet esasına göre yapılıyorsa bu gider, vakıf gideri olarak; yatırımın mudarebeye dayalı olması halinde ise mudarebe gideri olarak karşılanır. Vakfın giderleri konusunda vakfedenin şartlarına göre hareket edilmelidir. Bu şartlar bulunmadığında ise giderler vakıf kârından karşılanır. Çünkü vakfın amacı, sermayeyi korumak ve faydasını bağışlamaktır. Bu ancak vakfa harcama yapılarak mümkün olabilir ve vakfın gerekliliklerinden biridir.³⁰⁹ Vakfın giderleri fondaki toplam para üzerinden hesaplanır ve bu giderlerin fon sermayesinden karşılanması caiz değildir.

2. Tazminatlar

Tazminat, sigorta sözleşmesinde kararlaştırılan şartlar uyarınca sigortalının uğradığı fiili zararı karşılamak üzere almaya hak kazandığı meblağı ifade eder.³¹⁰ Vakıf modelini esas alan tekâfül sigortasında tazminat hakkının hukuki tanımı, katkı paylarının tanımına ve sigortalı ile fon arasındaki ilişkiye dayanmaktadır. Dolayısıyla sigortalının tazminat hakkı, vakfedenin şartlarına göre mevkufun aleyhin kârdan bir pay alma hakkına karşılık gelir. Bu durumda sigortalı fona bağışta bulunduğu için değil kendisi de mevkufun aleyh arasında yer aldığı için sigorta bedelini almaya hak kazanır. Böylece teberru taahhüdü modelinin karşı karşıya kaldığı primler ve tazminat arasındaki muâvaza problemi çözülmüş olur. Zira vakfedenin şartlarına göre vakıftan faydalananlar arasında olduğu sürece bir kimsenin vakfa bağışta bulunması, onun vakıftan istifade etmesi önünde bir engel teşkil etmez. Bu hususta vakfın kamuya açık olması veya vakfedenin başkalarıyla birlikte kendisinin de vakıftan faydalanmayı şart koşması halinde vakıftan yararlanabileceği ilkesi dikkate alınmaktadır. Bir cami vakfedip orada namaz kılan, bir

³⁰⁹ İbnü'l Hümmam, *Fethü'l-Kadir*, c.6, s.222; İbnü Necîm ve Afanah, *el-Bahrü'r-Râk Şerhü Kenzi'd-Dakâik*, c.5, s.250; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c.5, s.378.

³¹⁰ Abde, *Mebâdi'u't-T'amin*, s.86.

okul vakfedip orada eğitim gören veya bir hastane vakfedip orada tedavi olan bir kimse gibi vakıfta bulunanın vakfından istifade etmesi daha uygundur. Bu istifade, yapılan bağışın karşılığı olarak değerlendirilmez. Zira vakfın mülkiyetine giren bağışlar, hüküm olarak vakfın kârına benzer ve mevkufun aleyhe dağıtılır.³¹¹

Tazminatın belirlenmesinde referans, vakfedenin şartlarını temsil eden fon tüzüğüdür. Tüzük, mevkufun aleyhin vakıf gelirini kabul ettiğini gösteren ve fon aracılığıyla sahip olduğu hakları belirten bir belge şeklinde düzenlenmiştir. Söz konusu belge, fonda açık olmaması kaydıyla hukuki olarak fon açısından bağlayıcıdır. Zira vakfedenin şartlarının yerine getirilmesi gerekmektedir ve bunun temelinde tazminat ödenmesi yatmaktadır.

3.1.3.5. Sigortadan Artan Bakiye

Sigortadan artan bakiye, mali yıl sonunda, fonda, gelirler ve giderler arasında pozitif bir fark olması şeklinde tanımlanmaktadır.³¹² Yani artan tutarı, primler ve yatırım kârlarından oluşan bileşenden tazminatlar ile idare ve işletme giderleri ödendikten sonra fon hesabında kalan mali bakiyedir.³¹³ Sigorta fazlasından pay alma hakkının kazanılması, tekâfül sigortacılığında vakıf modelini gerektiren en önemli nedenlerden biridir. Zira konvansiyonel sigorta şirketlerinin bu fazlalığı kendi kârları olarak görmelerinin aksine, teberru modelinde bağışta bulunmuş olsalar dahi bu parayı kendi mülkleri olarak gördüklerinden sigorta fazlası katılımcılara iade edilmektedir. Bu ise garara yol açan ve bu sebeple caiz olmayan ivazlı sözleşmedir. Nitekim, teberru modelinin sigorta fazlasının harcanması hususunda muhtaç olduğu şey, temlik ve temellük hakkına sahip tüzel bir kişiliğin varlığıdır. Bu ihtiyacın karşılanması halinde ortaya çıkan model ise vakıf modeli olur.

Vakıf modelinde sigorta fazlası, vakfın tüzel kişiliğine aittir. Dolayısıyla katılımcılar bu hususta herhangi bir hak iddiasında bulunamazlar. Ancak rezerv oluşturulması sayesinde bu fazlalıktan istifade edebilirler, fazlalığın tamamı veya bir kısmı katılımcılara dağıtılabilir veya hayır işlerine harcanabilir. Muhammed Takî Osmanî fazlanın üç kısma ayrılmasını uygun görmüştür. Bu üç kısım, rezerv olarak muhafaza edilen kısım, tekâfül sigortası ile konvansiyonel sigorta arasında açık bir fark teşkil etmesi adına katılımcılara dağıtılan kısım ve fonun vakıf sıfatının ibrazı için hayır işlerine sarf edilen kısım şeklindedir.³¹⁴

³¹¹ Osmanî, “Ta’sîl et-ta’mîn et tekâfûlî ’ala Asâs el-Vakf ve’l-Hâce ed-Dâ’îye İleyh”, c.2, s.203.

³¹² Kara Dağı, *Et-Tâminü’l-İslami*, s.310.

³¹³ Eşref Devâbe, *et-T’amin et-Takâfûlî el-İslami*, 1. bs (Kahire: Dâr es-Selam, 2020), s.257.

³¹⁴ Osmanî, “Ta’sîl et-ta’mîn et tekâfûlî ’ala Asâs el-Vakf ve’l-Hâce ed-Dâ’îye İleyh”, c.2, s.204.

3.1.3.6. Sigorta Açığı

Sigorta açığı, mali yıl sonunda fonda gelirler ve giderler arasında negatif bir fark olması şeklinde tanımlanmaktadır. Yani sigorta açığı, fonun primler, yatırım kârları ve rezervlerden oluşan bileşenlerinin, sigortalanmış olan riskler nedeniyle uğradıkları zararların tazmini gereken katılımcıların mali aidatlarının karşılamaması halidir.³¹⁵ Açık, fon rezervlerinden karşılanabileceği gibi projelerin finanse edilmesi, açık tutarının borçlanması veya açık tutarının borçlanması ve bu borcun sonraki dönemlerin fazlalarıyla ödenmesi yoluyla da kapatılabilir. Zira vakfın yükümlülüklerini yerine getirebilen bağımsız bir mali yapısı bulunmaktadır. Bu da vakıf sahibinin, hâkimin izni veya vakfedenin şartlarına uyması şartıyla gerektiğinde vakıf zimmetinden borç alabilmesini caiz kılar.³¹⁶

Açığın sigorta tarafından üstlenilmesi ise ücret karşılığında vekalet veya mudarebe sözleşmesinde öngörülmüşse caiz değildir. Zira bu, güvene dayalı bir ortaklıktır ve garanti şartı sözleşmenin gereklerine aykırı bir durum teşkil eder. Aynı şekilde garanti söz konusu olduğunda sözleşme ivazlı sözleşmeye dönüşür ve içeriğindeki garar nedeniyle bu caiz değildir.³¹⁷ Ancak şirketin, şirket ortakları adına bağış yapma yetkisinin bulunması halinde sözleşmeden sonra hiçbir yükümlülük söz konusu olmaksızın yapılan bağış caiz olur. Garanti karşılığında bir ücret alınması ise caiz değildir. Hukukçular, vakıf nâzırına geri dönme niyeti olmaksızın yapılan harcamalar konusunda da benzer hükümler koymuşlardır.

3.1.3.7. Fonun Sonlandırılması ve Tasfiyesi

Vakıfta asıl olan ebediliktir. Ancak İslam iktisatçıları vakfın sona ermesine yol açan üç meseleye işaret etmişlerdir:

- 1. İhtiyari Fonun Sona Ermesi:** Bu, İslam Fıkıh Akademisi'nin kararında ve İslami Finans Kurumları Muhasebe ve Denetim Kurulu'nun şer'î standartlarında belirtildiği üzere Mâlikîlere göre vakfın belirli bir süre için yapılmasının caiz olması hükmüne dayanmaktadır.³¹⁸
- 2. Vakfedilen Malın Yok Olması ve Telef Olması:** Bir hayvanın, ağacın veya sermayenin yok olması gibi vakfedilen malın yok olması durumunda vakıf sona erer. Vakfeden veya

³¹⁵ Devâbe, *et-T'amin et-Takâfûli el-İslami*, s.276.

³¹⁶ İbn Abîdîn, *Hâşiyetü Reddî'l-Muhtâr, 'alâ'd-Durri'l-Muhtâr: Şerhu Tenwîrû'l-Ebsâr*, c.6, s.439; İbnü Necîm ve Afanah, *el-Bahrû'r-Râik Şerhü Kenzî'd-Dakâik*, c.5, s.227; *Faizsiz Finans Standartları*, böl. Tekâfûl Standardı, s.656.

³¹⁷ es-Serahsî, *El-Mebsût*, c.15, s.157; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c.5, s.312; İbn Arfe'd-Düsûkî, *Hâşiyetü'd-Düsûkî 'alâ's-Şerhi'l-Kebîr*, c.4, s.48.

³¹⁸ Kahf, *el-Vakf el-İslami*, s.106,175.

vakıf üzerinde tasarruf eden kişilerden herhangi biri bir aşırılık veya ihmalde bulunmamışlarsa kimseye bir sorumluluk düşmez. Bu nedenle vakfedenin, vakfı koruyup sürdürmesi ve bakımını sağlaması gerekir. Vakfın para vakfı olması halinde ise bu kişi, yüksek riskli yatırımlardan kaçınarak sermayeyi en iyi şekilde değerlendirmeli ve daha önce de belirtildiği gibi kârın bir kısmını rezerv olarak ayırmalıdır.³¹⁹

- 3. Vakfın Amacının Sona Ermesi:** Bu ya vakıftan istifade edenlerin tükenmesi, ya vakıf mallarının yıkılıp harap olması ya da vakfın masraflarını karşılayacak kimsenin bulunmaması nedeniyle gerçekleşir.³²⁰

Vakfın süresinin sona ermesi durumunda vakfın sermayesi vakfedenin kendisine, yasal varislerinin veya vakfedenin belirlediği üçüncü kişilere geçer. Eğer bunlardan hiçbiri bulunmaz ve vakfeden süreli vakıf fonunun kendisine devredileceği bir taraf belirlememiş olursa, vakıf, yoksullara ve muhtaçlara sürekli yardım amacıyla devam eden bir vakfa dönüşür. Bunun dışında fonun varlıkları veya bunlardan geri kalanlar benzer bir vakfa aktarılmalı veya başka bir vakıfla değiştirilmelidir. Burada amaç, daha önce kendilerinden söz edilen vakıf ilkelerinin dördüncüsüne uygun olarak vakfın kesintisiz bir şekilde hayır işlerine harcanması yoluyla vakfın çıkarlarını gerçekleştirmektir..³²¹

Yukarıda sigorta fonuna ilişkin çeşitli yönlerin analiz edilmesi aracılığıyla vakıf modeli tekâfül sigortasına dair tablonun teorik açıdan tamamlandığını görürüz. Bu bağlamda, tüzel kişilik, fon yönetimi, fon kaynakları ve giderleri, sigorta fazlası ve açığı ve fonun sona erdirilmesi ve tasfiyesi gibi konulardan söz edilmiştir. Bu analiz, vakıf modeline dayanan tekâfül sigortası sisteminin, İslami ekonomi ilkelerine uygun bir esneklik ve bağımsızlık gösterdiğini ve hukuki problemlerle karşılaşan diğer tekâfül sigortası modellerine etkili bir alternatif teşkil ettiğini ortaya koymaktadır. Bu bölümün ikinci kısmında, bu çalışmanın uygulamalı pratik yönü ele alınacak ve vakıf modelini uygulamış tekâfül sigortası şirketlerine dair pratik örnekler incelenecektir. Bundan sonra ise söz konusu örnekler analiz edilerek başarıları ve karşılaştıkları zorluklar değerlendirilecektir. Böylece tekâfül sigortasında vakıf teorisinin pratikte nasıl uygulandığı daha net bir şekilde anlaşılacaktır.

---

³¹⁹ Kahf, s.175.

³²⁰ Kahf, s.175.

³²¹ Kahf, s.175.

3.2. Vakıf Modelli Tekâfûl Sigortasının Uygulamalı Örnekleri

3.2.1. Vakıf Modelli Tekâfûl Sigortasının Güney Afrika'daki Uygulamalı Örneği

Güney Afrika, ekonomik açıdan gelişmiş bir ülke olarak kabul edilmektedir ve dünya çapında hayat sigortası primlerinin %12,5'ine sahip olduğundan, küresel anlamda konvansiyonel sigortanın büyük bir payına sahiptir. Ayrıca Müslüman nüfus %1,5'i geçmese de ülke, tekâfûl sigortacılığı sektörünün önemli pazarlarından biri olarak görülmektedir.³²²

2003 yılında kurulan “Takaful SA” isimli şirket, dünya çapında tekâfûl sigortası hizmetleri sunma yolunda vakıf modelini uygulayan ilk şirket olmuştur. Şirket yalnızca mal sigortası alanında uzmanlaşmış ürünler sunmaktadır ve halihazırda bireylere yönelik hayat sigortası hizmetleri sağlamamaktadır. Ayrıca Şeyh Muhammed Takî Osmânî başkanlığındaki Karaçi Dar Al Uloom Üniversitesi akademisyenleri tarafından belirlenen ilkelere göre çalışmalarını sürdürmekte ve şer’i bir kurul tarafından denetlenmektedir. Müftü Muhammed Eşref Kureyşî ve Müftü Ahmed Süleyman’dan oluşan bu kurul, sağlanan tekâfûl sigortası ürünlerinin onaylanması da dahil olmak üzere şirketin tüm işlemlerini şer’i açıdan denetim altında tutar. Şer’i kurulun kararları şirket açısından bağlayıcı kabul edilir.³²³

Güney Afrika’da Vakıf Modelli Tekâfûl Sigortası Örneği Özelinde Uygulanan Başlıca Teknik ve Hukuki Prosedürler;

- Tekâfûl sigortacılığına dair hizmetler sunmak üzere beş bin Güney Afrika Randı değerinde bir vakıf fonu oluşturulmuş ve 1988 yılında yayınlanan “Trust Property Control Act” kapsamında vakıf fonu tescil edilmiştir. Zira işbu kanun, genel anlamda “Trust” modelini tanımaktadır.³²⁴
- Fonun “Trust Property Control Act” kapsamında tescil edilmesinin yanı sıra Güney Afrika'da sigorta sektörüne ilişkin genel yasal çerçeve iki temel yasa ile düzenlenmektedir:
  1. 1998 yılında çıkarılan Kısa Vadeli Sigorta Kanunu (Short-Term Insurance Act).
  2. 1995 yılında çıkarılan Uzun Vadeli Sigorta Kanunu (Long-Term Insurance Act).Kanunun 9. maddesinin 3. fıkrası, her sigorta hizmeti sağlayıcısının, asıl amacı kısa veya uzun vadeli sigorta ticareti yapmak olan halka açık bir şirket olması gerektiğini belirtmektedir. Bu nedenle herhangi bir tekâfûl sigortası ürününün tescili bu iki yasaya tabi olmalıdır. Söz konusu iki yasa, finansal ödeme gücünü ve yükümlülüklerini yerine getirme

³²² *The World Takaful Report* (Ernst & Young, 2008), s.25.

³²³ Bilal Ahmed Jakhura, “The Application of Takaful Based on the Waqf Model in South Africa”, t.y., md. 11.

³²⁴ Jakhura, md. 13.

yeteneğini garanti etmek adına sigorta hizmet sağlayıcısının ticari bir şirket olması gerekliliğini ve sermaye yeterliliğini şart koşturmaktadır.³²⁵

- Güney Afrika’da yürürlükte olan kanunlar kapsamında yeni bir sigorta şirketinin tesciliyle alakalı finansal ve idari zorluklar ışığında, “Takaful SA” isimli şirket, “Compass” isimli konvansiyonel sigorta şirketinin lisansını kullanmayı tercih etmiştir. Bu stratejiye göre “Compass” şirketi, sigortacılık hizmeti veren kayıtlı ve resmi lisansa sahip tüzel kişidir. “Takaful SA” şirketi ise yasal aracı olarak çalışmıştır. Bu düzenleme, “Takaful SA” şirketinin, yeni bir sigorta şirketi tesisine gerek duyulmaksızın mevcut yasal çerçeve içerisinde tekâfül sigortacılığı hizmeti sunabilmesine olanak tanımaktadır. Şirketin, “Cell Captive”³²⁶ ilkesini benimsemeye yönelik bir çalışması da bulunmuştur. Bu model, sigorta hizmeti vermek isteyen kuruluşların, yasal olarak tescil edilmiş bir sigorta şirketinden paket hisse satın almasına ve böylece bağımsız bir tüzel kişilik kazanmasına olanak sağlar. Ayrıca vakıf niteliğinde de olabilecek bu hisseleri satın alan kuruluş, bu modeli, ana sigorta şirketinden bağımsız olarak tekâfül sigortacılığı hizmeti sunmak için kullanabilmektedir.³²⁷
- “TAKAFUL SA (PTY) LTD.” şirketi yönetim kurulunun dört üyesi, vakıf işlerini idare etmek amacıyla vakıf fonunun mütevellileri ve yöneticileri olarak görevlendirilmiştir. Bu üyeler, ücret karşılığında vekalet sözleşmesine istinaden fona yapılan toplam bağışın %10’u tutarında idare ücreti alma hakkına sahiptir. Ayrıca şirket, mudarebe sözleşmesi kapsamında fon parasıyla yatırım da yapmaktadır.³²⁸
- Katılımcı, sigortalatmak istediği risklere ilişkin temel verileri içeren katılım formunu doldurur. Bu formda katılımcı, şirketin aktüeryal hesaplamalara göre gerekli teberru tutarını hesaplamaya yetkili olduğunu kabul etmektedir. Form aynı zamanda şirkete ücret karşılığında vekil olma sıfatıyla sigortayı yönetme ve mudarib sıfatıyla fon parasıyla yatırımlarda bulunma yetkisinin verilmesini de içerir.
- Sigorta kapsamında yer alan riskin gerçekleşmesi halinde, katılımcı her risk türü için belirlenen modele göre tazminat talebinde bulunur. Bu noktada tazminatın, ivazlı bir sözleşme gereğince değil, vakıf fonu kural ve düzenlemelerine göre ödendiği özellikle vurgulanmaktadır. Katılımcıların ödediği katkı payları toplamı, tazminatı karşılamakta kullanılır.

³²⁵ *The Short-Term Insurance Act No:53,1998* (Republic of South Africa Government Gazette, 1998), s.12-13.

³²⁶ *Issues Paper on the regulation and supervision of captive insurance companies* (International Association of Insurance Supervisors, 2006), s.8-12.

³²⁷ Jakhura, “The Application of Takaful Based on the Waqf Model in South Africa”, md. 26,29-33.

³²⁸ Jakhura, md. 15-16.

- Fonda açık oluşması halinde bu açık, yönetici şirket veya üçüncü bir taraftan sağlanan borçla kapatılır ve borç daha sonra gelecekteki fazlalıklardan geri ödenir.
- Havuzda sigorta fazlası kalması durumunda vakıf kanun ve düzenlemeleri, sigorta fazlasının, %10'u sadaka olarak hayır işlerine, %25'i katılımcılara ve %15'i rezerv inşasına ayrılacak şekilde dağıtılmasını öngörmektedir.

Hali hazırda Güney Afrika'daki tekâfül sigortacılığı sektörü dikkat çekici gelişmelere şahit olmuştur. Zira TAKAFUL AS şirketi, 2011 yılında "Absa Insurance Company Limited (AIC)" tarafından satın alınmıştır. Ayrıca Güney Afrika'da tekâfül sigortacılığı sektörüne yönelik özel düzenlemelere ve bağımsız bir yasal çerçeveye sahip başka bir tekâfül sigortası şirketi de bulunmamaktadır. Aksine çoğu tekâfül sigortası şirketi, konvansiyonel sigorta şirketleriyle aracı olarak çalışır.³²⁹ Örneğin, "Takaful Africa (PTY) Ltd." isimli şirket, "Bryte Insurance Company Limited" isimli konvansiyonel sigorta şirketinin aracısı olarak sigorta hizmetleri sunmaktadır. Şirketin internet sitesinde yer alan belgeler dahi ana şirket ile aynı modelleri kullanmakta olup, site, aracılık yapıldığına dair herhangi bir bilgi içermemektedir. Şirket ayrıca fonun vakıf esasına göre tesis edildiğine dair herhangi bir ayrıntıya da yer vermemiştir.³³⁰

3.2.2. Vakıf Modelli Tekâfül Sigortasının Pakistan'daki Uygulamalı Örneği

Tekâfül sigortacılığı sektörünün Pakistan'daki geçmişi, 2005 yılına kadar uzanmaktadır. Karaçi'deki Dar Al Uloom Üniversitesi'nde bir araya gelen İslam hukukçuları, İslam hukuku çerçevesinde sigortanın caiz olup olmadığını görüşmek üzere bir toplantı düzenlemişlerdir. Bu toplantı, İslam ülkelerinde tekâfül sigortacılığı sektörünün gelişmesinde önemli bir dönüm noktası olmuş ve tekâfül sigortacılığının hukuki temellerinin tanımlanması ve düzenleyici çerçevesinin geliştirilmesine yönelik bir yol haritasının geliştirilmesine zemin hazırlamıştır. Yine 2005 yılında Pakistan Menkul Kıymetler ve Borsa Komisyonu (SECP)³³¹, Pakistan'da tekâfül sigortacılığı sektörünü düzenleyecek yasal ve prosedürel çerçeveyi oluşturan Tekâfül Yasasını yayınlamıştır. Bundan sonra ise tekâfül sigortacılığı uygulamalarını denetlemek ve İslam hukuku ahkamına uyum sağlanması için gerekli yönlendirmeleri yapmak üzere bir komite görevlendirilmiştir. Söz konusu yasal çerçeve, İslam ülkelerindeki ilk tekâfül sigortası şirketi olan, Pak-Kuwait Takaful Company Limited'in kurulmasının önünü açmıştır.

³²⁹ Ahmad Alrazni Alshammari, Othman Altwijry, ve Andul-Hamid Abdul-Wahab, *Takaful: chronology of establishment in 47 countries* (journal Emerald Insight, 2023), s.12.

³³⁰ Bkz; www.brytesa.com , www.takaful.co.za

³³¹ Bkz; www.secp.gov.pk

2012 yılında ise Pakistan Menkul Kıymetler ve Borsa Komisyonu, bu alandaki küresel gelişmelere ayak uydurmak ve piyasaya daha fazla rehberlik sağlamak amacıyla tekâfûl sigortacılığı kurallarını güncellemiştir. 2012 yılı için tekâfûl sigortacılığı kuralları kapsamında yapılan en önemli değişikliklerden biri, konvansiyonel sigorta şirketlerine tekâfûl sigortacılığı birimleri açma olanağı tanınmasıdır. Bu adım, tekâfûl sigortacılığı sektörünün rekabet gücünü artırmak ve pazar payını genişletmek amacıyla atılmıştır.³³² Buna göre tekâfûl sigortacılığı birimi işleten her şirket, üçüncü kişilere gönderilen tüm belgelerde “Window Takaful Operations” (Tekâfûl Birimi İşlemleri) ibaresini bulundurmalıdır. Ayrıca varlıklarını, borçlarını, gelir ve giderlerini ve giderlerini hem konvansiyonel sigortacılık hem de tekâfûl sigortacılığı işlemlerinin her biri için ayrı ayrı raporlamalı, tekâfûl sigortacılığı kurallarının hükümlerine veya Şer’i Denetim Kurulu tarafından zaman zaman getirilebilecek diğer koşullara uymalı ve tekâfûl sigortacılığı birimindeki bölüm başkanlarının konvansiyonel sigorta operasyonlarından ayrı olmasını sağlamalıdır. Ayrıca konvansiyonel sigorta poliçeleri konvansiyonel sigorta kapsamında düzenlendiğinden bu belge üzerinden sigorta düzenlenmesi geçerli değildir.³³³

Vakıf esasına dayanan tekâfûl sigortası, Pakistan’daki tekâfûl sigortası şirketleri tarafından benimsenen modeldir. Bu şirketler aynı zamanda söz konusu modeli uygulamaları hususunda Muhammed Takî Osmanî liderliğindeki Pakistan hukukçularından da onay almaktadır. Pakistan’da vakıf esasına dayanan tekâfûl sigortasını uygulayan en önemli şirketler, 2006 yılında kurulan Pak-Qatar Takaful³³⁴ ve 2007 yılında kurulan Dawood Family Takaful Limited³³⁵ şirketleridir.

Pakistan Tekâfûl Kanunu, bir tekâfûl sigortası şirketinin aynı anda hem genel tekâfûl sigortacılığı hem de family tekâfûl sigortacılığı hizmetlerini sunmasını yasaklamaktadır. Kanuna göre genel ve family tekâfûl sigortacılığı hizmetleri ayrı şirketler tarafından sunulmalıdır. Pakistanlı şirketler bu temelde faaliyet göstermekte ve her bir sigorta türü altında çeşitli ürünler sunmaktadır. Örneğin genel tekâfûl sigortası çatısı altında mülk sigortası, kaza sigortası ve deniz sigortası gibi ürünler, family tekâfûl sigortası çatısı altında ise hayat sigortası, sağlık sigortası ve eğitim sigortası gibi ürünler sunulmaktadır.³³⁶

³³² Alshammari, Altwijry, ve Abdul-Wahab, *Takaful: chronology of establishment in 47 countries*, s.10; Ekrem Lal ed-Din, “el-Vadü el-Mihani vel iktisadi li-sinâ’at et-Tekâfûl fi Pakistan ve Malezya”, 2010, s.6.

³³³ *The Takaful Rules* (İslamband: Government of Pakistan Ministry of Commerce, 2012), s.7.

³³⁴ Bkz; www.pakqatar.com

³³⁵ Bkz; www.dawoodtakaful.com

³³⁶ Lal ed-Din, “el-Vadü el-Mihani vel iktisadi li-sinâ’at et-Tekâfûl fi Pakistan ve Malezya”, s.6; selim Âbir, Nûreddin Bûzevâliğ, ve Ali Şeriti, “Tekyimu tecibeti senduqi et-ta’min et-tekâfûli el-İslami min hilâl el-vakf fi es-suk et-ta’min el-pakistani”, 2018, s.17-18.

Pakistan’da Vakıf Modelli Tekâfûl Sigortası Örneği Özelinde Uygulanan Başlıca Teknik ve Hukuki Prosedürler;

- Tekâfûl sigortası şirketi, tekâfûl sigortacılığı faaliyetlerine başlamadan önce hissedarların sermayesi ile kurulmakta; daha sonra sermayesinin bir kısmını vakıf modeli tekâfûl sigortası fonunun oluşturulması için tahsis ederek vakıf fonunu oluşturmaktadır.
- Tek bir fon, bir dizi riski yönetmek için kullanılabilir; her risk türü için ayrı bir vakıf fonu oluşturulabilir ve diğer fonlardaki kayıpları tazmin etmek için fazlalıktan istifade edilebilir.
- Vakfedilen para miktarının belirlenmesinde bir sınır yoktur. Bu nedenle vakıf şer’ an geçerli olan ve kanunlar tarafından kabul edilen her miktarla geçerli olur.
- Şirket, sigortacılık faaliyetlerini şer’i ilkelere aykırı olmayacak şekilde düzenlemek amacıyla fon yönetmelikleri hazırlar ve gelecekte ilave düzenlemeler yapma ve mevcut yönetmelikleri değiştirme hakkını saklı tutar.
- Temel prensip, vakfın resmi makamlarca tescil edilmesinin şer’i açıdan zorunlu olmamasıdır. Tekâfûl Kanunu, vakıf modelinin düzenlenmesini içermediğinden, vakfın tescili ya Vakıflar Kanunu ya da Trust Kanuna göre yapılmalıdır. Ancak sadece şer’i denetim kurulunun onayıyla yetinilerek vakfın resmi olarak tescil edilmemiş olması da mümkündür. Vakıf modeli tekâfûl sigortası şirketlerinin uygulamaları bu üç temele dayanmaktadır.
- Katılımcı, kendisine dair temel verileri ve kapsamak istediği riskleri içeren katılım formunu doldurarak işletmecinin istatistiksel hesaplamalara göre belirlediği tutarı vakfa bağışlamayı kabul ettiğini beyan etmekte; ayrıca işletmeciye vekalet ücreti ve pazarlama giderlerini katkı payından düşülmesi hususunda yetki vermektedir.
- Katılımcının bir zarara uğraması halinde, tazminat talep formunu doldurup şirkete göndermekte ve mevkufun aleyh olması sebebiyle kendisine tazminat ödenmektedir.
- Mali yıl sonunda sigorta fazlası vakfın malı olarak kabul edilir. Katılımcıların bu hususta bir talepte bulunma hakkı yoktur. Fon yönetmelikleri, şer’i komitenin incelemesinden sonra işletmecinin sigorta fazlasını uygun gördüğü şekilde dağıtma hakkına sahip olduğunu belirtmektedir. Şer’i komiteler, şirketleri, sigorta fazlasını portföyün finansal sağlamlığını artıracak rezervler oluşturmada kullanmaya ve fazlanın bir kısmını katılımcılara dağıtmak yerine hayır işlerine tahsis etmeye yönlendirirler.

- Vakıf fonunda açık olması halinde, tekâfûl işletmecisi vakfa faizsiz olarak borç vermektedir.³³⁷

Pakistan'daki tekâfûl sigortası şirketlerinin uygulamalarını denetleyen şer'i denetim iki düzeyden oluşmaktadır;

- **Birinci Düzey: Merkezi Şer'i Denetim Kurulu (Central Shariah Board)**

Merkezi Şer'i Denetim Kurulu, Pakistan'daki şer'i denetim sisteminin ana direği olarak kabul edilmektedir. SECP Komitesi, en az üç üyeden oluşan bir Merkezi Şer'i Denetim Kurulu oluşturur. Üyelerin nitelikleri, deneyimleri, görev süreleri, ücretleri ve karar alma süreçleri de dahil olmak üzere çalışma tarzları komite tarafından belirlenmelidir. Merkezi Şer'i Denetim Kurulu, takvim yılının her çeyreğinde en az bir kez toplanır. Kurul, tekâfûl sigortası fonlarının varlıklarına yatırım yapılmasının caiz olup olmadığı hususunda SECP Komitesi tarafından belirlenen yatırım koşullarıyla ilgili tavsiyelerde bulunmaktan sorumludur. Ayrıca tekâfûl sigortası fonu tarafından karşılanabilecek risklerin niteliğinin cevazı hususunda SECP Komitesince belirlenen koşullarla ilgili tavsiyelerde bulunmak da bu kurulun sorumluluklarından biridir. Merkezi Şer'i Denetim Kurulu üyesi olan bir kişi, aynı zaman diliminde herhangi bir işletmeci için şer'i danışman olarak görev alamaz veya Merkezi Şer'i Denetim Kurulu üyeliğinden emekli olduktan sonraki altı ay içinde böyle bir görev üstlenemez. Komite, şer'i danışmanının onayı ile şirket tarafından bir sigorta işlemine yönelik farklı bir uygulama yapıldığını tespit ederse, mesele Merkezi Şer'i Denetim Kurulu tarafından çözümlenir ve Merkezi Şer'i Denetim Kurulu'nun kararları nihai kabul edilir. Bu yaklaşım, şer'i kurulların etkin ve bağımsız olmasını sağlamakta ve tekâfûl sistemine duyulan güvenin artmasına katkıda bulunmaktadır.³³⁸

- **İkinci Düzey: Şer'i Danışman (Shariah Advisor)**

Pakistan'daki Tekâfûl Kanunu, tüm tekâfûl sigortası şirketlerinin finansal işlemlere ilişkin hukukta uzmanlaşmış ve tekâfûl işlemlerinin teknik ve ekonomik yönlerine aşina olan bir şer'i danışman çalıştırmasını şart koşturmaktadır. Şer'i danışmanın sorumlulukları ise şunlardır:

- İlgili tüm belgeler de dahil olmak üzere tekâfûl sigortası ürünlerinin onaylanması.

---

³³⁷ Lal ed-Din, "el-Vadü el-Mihani vel iktisadi li-sinâ'at et-Tekâfûl fi Pakistan ve Malezya", s.6.

³³⁸ *The Takaful Rules*, md. 24.

- Risk yönetimi ve sınıflandırma prosedürleri de dahil olmak üzere tekâfûl sigortası fonu politikasının onaylanması.
- Yatırım politikası ve şirket tarafından yapılan bireysel yatırımların onaylanması.
- Yeniden tekâfûl düzenlemelerinin onaylanması.

Tüm tekâfûl sigortası şirketleri, şer’i danışmanlarını görevlendirme hususunda Komite’nin ön onayını almak zorundadır. Şer’i danışman, sorumluluklarını yerine getirdiği esnada yatırımlar ve risklerin niteliğinin cevazı hususunda Komite’nin, Merkezi Şer’i Denetim Kurulu’nun tavsiyelerine dayanarak belirlediği şartlara uyulmasını sağlamalıdır. Merkezi Şer’i Denetim Kurulu, tekâfûl sigortası işlemlerinin geliştirilmesini görüşmek üzere uygun gördüğü herhangi bir zamanda tüm tekâfûl sigortası işletmecilerinin şer’i danışmanlarıyla bireysel veya toplu olarak toplantı düzenleme hakkına sahiptir. Ayrıca tekâfûl sigortası işletmecilerinin şer’i danışmanlarının talebi üzerine de bu toplantılar düzenlenebilir.³³⁹

3.2.3. Vakıf Modelini Esas Alan Tekâfûl Sigortası Uygulamalarının Değerlendirilmesi

Güney Afrika ve Pakistan’daki vakıf esasına dayalı tekâfûl sigortası uygulamalarının incelenmesinin ardından bu iki deneyimin kapsamlı bir şekilde değerlendirilmesi, İslam ekonomisi, yasal çerçeve ve şer’i denetimden oluşan üç temel üzerinde yapılabilir.

1. İslam İktisadı Açısından:

Her iki deneyim de vakıf esasına dayalı tekâfûl sigortasını başarıyla takdim etmiştir. Bu model, sigorta fonuna bağımsızlık ve tüzel kişilik kazandırarak tekâfûl sigortası fonuna dair sorunları çözmekte, ayrıca İslam iktisadı ilkelerine uygun olarak katılım payları, tazminatlar ve sigorta fazlası da dahil olmak üzere tekâfûl sigortası işlemlerini düzenlemektedir.

2. Yasal Çerçeve Açısından:

Pakistan, tekâfûl sigortasına özel mevzuat ve kanunların varlığıyla bu hususta Güney Afrika’dan ayrılmaktadır. Bu da sigorta işlemlerinin İslam hukuku ilkelerine göre yürütülmesini sağlayan net ve istikrarlı bir yasal çerçeve sunulmasına katkıda bulunur. Buna karşılık Güney Afrika’daki tekâfûl sigortası şirketleri, gerçek sigortacı adına aracılık veya vekillik yaparak mevcut yasalara uyum sağlamaya dayalıdır. Bu durum, ülkede tekâfûl sigortası hizmetlerini düzenleyen özel bir mevzuatın bulunmamasından kaynaklanmaktadır. Tekâfûl sigortasını kanunları kapsamında düzenlemeyen ülkelerde sigorta faaliyetlerinde bulunmak adına İslami

³³⁹ *The Takaful Rules*, md. 25.

katılımcı bankacılık lisansı alınarak bu durumun önüne geçilebilir. Zira bu şeriat ilkelerine daha uyumlu bir uygulama sağlar.

3. Şer'i Denetim Açısından:

Pakistan yasaları, tekâfül şirketlerinin çalışmaları üzerinde çok düzeyli şer'i denetim sistemleri düzenlemiştir. Bu çok düzeyli denetim, şer'i kurulların bağımsızlığını ve etkinliğini artırarak İslam hukuku hükümlerinin daha doğru ve şeffaf bir şekilde uygulanmasını sağlar ve tekâfül sistemine duyulan güveni artırır. Buna karşılık Güney Afrika'da tekâfül sigortası işlemlerini yalnızca İslami finans kurumlarına bağlı şer'i kurullar denetlemektedir. Bağımsız bir yüksek şer'i kurulun yokluğu ise İslam hukuku hükümlerinin uygulanmasında farklılıklara yol açabilir ve bu, uygulamada tutarlılık ve kapsamlılığı etkileyebilir.

SONUÇ

Bu araştırma, İslam iktisadı açısından vakıf modeline dayalı tekâfül sigortasını inceleyerek, vakfın, şer'i ve ekonomik bir kurum olarak mevcut tekâfül sigortası modellerine etkili bir alternatif olabileceğini kanıtlamıştır. Ayrıca bu çalışma, vakfın, diğer tekâfül sigortası modellerinin karşılaştığı fıkhi ve hukuki zorlukları çözme kapasitesine sahip olduğunu ortaya koymuştur. Aynı zamanda bu araştırma, vakfın gayesi ile tekâfül sigortasının ilkeleri arasındaki temel benzerlikleri de açığa çıkarmış, böylece vakıf modelinin alternatif bir yaklaşım olarak kullanılabilirliğini ve diğer modellere kıyasla tekâfül şirketleri için daha büyük bir mali sürdürülebilirlik sağlayabileceğini kanıtlamıştır. Bu da, mülkiyet, yatırım, tazminat, sigorta fazlasının dağıtımı ve fon açığının karşılanması gibi sigorta işlemlerinde sağladığı esneklikten kaynaklanmaktadır. Ayrıca, vakfedilen sermayenin korunması ve gelirlerin sürekliliğinin sağlanması konusundaki rolü de büyük önem taşımaktadır.

Tekâfül sigortasının, taraflar arasındaki ilişkileri düzenleyen dört temel sözleşmeye dayandığı görülmüştür: hissedarlar arasındaki ilişkiyi düzenleyen şirket veya ortaklık sözleşmesi, şirket ile sigorta fonu arasındaki yönetim ilişkisinin düzenlendiği ücretli veya ücretsiz vekâlet sözleşmesi, şirket ile sigorta fonunda toplanan ve yatırım yapılabilecek paralar arasındaki ilişkiyi düzenleyen mudarebe sözleşmesi ve sigortalılar ile fon arasındaki ilişkiyi düzenleyen vakıf sözleşmesi. Bu çalışma, vakıf fonlarının şirket fonlarından ayrılmasını ve mali işlemlerde şeffaflığı sağlama açısından, vakfın tüzel kişiliğinin merkezi önemini ortaya koymuştur. Vakfın bir özel hukuk tüzel kişisi oluşu, vakıf modelini diğer modellerden ayıran kritik bir faktördür. Vakıf, tüzel kişiliği sayesinde vakıf fonunun şirketten ve sigortalılardan bağımsız olmasını sağlamış, bağışları toplayarak tazminat ödemekte ve sigorta fazlasını, vakıf ve vakfedenin menfaatlerine uygun olarak herhangi bir fıkhi sakınca doğurmadan dağıtmaktadır.

Tekâfül sigortacılığında vakıf modeli, diğer modellerde ortaya çıkan birçok fıkhi sorunu etkili bir şekilde çözmüştür. Özellikle, mudarebe modeli, sigorta fazlasının kar olarak değerlendirilmesi, şirketin mudarib sıfatıyla fonun açığını kapatma sorumluluğu ve tazminat ödeme taahhüdünü yerine getirme gibi, mudarebe akdinin fıkhi kurallarıyla çelişen birçok soruna maruz kalmaktadır. Bunun yanı sıra, sigortalı ile fon arasındaki sözleşme niteliği, mudarebe ve teberru akitlerini tek bir sözleşmede birleştirmektedir. Münâhede, teberru ve ivaz şartıyla hibe modellerinde ise, fon mülkiyeti, bağış ve tazminat ilişkileri, primlerin sahipliği ve sigorta fazlasının dağıtımı gibi konularda fıkhi açıdan daha büyük sorunlar ortaya çıkmaktadır. Teberru taahhüdü, tek taraflı olarak yapıldığında geçerli olsa da, tekâfül sigortasında bu

taahhüdün karşılıklı olarak bağlayıcı hale gelmesi, onu muâvaza akitleri hükmüne sokmakta ve dolayısıyla bu tür akitlerdeki garar, faiz ve kumar gibi fıkhi yasakları beraberinde getirmektedir.

Ancak, vakıf modeli, tüm bu sorunları aşarak fonun bağımsız bir tüzel kişilik olarak kurulmasını sağlamıştır. Özellikle vakıf yönetiminin tekâfül sigortası fonu yönetimi ile benzerliği ve uyumlu bir sistem olduğunu ortaya koymuştur. Bütün bunlar, tarafların hak ve yükümlülüklerinin net bir biçimde belirlenmesine katkıda bulunmuştur. Fonların hukukun ilkelere uygun olarak yönetilmesine imkân sağlamıştır.

Vakıf modeline dayanan tekâfül sigortası ve günümüz uygulamalarına bakıldığında, bu modelin diğer modellere kıyasla fıkhi sorunları aşma kabiliyetinin daha yüksek olduğu görülür. Güney Afrika ve Pakistan'daki uygulama örnekleri üzerinden yapılan analizler, vakıf modeli tekâfül sigortasının etkinliğini ve İslam iktisadı ilkelerine uygunluğunu ortaya koymuştur. Güney Afrika ve Pakistan'daki vakıf modeli tekâfül uygulamaları, yerel yasal çerçevelere uyum sağlama gerekliliğinden ötürü birbirinden farklılık arz eder. Pakistan'da, tekâfül şirketleri, yasal olarak doğrudan tanınmaktadır. Güney Afrika'da ise şirketler, vekâlet ve aracılık sözleşmeleri üzerinden ticari sigorta yasaları kapsamında faaliyet göstermektedir. Bu durum, farklı yerellerdeki mevcut yasal çerçevelere İslam hukuku temelinde uygun çözümler sunulması gerektiğini göstermektedir. Bu uygulama örnekleri, tekâfül şirketlerinin faaliyetlerine yönelik çok düzeyli şer'i denetim sistemlerinin inşa edilmesi gereğine de işaret eder. Her bir şirket bünyesinde, tüm sözleşme ve mali işlemlerin İslam hukukuna uygunluğunu sağlayacak şer'i danışmanlar veya şer'i komiteler kurulması gerektiği muhakkaktır. Bunun yanı sıra, tüm sektör genelinde düzenli ve kapsamlı denetimler gerçekleştirecek bağımsız ve merkezi şer'i denetim kurulunun oluşturulması da önerilmektedir. Bu çok düzeyli denetim sistemi, şer'i kurumların bağımsızlık ve etkinliğini artırdığı gibi, tekâfül şirketlerinin şeffaflık ve güvenilirliğini de güçlendirmektedir.

Bu araştırmada elde edilen sonuçlara dayanarak, vakıf modelinin sigorta endüstrisinde daha fazla geliştirilmesi amacıyla, tekâfül sigortası alanında bilimsel araştırmaların artırılması, vakıf kavramının sigorta işlemlerine nasıl entegre edileceğinin açıklığa kavuşturulması, vakfın sosyal dayanışmayı güçlendirmedeki rolünün ve şer'i amaçları gerçekleştirmedeki öneminin vurgulanması, şer'i denetimin performansının iyileştirilmesi ve akademisyenler ile tekâfül sigortası şirketleri arasındaki işbirliğinin güçlendirilmesi önerilmektedir. Ayrıca tekâfül sigortası şirketlerine, tekâfül kurumunun doğurduğu fikhî sorunları aşmada, vakıf modelini benimsemeleri ve vakıf modeline dayalı sigorta ürünleri geliştirmeleri bir çözüm olarak sunulmaktadır. Bu şirketlere, vakıf fonunun işleyişi ve fonların nasıl yatırıldığına ilişkin şeffaf

bir politika takip etmeleri, ve fon, şirket ve yararlanıcılar arasındaki ilişkileri tanımlanmış sözleşmelerle netleştirmeleri ayrıca tavsiye edilmektedir.

KAYNAKÇA

- Abde, es-Seyyid Abdülmüttâlib. *Mebâdi'u't-T'amin*. 1. bs. Dâr en-Nahdati'l-'Arabiyye, 1998.
- Âbir, selim, Nûreddin Bûzevâliğ, ve Ali Şeriti. "Tekyimü tecibeti senduqi et-ta'min et-tekfûli el-İslami min hilâl el-vakf fi es-suk et-ta'min el-pakistani", 2018.
- Ali, Muhammed Emin. "Târihu'l-Evkâf fî Mısır fî Asrı Selâtîni'l-Memâlîk", t.y.
- Alshammari, Ahmad Alrazni, Othman Altwijry, ve Andul-Hamid Abdul-Wahab. *Takaful: chronology of establishment in 47 countries*. journal Emerald Insight, 2023.
- Alyan, Şevket. *et-T'amin*. 1. bs. Riyad: Dâr Râşid, 1993.
- Es-San'ani, Abdurrazak bin Hammam'. *El-Musannef*. Editör Habiburrahman el-A'zamî. Beyrut: el-Mektebü'l-İslami, t.y.
- Arfe'd-Düsûkî, Muhammed bin Ahmed ibn. *Hâşiyetü'd-Düsûkî 'alâ's-Şerhi'l-Kebîr*. Dâr el-Fikr, t.y.
- Aynî, Bedreddin el-. *Umdetü'l-Kâri şerhi Sahîhi'l-Buhârî*. Beyrut: Dâr el-Fikr, t.y.
- Ba'lbeki, Münir. *Kamus el-Mevrid*. 1. bs. Beyrut: Dâr el-İlm li'l-Melayin, 1970.
- Baskıcı, Murat. "Osmanlı Anadoluşunda Sigorta Piyasası: 1860-1918" 57, sy 4 (2002).
- Bedrüdî el-Aynî, Mahmûd. *el-Binâye Şerhu'l-Hidâye*. Editör Aymen Şaban. 1. bs. Beyrut: Dâr el-Kütüb el-İlmiye, 2000.
- Behveti, Mansur bin Yunus el-. *Kaşşâfû'l-Kinâ' an Metni'l-İknâ'*. Beyrut: Dâr el-Kütüb el-İlmiye, t.y.
- Beltaci, Muhammed. *Ükud et-T'amin min vijhat el-Fıkh el-İslami*. 1. bs. Kahire: Dâr es-Selam, 2008.
- Berki, Ali Himmet, ed. *Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye*. İstanbul, 1982.
- Berzenci, Cemal. *el-Vakf el-İslami ve Eseruhu fî Tenmiyeti'l-Muctema'*. Kuveyt: Vizaratu'l-Awkâf ve's-Şuûnü'l-İslamiye, 1993.
- Beyhakî, Ebu Bekir Ahmed el-. *es-Sünenü'l-Kübrâ*. Beyrut: Dâr el-Ma'rife, t.y.
- Biri, Zekeriya el-. *el-Vâsıtı fî Ahkâmîl-Terâket ve'l-Mevâris*. Dâr en-Nahdati'l-'Arabiyye, t.y.
- Bu Neşâdeh, Nevâl. "el-İtâr el-Mu'assesatı li-Şerikât el-Muđârabah et-Tekâfuliyah". *Mecellet el-'Ülum el-İktisadiyyeh ve 'Ülum et-Teysir*, 2014.
- Buhârî, Ebû 'Abdillâh Muhammed bin İsmâ'îl bin İbrâhîm el-. *Sahîhu'l-Buhârî*. Kahire: ez-Zehrâ lil-İ'lâm el-Arabî, 2006.
- Cemâl, Garîb el-. *et-Tâmînü't-Ticârî ve'l-Bedîlu'l-İslâmî*. 1. bs. Kahire: Dâr el-l'tisâm, 1979.
- Cemel, Ahmed. *Dûru'l-Vakf el-İslâmî fî't-Tenmiye el-İktisâdiyye el-Muâsıra*. 1. bs. Dâr es-Selam, 2017.
- Cessâs, Ebû Bekir Ahmed el-. *Ahkâmü'l-Kur'ân*. Editör Muhammed kemhavi. 1. bs. Beyrut: Dâr el-Kütüb el-İlmiye, 1994.
- Cevzî, Ebû'l-Ferec Abdurrahman el-. *Garibü'l-Hadîs*. Editör Abdülmü'tî el-Kal'acî. 1. bs. Beyrut: Dâr el-Kütüb el-İlmiye, 1985.
- Cezzâr, Âmir el-, ve Abdullah el-Menşâvi, ed. *El-Müdevvenetü'l-Kübra Rivâyet Sahnûn an İmam Malik*. Beyrut: Dâr el-Kütüb el-İlmiye, t.y.
- cüdeyî, Abdullah el-, ed. *Karârât ve Fetâvâ el-Meclis el-Ûrûbi li'l-lftâ' ve'l-Bühûs*, 2018.
- Cürçani, Ali el-. *et-Ta'rîfât*. 5. bs. Mısır: Dâr el-Fikr, t.y.
- Darîr, Es- Siddık Muhammed El Emin ed-. *el-Garar ve eseruh fî'l ukud fî'l-Fıkh el-İslâmî*. 2. bs. Cedde: Silsilat Salih Kamil fi'l-İktisad el-İslâmî, 1995.
- Devâbe, Eşref. *et-T'amin et-Takfûli el-İslami*. 1. bs. Kahire: Dâr es-Selam, 2020.
- Dırıvış, Ahmed ed-. *el-Vakf: Meşruıyyetühû ve Ehemmiyehü'l-Hadariyye*, 2000.
- Ebu Cib, Sa'di. *el-Kâmusu'l-Fıkhî*. 2. bs. Dimaşık: Dâr el-Fikr, 1988.

- Ebu Gudde, Abdussattar. *Buhusu Fi'l-Muamelat ve'l-Esalib el-Masrafiyye*. 1. bs. Beyrut: Mecmû'at Della el-Bereke, 2004.
- . “Nizam et-T'amin et-Takâfûli Min Hilal el-vekf (bedilen an et-T'amin Min Hilal iltizam et-Teberrü'’), 2008.
- Ebu Talib, Sofi Hasan. *Beyne's-Şerî'ati'l-İslamiyye ve'l-Kanuni'l-Rumani*. Kahire: Mektebetü'n-Nehdah, 1959.
- Ebu Zehra, Muhammed. *Muhâdarat fi'l-Vakf*. 2. bs. Dâr el-Fikr el-Arabi, 1971.
- Ebu'l-Hatâb, Mahfûz el-Kelûzânî. *el-Hidâye*. 1. bs. Kuveyt: Şirket-i Grâs, 2004.
- el-Askalânî. *el-İsâbe fî Temyîz es-Sahâbe*. Editör Abdullah Türki. 1. bs. Kahire: Dâr Hacer, 2006.
- el-Fetâvâ el-Hindiye*. Beyrut: Dâr el-Fikr, 1999.
- El-Garyânî, es-Sadık. “et-T'amin et-Ta'avuni el-Fâ'id ve et-Tasfiye”, 2010.
- El-hafif, Ali. *eş-Şerikat Fi el-Fıkh el-İslamî*. Kahire: Dâr el-Fikr el-Arabi, t.y.
- el-Mevsûatü'l-fıkhiyye el-Kuveytiyye*. 2. bs. Kuveyt: Vizaratu'l-Awkâf ve's-Şuûnü'l-İslamiye, 2006.
- Erden, Salih. “Osmanlı vakıf hukukunda istidâne ve tüzel kişilikle ilişkisi (XVI.-XVIII. yüzyıllar)”. İstanbul Üniversitesi, 2023.
- Ezheri, Ebu Mansur el-. *ez-Zâhir fî Garîbi Elfâzi's-Şâfiî*. Editör Abdülmünim Beşnati. 1. bs. Dâr el-Beşair el-İslamiye, 1998.
- Faizsiz Finans Standartları*. 10. bs. Bahreyn: Faizsiz Finans Kuruluşları Muhasebe ve Denetleme Kurumu (AAOIFI), t.y.
- Feyruzâbâdî, Mecidüddin Muhammed b. Yakub. *el-Kâmûs el-Muhît*. Beyrut: Müessese el-Risâle, 2005.
- Füyumi, Ebü'l-Abbas el-. *el-Misbah el-Münir*. El-Mektebe el-İlmiyye. Beyrut, t.y.
- Hacak, Hasan. “İslam Hukukunda Sigorta ve Fıkıh Bilginlerinin Sigortaya Yaklaşımının Genel Bir Değerlendirmesi”, sy 30 (2006): 21-50.
- HaLaçoğlu, Yusuf. “Osmanlılarda Vakıf Müessesesi”. *Vakıf Haftası Dergisi*, 1984.
- Haldun, Abdürrahman ibn. *el-Mukaddime*. 2. bs. Beyrut: el-Mektebetü'l-Asriye, 1996.
- Hamdi Okur, Kaşif. “Para Vakıfları Bağlamında Osmanlı Hukuk Düzeni Ve Ebussuud Efendinin Hukuk Anlayışı Üzerine Bazı Değerlendirmeler” 4, sy 7-8 (2005): 33-58.
- Hamit, Hüseyin. *Hüküm-ü Şer'i'l-İslamiye fî Üküdi't-Tâmin*. 1. bs. Kahire: Dâr el-'tisâm, 1979.
- Hammad, amad Abdulaziz el. *Üküdü't-Tâmin: Hakikatüha ve Hükmüha*. 2. bs. Riyad: Dâr Sakif, 1988.
- Hessaf, Hüsayn Ebû Bekr el-. *Ahkamü'l-Evkaf*. Kahire: Mektebetü's-Sakâfe'd-Diniyye, t.y.
- Heytemi, İbn Hacer el-. *Tühfetü'l-Muhtâc Şerhu'l-Minhaj*. Beyrut: Dâr İhyâ et-Turâs el-'Arabi, t.y.
- Hüleyfi, Riyad el-. “et-Tekyif el-Fikhî lil-Alâkât el-Mâliyye bi-Şirket et-T'âmin et-Tekafûli”, sy 33 (2006).
- Hümam, Kemalüddin ibnü'l. *Fethü'l-Kadir*. Beyrut: Dâr el-Fikr, t.y.
- Issues Paper on the regulation and supervision of captive insurance companies*. International Association of Insurance Supervisors, 2006.
- İbn Abîdîn, Muhammed Emîn. *Hâşiyetü Reddi'l-Muhtâr, 'alâ'd-Durri'l-Muhtâr: Şerhu Tenwîrü'l-Ebsâr*. Mısır: Matba'atu Mustafa el-Bâbî el-Halebi, 1966.
- İbn Aşur, Muhammed et-Tahir. *Makâsîdüş-Şerî'a*. Kuveyt: Vizaratu'l-Awkâf ve's-Şuûnü'l-İslamiye, 2003.
- İbn Fâris, 3. Ahmed b. Fâris b. Zekeriyâ Ebü'l-Hüseyin. *Mu'cem Makâyis el-lüğa*. Editör Abdüsselam Hârûn. Dâr el-Fikr, 1979.
- İbn Hacer el-'Askalânî, Şihabüddin Ahmed. *Fethü'l-Bârî*. Kahire: el-Matba'atu's-Selefiyye, t.y.

- İbn Hazm el-Endelûsî, Ebu Muhammed Ali. *el-Mahallâ bi'l-Âsâr*. Editör Ahmed Şâkir. Beyrut: Dâr el-Cebel, t.y.
- İbn İshâk, Muhammed. *Kitabü's-Siyer ve'l-Meğazî*. Editör Suheyl Zekkar. 1. bs. Dimaşk: Dâr el-Fikr, t.y.
- İbn Kayyim el-Cevziyye, Şemseddîn Muhammed. *'İlâmü'l-Muvakki'in 'an Rabbü'l-Âlemîn*. Editör Meşhûr Selman. Dammam: Dâr İbnü'l-Cevzî, 2001.
- İbn Kudâme, Muvaffakuddin. *el-Muğnî*. 3. bs. Dâr Âlem Al-kütüb, 1997.
- İbn Manzûr, 2. Cemâleddîn Muhammed b. Mukrım. *Lisânü'l-Arab*. Beyrut: Dâr Sâdır, t.y.
- İbnü Necîm, Zeyneddin, ve Ahmed Afanah. *el-Bahrü'r-Râik Şerhü Kenzî'd-Dakâik*. 1. bs. Dâr İhyâ et-Turâs el-'Arabi, 2002.
- İnî, Şemsüddin el-Hattâb er-Rû'. *Mavâhibu'l-Celîl Şerhu Muhtasarı Halîl*. 2. bs. Beyrut: Dâr el-Fikr, t.y.
- . *Tahrirü'l-Kalâm fî Mesâilil-İltizâm*. Editör Abdüssalâm eş-Şerîf. 2. bs. Tunus: Dâr el-Garb el-İslami, 2008.
- Jakhura, Bilal Ahmed. "The Application of Takaful Based on the Waqf Model in South Africa", t.y.
- Kahf, Münzir. *el-Vakf el-İslami*. 1. bs. Dimaşk: Dâr el-Fikr, 2000.
- Kara Dağı, Ali. *Et-Tâminü'l-İslami*. katar: Vizaratu'l-Awkâf ve's-Şuûnü'l-İslamiye, 2010.
- Karâfi, Ebû'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed el-. *el-Furûk*. Editör Ömer Kıyam. 1. bs. Beyrut: Müessese el-Risâle, 2002.
- . *ez-Zehîre*. 1. bs. Beyrut: Dâr el-Mağrib el-İslami, 1994.
- "Karârât ve Tevsiyât Devret-i Sâniye". İçinde *Karârât ve Tevsiyât-ı Mecma'i'l-Fikhî'l-İslâmî'l-Dövlî*, 4. bs. Rabîtatü'l-Âlem-il-İslâmî, 2020.
- "Karârât ve Tevsiyât Devretih-Hamisa'aşar", 4. bs. Rabîtatü'l-Âlem-il-İslâmî, 2020.
- "Karârât ve Tevsiyât Devretih-il hadiye ve İşrun". İçinde *Karârât ve Tevsiyât-ı Mecma'i'l-Fikhî'l-İslâmî'l-Dövlî*, 4. bs. Rabîtatü'l-Âlem-il-İslâmî, 2020.
- "Karârât ve Tevsiyât Devretih-il üula". İçinde *Karârât ve Tevsiyât-ı Mecma'i'l-Fikhî'l-İslâmî'l-Dövlî*, 2. bs. Mekke'l-Mükerreme: Rabîtatü'l-Âlem-il-İslâmî, 1977.
- "Karârât ve Tevsiyât Devretih-Tis'at 'Aşr". İçinde *Karârât ve Tevsiyât-ı Mecma'i'l-Fikhî'l-İslâmî'l-Dövlî*, 4. bs. Rabîtatü'l-Âlem-il-İslâmî, 2020.
- Karârât ve Tevsiyât Nedvâti el-Baraka lil-İktisad el-İslami*. 6. bs. Cedde: Mecmû'at Dallah el-Baraka, 2001.
- Karârâtü'l-Mecma'i'l-Fikhî'l-İslâmî fî Devretühü'l-Evvelâ*. 2. bs. Mekke'l-Mükerreme: Rabîtatü'l-Âlemî'l-İslâmî, 1977.
- Kâsânî, Alâeddin Ebû Bekir el-, ve Ali Mu'avid. *Bedâi'u's-Sanâi' fî Tertibi's-Şerâi'*. 2. bs. Beyrut: Dâr el-Kütüb el-İlmiye, 2003.
- Kirmânî, Şemsüddîn el-. *El-Kevâkibü'd-Derari fî Şerhi Sahih el-Buhari*. Editör Muhammed Abdü'l-Latîf. Mısır: el-Matba'atu'l-Bahîyye el-Misrîye, 1937.
- Kubeysi, Muhammed Ubeyd el-. *Ahkamü'l-Evkaf fî's-Şer'i'ati'l-İslamiyye*. Bağdat: Matba'atü'l-İrşad, 1977.
- Kurdî, Ahmed el-Haccî el-. *Buhûs ve Fetâvâ Fikhiyyetün Mu'âsırâ*. 1. bs. Dâr el-Beşair el-İslamiye, t.y.
- Kurtubî, Ebu'l-Velîd Muhammed b. Rüşd el-. *el-Mukaddimâtü'l-Mümmehedât*. Editör Muhammed Hacci. 1. bs. Beyrut: Dâr el-Garb el-İslami, 1988.
- Kurtubi, Şemsüddin el-. *el-Câmi' li-Ahkam el-Kur'ân*. Editör Abdullah Türki. 1. bs. Beyrut: Müessese el-Risâle, 2006.

- Lal ed-Din, Ekrem. “el-Vadü el-Mihani vel iktisadi li-sınâ’at et-Tekâfûl fi Pakistan ve Malezya”, 2010.
- Masri, Hüsni. *Fikret-ü Trest ve Akdû’l-İstismar el-Müşterek fî’l-Kıym el-Mankûle*. 1. bs, 1985.
- Medkur, Muhammed Selam. *Mücez el-Vakf min en-Nâhiye el-Fıkhiyye ve et-Tatbîkiyye*. Kahire: Dâr en-Nahda el-Arabiyye, 1961.
- Mevârdî, Ebu’l-Hasan Ali el-. *el-Hâvî el-Kebîr*. Editör Ali Mu’vaz ve Âdil Abdülmevcüd. 1. bs. Beyrut: Dâr el-Kütüb el-İlmiye, t.y.
- . *en-Nüket ve’l-Uyûn*. Beyrut: Dâr el-Kütüb el-İlmiye, t.y.
- Mısırî, Rafik Yûnus el-. *el-Evkaf Fıkhan ve İktisaden*. Dimaşk: Dâr el-Mektebi, 1999.
- . *el-Hatru ve’t-Tâmin: Hel et-Tâminu’t-Ticârî Câizun Şer’an*. Dimaşk: Dâr el-Kalem, 2001.
- Muhammed Labib, Şennab. *el-Kanun el-Medeni el-Muqaren*. Mısır: Silsiletü’r-Risâil el-Câmî’iyye, t.y.
- Mustafa, İbrahim, Abdülkadir Hamid, Ahmed Hasan ez-Zeyyat, ve Muhammed Ali en-Neccar, ed. *el-Mu’cem el-Vasîf*. Kahire: Mecma’u’l-Lugati’l-Arabiyye, 1972.
- Müslim, Ebû’l-Hüseyin Müslim bin el-Haccâc el-Kuşeyrî en-Nîsâburî. *Sahîhu Müslim*. Editör Fuâd Abdü’l-Bâkî. Beyrut: Dâr İhyâ et-Turâs el-‘Arabi, t.y.
- Nesâî, Ebu Abdurrahman Ahmed. *es-Sünenü’l-kübrâ*. Müessesese el-Risâle, t.y.
- Nevevî, Muhyiddîn b. Şeref en-. *Şerhu Sahih Muslim*. 1. bs. Kahire: el-Matba’atu’l-Mısriye, 1929.
- Osmanî, Muhammed Takî. “Ta’sîl et-ta’min et tekâfûlî ‘ala Asâs el-Vakf ve’l-Hâce ed-Dâ’iye İleyh”. İçinde *Buhûs fî Qadâya Fıkhiyyâ Muâsıra*, 3. bs. Dimaşk: Dâr el-Kalem, 2017.
- Öztuna, Yılmaz. *Osmanlı Devleti Tarihi*. Çeviren Adnan Selman. İstanbul: Müesseset Feysal Liltavmil, 1988.
- Panico, Paolo. “Private foundations and trusts: just the same but different?” 22, sy 1 (2016): 132-39.
- Ragîb el-İsfahani, Ebû’l-Kasım Hüseyin b. Muhammed. *El-Müfredat fî Garibi’l-Kur’an*. Editör Muhammed Seyyid Kilânî. Beyrut: Dâr el-Ma’rife, t.y.
- Remlî, Şemsüddîn er-. *Nihayetü’l-Mühtâc ilâ Şerhi’l-Minhaj*. Beyrut: Dâr el-Fikr, 1984.
- Sanhûrî, Abdürrezzâk es-. *el-Vasîf fî Şerhi’l-Kanûni’l-Medenî el-Cedîd*. Dâr en-Nahdati’l-Arabiyye, 1964.
- Sathî, Suad. “Akdi’t-Tâmîn (et-Tarif, en-Neş’e, el-Ahdâf, el-Unsur, el-Hâssiyât)”, 2007.
- Sebbâğ, Ahmed es-. “el-Vâdu’l-Mehnî ve’l-İktisâdî li Sina’ati’t-Tâmin fî’l-Âlemî’l-Arabî”. Ürdün, 2010.
- Sennân, Süleyman b. İbrâhîm b. *et-Tâmin ve Ahkâmuhu*. 1. bs. Beyrut - Kıbrıs: Dâr el-Avâsım el-Müttehîde, 1993.
- Serahsî, Şemsüddîn es-. *El-Mebsût*. 1. bs. Beyrut: Dâr el-Kütüb el-İlmiye, 1993.
- Sevâlihi, Yusuf, ve Gâliye Bühdah. “İşkalat Nemâzîj et-ta’min et-tekâfûlî ve eseruhu fî el-Fâ’id el-Ta’mini” 17, sy 34 (2013).
- Sevim, ed. *Güncel İşletmecilik Araştırmaları - 5*. 1. bs. Ankara: Eğitim Yayınevi, 2023.
- Seyyid, Abdülmelik Ahmed es-. *el-Dûru’l-İctimâ’î li’l-Vakf*. Cedde: El-Bank El-İslami li’t-Tenmiyye, t.y.
- Sultan, Muhammed Sâlih. *el-Vakf el-Sihhî Ru’ye Makâsıdiyye Tatbîkiyye*. Dubey: Muntedâ el-İktisâd el-İslami, Lidâ’irat eş-Şuûn el-İslamiyye ve’l-Amel el-Hayrî, 2017.
- Şafi, Muhammed b. İdris eş-. *el-Ümm*. 2. bs. Beyrut: Dâr el-Ma’rife, 1993.
- Şâtîbî, İbrahim eş-. *El-Muvâfakat*. 2. bs. Suudi Arabistan: Dâr İbn ‘Affân, 2003.
- Şavkânî, Muhammed eş-. *İrşâdu’l-Fuhûl ilâ Tahkîki’l-Hakkı min ‘İlmi’l-Usûl*. Beyrut: Dâr el-Fikr, 1992.

- Şebîr, Muhammed Osman. *el-Mu'âmelâtü'l-Mâliyye el-Muâsıra fî'l-Fıkh el-İslâmî*. Ürdün: Dâr en-Nefâ'is, 2007.
- Şerefüddin, Ahmed. *Ahkâmü't-Tâmin fî'l-Kanun ve'l-Kada*. Kuveyt: Câme'atu'l-Kuveyt, 1983.
- . *Üküdü't-Tâmin ve Üküdü'-Damânî'l-İstithmâr*. Dâr en-Nahdatî'l-Arabiyye, 1986.
- Şübeyli, Yusuf eş-. “et-Tâmin et-Tekafüli min Hilal el-vakf”, 2009.
- “Tavsiyâtü'l-Âmmeh”. İçinde *Kaimetü'l-Bühûs el-Mukademe li'll-Mu'temerü'l-Âlemî'l-Evvel li'l-İktisâdî'l-İslâmî*, 550-54. Mekke'l-Mükerreme: el-Merkezi'l-Âlemî li-Ebhâsi'l-İktisâdî'l-İslâmî, 1976.
- Tehânevî, Zafer Ahmed et-. *İ'lâû's-Sünen*. Editör Hazim Kadi. Beyrut: Dâr el-Kütüb el-İlmiye, t.y.
- The Short-Term Insurance Act No:53,1998*. Republic of South Africa Government Gazette, 1998.
- The Takaful Rules*. İslamabad: Government of Pakistan Ministry of Commerce, 2012.
- The World Takaful Report*. Ernst & Young, 2008.
- Trâblusi, İbrahim el-. *el-İs'âf fî Ahkami'l-Evkaf*. Beyrut: Dâr Râşid, 1981.
- TÜRK MEDENİ KANUNU, 4721 § (2001).
- Umri, Abdülaziz. “el-Vakf ve Eserehu fî't-Tenmiyye fî Asr el-Hülefâ er-Râşidîn”. Kahire, 2000.
- Veliyyullâh ed-Dehlevî, Ahmed. *Hucetullâh el-Bâliğa*. Editör Osman Cuma Dimîriyye. 1. bs. Riyad: Dâr el-Kevser, t.y.
- Yahya, Abdülvedud. *Et-Tâminü ale'l-Eşhâs*. Kahire: Dâr en-Nahdah, 1964.
- Yûsuf, İntisâr el-. “el-Makâsîd et-Teşrîiyye li'l-Evkaf el-İslamiyye”. Ürdün Üniversitesi, 2008.
- Zerka, Ahmed ez-. *Şerhu'l-Kawa'idî'l-Fıkhîyye*. 2. bs. Dimaşk: Dâr el-Kalem, 1989.
- Zerkâ, Mustafa. *el-Medhal ilâ Nazariyyat el-İltizâm el-Âmme fî'l-Fıkh el-İslami*. 1. bs. Dimaşk: Dâr el-Kalem, 1999.
- . *Nizâmü't-Tâmin: Hakikatuhu ve'r-Râ'yu's-Şer'î fîhi*. 1. bs. Beyrut: Müessese el-Risâle, 1984.
- Zerkâ, Mustafa ez-. *Ahkâmü'l-Evkaf*. 1. bs. Amman: Dâr el-Amâr, 1997.
- Zerkeşi, Bedreddîn Muhammed el-. *el-Mensûr fî'l-Kavâ'id el-Fıkhîyye*. 2. bs. Kuveyt: Vizaratu'l-Awkâf ve's-Şuûnü'l-İslamiye, 1985.
- zeyd, Abdulazim ebu. “el-Bina' el-Şer'î el-eslem lit-Ta'min el-İslamî”, 2011.
- Zeylaî, Osman b. Ali ez-. *Tebyinü'l-Hakaik Şerh-i Kenzü'd-Dekaik*. 1. bs. Kahire: el-Matbaa el-Kubra el-Emiriye, t.y.
- Zühylî, Muhammed Mustafa ez-. *el-Vecîz fî Usûl el-Fıkh el-İslâmî*. 2. bs. Dimaşk-Beyrut: Dâr el-Hayır, 2006.
- 'Alvan, Abdullah Nâsîh. *Hüküm-ü'l-İslâm fî't-Tâmin*. Dâr es-Selâm, 1983.